

ZNANSTVENA REVIJA »LENOVE DRUŽBE«

LETNIK XX

ZVEZEK 5

LJUBLJANA 1925/26

Vsebina.

I. Razprave:

Naša poljedelska statistika. — Dr. A. Gosar — Ljubljana	193
Bistvo in pomen občine in njen odnos do države. — Dr. A. Veble — Maribor	242
Slavinja, Apostel kranjski in Iskre. — Dr. Jos. Mal — Ljubljana	247

II. Iz kulturnega življenja:

Verstvo in verstvena filozofija:

Nova dela: Gratry, Die Quellen; Poschmann, Grundlagen und Geisteshaltung der katholischen Frömmigkeit; Exp. Schmidt, Magnalia Dei. — A. U.	251
Hessen, Religionsphilosophie des Neukantianismus. — A. U.	253

Zgodovina in jezikoslovje:

Razprave. Izd. Društvo za humanistične vede. II. zv. — Dr. Fr. Trdan, A. B., J. Š.	255
Solovjev, Odabrani spomenici srpskog prava. — M. Kos	260
Opis Kranjske iz l. 1811. — Dr. M. Pivec	261
Jevrejski Almanah. — M. P.	262

Zemljepis:

Geografski Vestnik. I. letnik 1925. — S. K.	264
---	-----

Iz našega medicinskega slovstva:

Göttl, Misterij duše. — Dr. A. B.	267
Zalokar, Pet let ginekologije in porodništva. — Dr. A. B.	269
Rus, Prva pomoč. — Dr. A. B.	269

H Krekovi številki »Časa«:

Krek in notranja ureditev jugoslovanske države. — Izidor Cankar	270
Beseda k časopisni kritiki Krekove številke. — I. Dolenc	270

NAŠA POLJEDELSKA STATISTIKA.

Dr. Andrej Gosar.

VSEBINA :

- I. Organizacija naše poljedelske statistike:
 - a) Zunanja organizacija naše poljedelske statistike.
 - b) Stvarne določbe o zbiranju podatkov za poljedelso statistiko.
- II. Glavni podatki naše poljedelske statistike:
 - a) Pregled celokupne površine.
 - b) Pregled obdelane zemlje.
 - c) Pregled kultur.
 - d) Pregled letnega pridelka najvažnejših kultur.
 1. Žrnasta zelišča.
 2. Stročnice.
 3. Korenasta in gomoljasta zelišča.
 4. Industrijska zelišča.
 5. Vrtna zelišča.
 6. Zelišča za krmo.
 7. Vino in sadje.
 - e) Živina.
 - f) Poljedelsko orodje in stroji.
 1. Priprave za obdelovanje zemlje.
 2. Priprave za žetev in košnjo.
 3. Priprave za mlatev in čiščenje.
 4. Priprave za predelavo sadja.
 5. Vinogradniške priprave.
- III. Podatki naše poljedelske statistike in možnost napredka v našem poljedelstvu:
 - a) Splošne pripombe.
 - b) Odstotek neproduktivne zemlje in možnost, da se plodna površina znatno poveča.
 - c) Znaki ekstenzivnega obdelovanja v velikem delu države.
 - d) Povprečni pridelek na 1 ha pri nas in drugod.
 - e) Možnost napredka v naši živinoreji.
- IV. Dodatek o vlogi poljedelstva v našem narodnem gospodarstvu.

Literatura: Žižek, Grundriß der Statistik, 2. Auflage, 1923. — Pravilnik i uputstvo za poljoprivrednu statistiku, Belgrad 1923. — Obradena zemlja i žetveni prinos u 1921./20. god. — Isto u 1922./21. god. — Isto u 1923./22. god. — Isto u 1924./23. god. — Statistika spoljne trgovine kraljevine SHS za g. 1918/19/20. — Isto za g. 1921. — Isto za g. 1922. — Isto za g. 1923. — Isto za g. 1924. — Predhodni rezultati popisa stanovništva u kraljevini SHS 31. jan. 1921. Beograd 1924. — L a k a t o š, Jugoslavija v svijetlu statistike, Zagreb 1919. — C o n r a d, Grundriß der Politischen Oekonomie IV. T. Statistik I. T. 5. Aufl. 1923. (Citiram: Conrad IV. T. I.) — C o n r a d, Politische Oekonomie IV. T. Statistik II. T. I. 2. Aufl. 1913 (Citiram: Conrad

IV. T. II. 1.) — Roscher—Dade, Nationalökonomik des Ackerbaues 14. Aufl. 1912. — Aereboe, Allgemeine landwirtschaftliche Betriebslehre IV. Aufl. 1919. — Laur, Einleitung in die Wirtschaftslehre des Landbaues 1920. — Kosič, Osnovi ekonomske politike 1925. — Handbuch der Volkswirtschaft III. Aufl. — Handbuch d. Staatswissenschaften IV. Aufl.

I. ORGANIZACIJA NAŠE POLJEDELSKE STATISTIKE.

Poljedelska statistika v naši državi je urejena s posebnim »Pravilnikom i uputstvom za prikupljanje podatka poljoprivredne statistike«, objavljenim v »Služb. Novinah« 20. decembra 1921. Pozneje je minister za poljedelstvo in vode dopolnil »pravilnik in uputstvo« z internim odlokom br. 311.047 z dne 6. novembra 1922.

Pravilnik določa v glavnem zunanjo organizacijo naše poljedelske statistike, navodila (uputstvo) pa obsegajo stvarne določbe za zbiranje statističnih podatkov.

a) Zunanja organizacija naše poljedelske statistike.

V ministrstvu poljedelstva in voda je osnovan poseben »Odsek za poljedelsko statistiko«. Ta odsek zbira, ureja in objavlja statistične podatke iz vseh panog poljedelstva, obvešča javnost in zainteresirane osebe o stanju poljedelskega gospodarstva in poljedelske produkcije, o gibanju cen poljedelskih proizvodov itd. Odsek za poljedelsko statistiko je v zvezi z Mednarodnim poljedelskim inštitutom v Rimu (Prav. čl. 3).

Podatke za poljedelsko statistiko morajo zbirati vse državne in samoupravne oblasti v državi po svoji uradni dolžnosti. Občinski odbori, občinska (mestna) poglavarstva, uprave trgov in mest morajo za zbiranje statističnih podatkov določiti posebne uradne osebe. Imena teh oseb se morajo vsako leto do 15. januarja javiti nadrejenemu srezkemu poglavarstvu. Dalje so občinski odbori itd. dolžni skrbeti, da se to zbiranje vrši po določbah pravilnika (P. čl. 7.).

V kmečkih in trških občinah se morajo k zbiranju statističnih podatkov po možnosti pritegniti odličnejši poljedelci in drugi strokovnjaki, ki dobro poznajo poljedelske prilike dotičnega kraja (P. čl. 9.). Podatki se beležijo po posebnih obrazcih, ki se pošiljajo ob določenem terminu nadrejeni oblasti (srezkemu poglavarstvu).

Teh obrazcev je devet in sicer: Obrazec št. 1: »Razdelitev zemlje in ozimni posevki« (15. jan.); obrazec št. 2: »Površina obdelane zemlje« (15. jun.); obrazec št. 3 a: »Predhodni rezultati žetve« (1. jul.); obrazec št. 3 b: »Pridelek zgodnih posevkov« (15. avg.); obrazec št. 4: »Pridelek poznih posevkov« (15. nov.); obrazec št. 5: »Vinogradi in sadovnjaki« (15. nov.); obrazec št. 6: »Oljčni gaji« (31. dec.); obrazec št. 7: »Živina« (15. jan.); obrazec št. 8: »Cene poljedelskih proizvodov« (Datum pri vsakem obrazcu znači termin, do katerega se ima izpolnjeni obrazec odposlati.) (P. čl. 10.—11.)

Za vse podatke, izvzemši one po obrazcu št. 8 (»Cene poljedelskih proizvodov«) sestavi srezki ekonom oziroma, kjer tega ni, srezki poglavar sumaričen pregled ter ga pošlje s poročilom in z vsemi originalnimi obrazci tekom 15 dni oblastni upravi (poljedelskemu inspektoratu), en izvod pregleda pa obdrži zase. (P. čl. 12.) Srezki ekonom oziroma srezki poglavar je odgovoren za vse to delo ter ima zlasti nalogo nadzirati zbiranje statističnih podatkov po občinah svojega sreza. (P. čl. 13.)

Če bi kaka občina ne zbrala in poslala pravočasno dolžnih podatkov, jih mora srezki ekonom odnosno srezki poglavar urgirati ter določiti za izvršitev primeren kratek rok. Ako pa bi kaka občina niti v tem roku ne poslala dolžnih podatkov, mora srezki ekonom odnosno srezki poglavar sam (po svojih organih) zbrati potrebne podatke. Stroške tega naknadnega zbiranja podatkov trpi dotična občina. (P. čl. 16.)

Oblastna uprava odnosno oblastni inspektorji poljedelstva pregledajo zbrane podatke ter jih pošljejo s poročili srezkih ekonomov odnosno srezkih poglavarjev in z vsemi originalnimi obrazci odseku za poljedelsko statistiko v ministrstvu poljedelstva in voda. Ta poslane podatke vnovič pregleda, jih uredi ter jih skupno za vso državo objavlja.¹

Poleg odseka za poljedelsko statistiko je v ministrstvu za poljedelstvo in vode osnovan poseben »Statistički odbor«, sestavljen iz načelnikov oddelkov: a) za agrarno politiko in koperacije, b) za poljedelstvo (ratarstvo)), c) za vinogradništvo in sadjarstvo, d) za živinorejo in e) šefa odseka za poljedelsko statistiko (P. čl. 18.).

Statistični odbor ima nalogo predlagati ministru, kateri podatki iz področja poljedelske statistike naj se zbirajo, kakor tudi način, kako naj se to zgodi. Poleg tega je naloga statističnega odbora, da pregleda za objavo pripravljene statistične podatke ter stavi ministru predlog, ali in kako naj se objavijo (P. čl. 20.).

b) Stvarne določbe o zbiranju podatkov za poljedelsko statistiko.

Določbe »Uputstva« za zbiranje podatkov naše poljedelske statistike se v glavnem naslanjajo na instrukcije Mednarodnega poljedelskega instituta v Rimu.

¹ Dosedaj objavljene statistične publikacije ministrstva za poljedelstvo in vode so: »Obradena zemlja i žetveni prinos« za l. 1921/20, 1922/21, 1923/22, 1924/23. Vse te publikacije, izvzemši prvo (za l. 1921/20), vsebujejo tudi cene poljedelskih proizvodov v 65 mestih, in sicer za vsak mesec posebe. Statistika za leto 1922/21 ima podatke o cenah šele od meseca junija dalje. Tej publikaciji je priložen tudi 10 kart o porazdelitvi (po okrajih): 1. produktivne zemlje, 2. njiv, 3. pašnikov, 4. sadovnjakov, 5. vinogradov, 6. koruzin, 7. pšeničnih, 8. krompirjevih, 9. ječmenovih in 10. ovsenih posevkov. Poleg tega je bilo pod br. 19.928/VI. od 8. avg. l. 1921. objavljeno v »Službenih Novinah« tudi stanje poljedelskega orodja in strojev v letu 1920. Podatki o stanju živine se dosedaj uradno niso objavljali. Podatki popisa živine, izvršenega ob zadnjem ljudskem štetju dne 31. decembra 1921 pa se nahajajo baš v tisku. (Te podatke bo izdala direkcija statistike pri ministrstvu za socialno politiko.)

Vsako leto se zbirajo podatki a) o plodni in neplodni površini, b) o letini (pridelku), c) o številčnem stanju živine in č) o cenah poljedelskih proizvodov.² (Podatki o poljedelskem orodju in strojih se bodo po sedanjem predvidevanju zbirali vsakih 5 let.)

Plodna je za našo statistiko površina, »ki daje ali je določena, da daje rastlinske produkte, ki na kakršenkoli način služijo človeku za uporabo«. Neplodne pa so »površine, ki se ne dajo obdelovati ali so vobče neuporabne za poljedelstvo«. Take površine so: stene, kamenolomi, peščene jame, rudniki, reke, potoki, jezera, barja in močvirja, ki se nikdar ne posuše, prekopi in nasipi za namakanje in odvajanje vode, svet pod stavbami, dvorišča, ceste (državne, okrožne, okrajne), pota, železniške proge, pokopališča, javni trgi, vojaška in druga vežbališča itd.³

Plodne površine se delijo v: 1. njive (oranice), 2. vrtove, 3. travnike, 4. pašnike, 5. vinograde, 6. sadovnjake, 7. gozdove, 8. ledine, trstišča, barja, resišča in ribnike.

Kjer rasteta na istem zemljišču hkrati dve različni kulturi, je merodajna za to, kateri skupini se dotično zemljišče prišteje, vedno glavna kultura.

Poljedelske kulture se ločijo v: 1. zrnasta zelišča (cerealije) s 14 pododdelki; 2. stročnice s 6 pododdelki; 3. korenasta in gomoljasta zališča s 6 pododdelki; 4. zelišča za živinsko krmo s 7 pododdelki; 5. industrijska zelišča s 14 pododdelki in 6. vrtna zelišča s 6 pododdelki. Poleg tega se v skupini poljedelskih kultur beležijo tudi ledine, to so njive, ki ostanejo »radi odmora« celo leto neobdelane.

Podatki o pridelku (letini) se zbirajo odnosno ugotavljajo dvakrat: a) predhodno (do 15. julija) in b) definitivno (do 30. nov.). Predhodni podatki o pridelku se ugotavljajo po uspehu prvih mlatev, ali pa po stanju posevkov. (Ugotavljanje predhodnih podatkov o žetvi je naloga srezkih ekonomov ozir. srezkih poglavarjev.)

Končni podatki o pridelku se imajo zbrati za vsako kulturo posebe »čim sad dozori in je žetev oziroma trgateg v večjem delu dotičnega kraja izvršena«. Podatki o pridelku se ne zahtevajo od poedincev, marveč se zračunavajo skupno za vso občino po obsegu posevkov in povprečnem pridelku na 1 ha. K temu zračunavanju se ima pritegniti iz različnih delov občine nekoliko poljedelcev, ki dobro poznajo poljedelske prilike v svojem kraju ter lahko dajo potrebna pojasnila in podatke.

² Podatki o razdelitvi zemlje vobče (glej spredaj obr. šte. 1) se od l. 1923/22 dalje ne zbirajo ali vsaj ne objavljajo.

³ V resnici se, kakor bomo še pozneje videli, od leta 1924/23 dalje smatra kot neplodna tudi »zemlja, koja bi se mogla obradjevati, pa se nikako ne obradjeje«. (Statistika 1924/23, Predhodne napomene str. 7.) Sploh se v naši poljedelski statistiki od l. 1923/22, odkar se podatki o porazdelitvi vse zemlje več ne beležijo oziroma ne objavljajo, izraza produktiven in obdelan pogosto zamenjavata. (Tako ima n. pr. razpredelnica o porazdelitvi »plodne« zemlje redno napis »Pregled obradjevane površine«.)

Najprej se na osnovi teh poizvedb ugotovi za vsako kulturo povprečni pridelek na 1 ha. Nato pa se po površini spravljениh posevkov določi celotni pridelek v meterskih stotih. Pridelek postranskih kultur, n. pr. fižola, ki raste med krompirjem ali koruzo, se samo oceni.

Pridelek vinogradov in oljk se izračuna v hl, pridelek sadja pa v met. stotih po tem, kakor je drevje v različnih delih občine različno obrodilo.

Podatki o obsegu posevkov in o pridelku se morajo preizkusiti z ogledom v naravi, kakor tudi potom primere s podatki prejšnjih let.

Vsakoletni podatki o številu živine se zbirajo na enak način, kakor drugi pravkar omenjeni podatki poljedelske statistike.⁴ Ti podatki obsegajo: 1. število konj s 4 pododdelki, 2. število oslov, 3. število mežgov in mul, 4. število goved s 5 pododdelki, 5. število bivolov, 6. število prašičev s 4 pododdelki, 7. število ovac s 4 pododdelki, 8. število koz z 2 pododdelkoma, 9. število perutnine s 4 pododdelki in 10. število čebelnih panjev s 3 pododdelki.

Podrobnosti o poedinih vrstah kultur kakor tudi o pododdelkih posameznih, pravkar navedenih živalskih vrst, so po večini pregledno razvidne neposredno iz podatkov, ki jih v naslednjem delu navajam.⁵

II. GLAVNI PODATKI NAŠE POLJEDELSKE STATISTIKE.

Naša poljedelska statistika se, kakor smo pravkar videli, omejuje od l. 1923/22 dalje na zbiranje in urejanje podatkov: 1. o obdelani in neobdelani površini⁶, 2. o porazdelitvi njiv na razne vrste poljedelskih kultur, 3. o vsakoletnem pridelku, 4. o številu domače živine in 5. o cenah poljedelskih proizvodov. (Do l. 1923/22 je naša poljedelska statistika prinašala tudi pregled celokupne površine.) Drugi, za presojo stanja, ki se v njem poljedelstvo nahaja, prav tako važni podatki, kakor zlasti o velikosti zemljiških posestev odnosno poljedelskih obratov, o človeških in živalskih delovnih močeh po poedinih skupinah obratov, o zadolženosti kmetskih posestev itd., se pri nas zaenkrat uradno ne zbirajo.

a) Pregled celokupne površine.

Kraljevina SHS meji 248.987 km² ali 24.898.700 ha⁷. Od tega odpade po povprečju za leta 1920--22 cirka 7.658.511 ha (30,73%)

⁴ Natančen popis živine se bo po vsej priliki vršil vsakih 10 let ob priliki ljudskega štetja.

⁵ Zbiranja podatkov o cenah poljedelskih proizvodov ne omenjam posebe, ker ne spada v okvir poljedelske statistike.

⁶ Kakor je že v op. 3 omenjeno, ne gre tu v resnici za zemljo, ki se v pravem pomenu besede obdeluje, marveč so vštete »sve površine upotrebne za kakvo poljoprivredno proizvodnjo, ako daju ili su određene da daju, bilo intervencijom čoveka, bilo spontano, biljne i topšte poljoprivredne proizvode, koji čoveku služe na u kom obliku, ma na koji način«. (Statistika 1923/22. Predhodne napomene str. V.)

⁷ Po statistiki za l. 1924/23.

na gozdove, cirka 6,965.068 ha (28%) pa je neplodnih tal⁸. Obdelane zemlje je bilo leta 1920 10,725.168 ha, leta 1924 pa 11,351.254 ha ali 44-59% celokupne površine. V toku navedenih petih let se je torej obdelana površina povečala za 303.014 ha.

V resnici pa je ta prirastek mnogo večji. V statistiki za leto 1924/23 je namreč izpuščenih v pregledu obdelane površine 610.464 ha zemlje, ki je bila prejšnja leta pomotoma zabeležena v rubriki »ledina«, to so začasno (vendar pa celo leto) neobdelane njive. Celotni prirastek obdelane površine znaša torej 913.478 ha ali 8·05% vse v letu 1924 obdelane površine.

Razmerje med obdelano zemljo, gozdovi in celokupno površino kaže naslednja razpredelnica. (Po statistiki iz leta 1922/21.)

Tek. št.	Pokrajina	P o v r š i n a							
		produktivna ⁹		gozdnata		neproduktivna		Skupno	
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
1	Srbija (severna) . .	1,881.145	37'66	1,016.630	20'35	2,097.225	41'99	4,995.000	100
2	Srbija (južna) . .	851.420	18'68	1,070.370	23'49	2,635.410	57'83	4,557.200	100
3	Hrvatska	2,559.846 ¹⁰	58'52	1,491.652	34'10	323.118	7'38	4,374,616 ¹¹	100
4	Bosna	1,774.859 ¹⁰	34'67	2,546.689	49'74	798.352	15'59	5,119,900	100
5	Vojvodina	1,710.338	86'81	250.645	12'72	9.217	0'47	1,970.200	100
6	Slovenija	836.358	51'63	690.633	42'65	92.721	5'72	1,619.712	100
7	Dalmacija	786.928	61'82	347.796	27'32	138.176	10'86	1,272.900	100
8	Črna gora	79 503	8'22	192.639	19'93	694.658	71'85	966.800	100
	SHS	10,480.397	42'13	7,607.054	30'58	6,788.877	27'29	24,876.328 ¹¹	100

Iz tega pregleda se takoj vidi, da je razmeroma največ nerodovitne zemlje v Črnigori (71-85%), za tem pa v južni in severni Srbiji (57-83% ozir. 41-99%). Slovenija stoji v tej vrsti kljub svojim gorskim grebenom z 5-72% takoj za Vojvodino, ki ima samo 0-47% nerodovitnih tal.

b) Pregled »obdelane« zemlje.

»Obdelano zemljo« deli naša uradna statistika v njive, vrtove, travnike, pašnike, vinograde, sadovnjake in barja in močvirja. Na-

⁸ Po »Uputstvu« se ima, kakor vemo, smatrati kot neplodna le ona zemlja, »koja se ne može upotrebiti za obradu ili je uopšte neupotrebljiva za poljoprivredu« (str. 10). V resnici pa se od l. 1924/23 dalje plodna zemlja »koja bi se mogla obradjivati, pa se nikako ne obradjuje« (Stat. 1924/23 Predhodne napomene str. 7) nič več ne beleži med plodno površino.

⁹ Izraz »produktiven« je tu očitvidno preširok ker obsega praviloma tudi gozdnata tla.

¹⁰ Brez ledin. Teh je namreč uradna statistika zabeležila v tem letu pomotoma (ker so šteli semkaj tudi pušče, t. j. plodno zemljo, ki pa se sploh ne obdeluje) na Hrvatskem 107.248 ha, v Bosni pa celo 728.257 ha. Ista napaka se ponavlja tudi še v statistiki za naslednje leto 1923/22. Odtod predvsem izvira, da je celokupna plodna površina tu manjša nego v naslednji razpredelnici, kjer so v površini njiv štete tudi ledine.

¹¹ V uradni statistiki stoji 4,383.116 oziroma 24,884.828, kar pa je le računska odnosno tiskovna napaka.

slednja razpredelnica nam kaže, koliko obdelane zemlje je po povprečju za petletje 1920—24 odpadlo na poedine teh kategorij:

Tek. št.	V r s t a	ha	%
1	Njive	6,172.809	55.59
2	Vrtovi	145.522	1.26
3	Travniki	1,561.416	14.05
4	Pašniki	2.650.009	23.67
5	Vinogradi	168.543	1.52
6	Sadovnjaki	245.570	2.21
7	Barja in močvirja	189.208	1.70
		11,133.077 ¹²	100 %

Še bolj kot v vsej državi pa je zanimivo, koliko obdelane zemlje odpade na gornje kategorije po posameznih oblasteh.¹³

Odstotek njiv je po statistiki za leto 1924/23 najvišji v Bački (84.25%). Za njo sledijo najprej oblasti: belgrajska, vrbaska, sremska, podonavska, niška in vranjska, ki imajo vse med 80% in 70% njiv. V mariborski oblasti je 45.08%, v ljubljanski pa 31.09% njiv. Razmeroma najmanj njiv ima dubrovniška oblast (12.16%). Pod 20% njiv imajo še sledeče oblasti: travniška, mostarska in splitska. V vseh ostalih oblasteh je nad 30% njiv.

Vrtovi so na splošno po vseh oblasteh precej enakomerno porazdeljeni. Razmeroma veliko vrtov (2.5%—2%) imajo le naslednje oblasti: valjevska, podrinska, kruševška in šumadijska. Tudi ljubljanska in mariborska oblast se odlikujeta z nadpovprečno množino vrtov (1.48% ozir. 1.30%). Razmeroma najmanj (0.31% do 0.39%) vrtov je v bregalniški, mostarski in bihaški oblasti.

Travniki o v je razmeroma največ v travniški oblasti (36.31%). Nad 30% travnikov imata le še: ljubljanska in užiška oblast, nad 20% pa sledeče oblasti: sarajevska, mariborska, bihaška, raška, zagrebška in primorsko-krajiška. Najnižji odstotek travnikov ima dubrovniška oblast (0.14%). Njej se najbolj približujeta splitska in bregalniška oblast (pod 2% travnikov). Pod 10% travnikov imajo še oblasti: bačka, belgrajska, bitoljska, vrbaska, mostarska, podonavska, skopljanska, sremska in tuzlanska.

Pašniki so porazdeljeni v sledečem redu: na prvem mestu stoje mostarska, splitska in dubrovniška oblast (74.33—68.86% pašnikov). Vendar pa to v resnici niso sami pravi pašniki, marveč

¹² V statistiki za l. 1924/23 stoji mesto tega 11,103.983, kar pa je računski pomota.

¹³ Od leta 1924/23 dalje se vodi uradna statistika po oblasteh in ne več po pokrajinah. Zato tudi ne morem v naslednjem navajati povprečnih števil za vseh pet let, ki imamo zanje statistiko, marveč se moram omejiti le na podatke iz leta 1924/23.

tudi prelogi in ledine, ki pa so v katastru klasificirani kot pašniki.¹¹⁾ Tem oblastem se najbolj približujejo bregalniška, travniška in primorsko-krajiška oblast (51.84—40.73%). Ljubljanska in mariborska oblast imata 28.84% ozir. 18.01% pašnikov. Razmeroma najmanj pašnikov je v moravski oblasti (5.51%). Pod 10% pašnikov imajo še oblasti: bačka, vrbaska, valjevska, podrinska in niška.

Vinogradi zavzemajo najvišji odstotek celokupne obdelane površine v dubrovniški oblasti (5.33%). Njej sledijo v tem pogledu predvsem kruševška, splitska, podonavska, zagrebška in mariborska oblast (3.90—3.40%). V ljubljanski oblasti je 2.08% vinogradov. Brez vinogradov je edinole bihaška oblast; le nezatno površino vinogradov (1—20 ha) pa imajo sledeče oblasti: užiška, sarajevska, tuzlanska in travniška. Zelo so revne na vinogradih tudi oblasti: vrbaska, valjevska, primorsko-krajiška, podrinska, vranjska, raška, zetska, belgrajska, mostarska in bregalniška (0.05—0.77%). Vse ostale oblasti imajo nad 1% vinogradov.

Sadovnjaki so po različnih oblasteh dokaj neenakomerno porazdeljeni. Na prvem mestu stoji v tem pogledu valjevska oblast z 11.83% sadovnjakov. Nad 5% sadovnjakov imajo še sledeče oblasti: šumadijska, kruševška, podrinska in tuzlanska, raška in moravska. Mariborska oblast se z 2.49% močno približuje povprečju vse države, ljubljanska oblast pa ga dosega z 1.11% komaj do polovice. Najnižji odstotek sadovnjakov ima Bačka (0.01%). Najbližje so ji v tem pogledu oblasti: skopljska, belgrajska, mostarska in bitoljska (0.17—0.25%). Manj nego 1% sadovnjakov imata tudi še primorsko-krajiška in travniška oblast.

V pogledu obdelanih, to znači poljedelsko izrabljenih barij in močvirij stoji na prvem mestu skopljska oblast (12.31%), najbližja pa ji je podrinska oblast z 7.97%. Razmeroma veliko »obdelanih« barij oziroma močvirij ima tudi dubrovniška, bitoljska in užiška oblast (4.50—3.41%). Nad 2% poljedelsko izrabljenega močvirnega sveta imajo še sledeče oblasti: belgrajska, niška, zetska in bačka. Za primorsko-krajiško oblastjo imata najmanjši odstotek izrabljenega močvirnega sveta mariborska in zagrebška oblast (po 0.14%).

c) Pregled kultur.

Kakor vemo razlikuje naša uradna statistika šest vrst poljedelskih kultur. To so: zrnasta zelišča, stročnice, korenasta in gomljasta zelišča, industrijska zelišča, vrtna zelišča in zelišča za živinsko krmo. Poleg tega zaznamuje vsakoletna statistika tudi površino ledin.

Celokupna površina njiv je bila po povprečju za dobo 1920/24 razdeljena na omenjene kulture, kakor nam kaže naslednja razpredelnica:

¹¹⁾ Isto velja tudi glede sarajevske, tuzlanske, bihaške in vrbaske oblasti. (Cfr. Stat. 1924/23. Predhodne napomene str. 7.)

Tek. št.	V r s t a	ha	%
1	Zrnasta zelišča	4,638.338	74.20
2	Stročnice	80.005	1.30
3	Korenasta in gomolj. zelišča	251.523	4.07
4	Industrijska zelišča	99.002 ¹⁵	1.41
5	Vrtna zelišča	78.094	1.26
6	Zelišča za krmo	229.593	3.43
7	Ledine	796.262 ¹⁵	14.33
		6,172.817	100 %

Predvsem drugim je iz gornje razpredelnice razvidno, da je povprečno skoro tri četrtine vseh njiv v državi obsejanih z žitom odnosno s koruzo. Od ostale četrtine je bila dobra polovica neobdelana. Ostanek pa je bil obsejan predvsem s korenastimi in gomoljastimi sadeži odnosno s sadeži za živinsko krmo.

Od površine, obsejane z zrnastimi zelišči, je odpadlo v letih 1924/23 in 1923/22 na koruzo približno ravno toliko (2,002.918.75 ha ozir. 1,801.578.23 ha) kot na pšenico in rž skupaj (1,192.447 ha ozir. 1,742.124.16 ha). (Z ječmenom obsejana površina znaša v teh dveh letih 278.105.01 ha ozir. 360.600.16 ha.)

Odstotek zrnastih posevkov je najvišji v kosovski oblasti (95.11%). Nad 90% njiv je obsejanih z zrnastimi zelišči še v sledečih oblasteh: valjevski, požarevski, podonavski, podrinski, timoški, vranjski, raški, moravski, belgrajski in bihaški. Dočim se mariborska oblast z 73.78% približuje v tem pogledu povprečju vse države za dobo 1920/24, stoji ljubljanska oblast z 58.11% že na predzadnjem mestu. Sledi ji samo še dubrovniška oblast (35.95%). Približno na enaki stopnji z ljubljansko oblastjo se nahajajo v tem pogledu še sarajevska, tuzlanska, mostarska in primorsko-krajiška oblast (59.69—67.85%). V vseh ostalih oblasteh je nad 70% njiv obsejanih z zrnastimi zelišči.

Stročnice so porazdeljene po različnih oblasteh precej neenakomerno. Le dubrovniška oblast stoji daleč pred vsemi drugimi ter ima 10.87% vseh njiv obsejanih s stročnicami. Med ostalimi oblastmi imajo nad 2% stročnic le še: šumadijska, splitska in bitoljska oblast. Ljubljanska oblast se z 1.25% stročnic znatno približuje povprečju vse države, mariborska pa stoji z 0.78% nizko pod njim.

Med stročnicami je prvi fižol, ki zavzema nad polovico vseh v to kategorijo spadajočih njiv. (Poleg tega sadijo fižol še v večji množini kot postransko kulturo med drugimi zelišči.)

Korenasta in gomoljasta zelišča so po oblasteh zelo neenakomerno zastopana. Daleč na prvem mestu stoji ljubljanska oblast z 22.18% njiv, obsejanih s temi zelišči. Za njo se vrsti

¹⁵ V statistiki so tu očitne računске napake. Povprečje 796.262 ha ne odgovarja resnični površini ledin. V statistiki za leta 1920.—23. je, kot že omenjeno, pomotoma zabeleženih v rubriki »ledine« tudi 610.464 ha neplodne zemlje (pušče). V statistiki za l. 1924/23 pa so te pušče izpuščene ter znaša tako reducirana površina ledin le 307.491 ha.

najprej mariborska oblast (14·96%), za tem pa sledijo oblasti: primorsko-krajiška, zagrebška, mostarska, dubrovniška, osiješka, bihaška, travniška in užiška (10·86—5·63%). V nobeni izmed ostalih oblasti ne zavzemajo korenasta in gomoljasta zelišča niti 5% njiv.

Najmanjši odstotek njiv je obsejan s korenastimi in gomoljastimi zelišči v bitoljski oblasti (0·28%). Sledijo pa v tem pogledu oblasti: skopljanska, bregalniška, podonavska, timoška, požarevska, valjevska, podrinska, moravska, belgrajska, kosovska, kruševška, šumadijska in niška (0·47—1·89%). V ostalih oblasteh pa zavzemajo korenasta in gomoljasta zelišča nad 2% njiv.

Med korenastimi in gomoljastimi zelišči stoji na prvem mestu krompir. Od 249.526·28 ha njiv, ki so bile leta 1924/23 obsejane s korenastimi in gomoljastimi zelišči, je zavzemal krompir 22.892·88 ha ali 89·56%. (Leta 1923/22 je odpadlo na krompir 88·76% njiv.)

Industrijska zelišča zavzemajo največji del njiv v mostarski oblasti (14·92%). Razmeroma visok odstotek njiv je obsejanih z industrijskimi zelišči tudi še v dubrovniški oblasti (7·03%). V skopljanski, bački, bitoljski, sremski, bregalniški in kruševški oblasti zavzema kultura industrijskih zelišč le še od 5—3% njiv.

Niti 1% obdelanih njiv pa ne odpade na industrijska zelišča v naslednjih oblasteh: travniški, bihaški, zetski, sarajevski, kosovski, vrbaski in ljubljanski. Mariborska oblast stoji z 1·75% še precej nad povprečjem vse države.

Po obsegu posevka stoji med industrijskimi zelišči v l. 1924/23 na prvem mestu sladkorna pesa (49.686 ha). V letu 1921/20 je bilo posejane sladkorne pese še samo 16.961 ha, od tedaj pa je obseg te kulture stalno rasel. Za sladkorno peso se po obsegu posevkov vrstijo konoplja, lan (skupno 41.008 ha) in tobak (35.919·79 ha). Konoplja in lan sta že leta 1921/20 zavzemala 46.610 ha. Naslednja leta pa je ta kultura nekoliko zaostajala za tem obsegom. Površina tobačnih nasadov je znašala še leta 1922/21 samo 12.715 ha, naslednje leto pa je naenkrat poskočila na 21.694 ha. Poleg navedenih industrijskih zelišč moramo omeniti zlasti še oljno repico in hmelj.

Na vrtna zelišča odpadajoča zemlja je po različnih oblasteh precej enakomerno porazdeljena. Edino dubrovniška oblast stoji z 5·94% teh posevkov visoko nad povprečjem (1·30%).

Na prvem mestu stoji med vrtnimi zelišči zelje, ki zavzema skoro ravno toliko površine kot vsa ostala vrtna zelišča. Za njim sledijo po obsegu posevka: čebula in česen ter dinje in melone.

Zelišča za krmo zavzemajo v šestih oblasteh razmeroma visok odstotek vseh njiv. Na prvem mestu stoji ljubljanska oblast z 15·87%. Njej je po obsegu posevka krmil najbližja zagrebška oblast (11·78%). Za njo pa sledijo z 9·91—6·73% oblasti: osiješka, sremska, mariborska, mariborska in primorsko-krajiška. Izmed ostalih oblasti je samo v bački 3·01% njiv obsejanih s krmili, povsod drugod pa je odstotek teh posevkov še nižji ter ne dosega večinoma niti 1%.

Izmed oblasti z najnižjim odstotkom njiv, obsejanih z zelišči za krmo, stoje na prvem mestu: bregalniška (0·03%), dalje vranjska,

travniška, skopljanska, sarajevska, bitoljska, kosovska, zetska, užiška in bihaška (0·40%).

Približno polovico vseh njiv, ki so obsejane z zelišči za krmo, zavzema detelja. Nadaljnja četrtina pa je obsejana z lucerno.

Ledine (začasno — vendar celo leto — neobdelane njive) so porazdeljene po oblasteh takole: Na prvem mestu stoje sarajevska, dubrovniška in tuzlanska oblast z 32·86—31·28% ledin. Med 20 in 10% ledin imajo še sledeče oblasti: bregalniška, bitoljska, travniška, mostarska, nad 5% pa: primorsko-krajiška, vrbaška, skopljanska in užiška oblast. Razmeroma visok odstotek ledin imajo tudi sledeče oblasti: bačka, osiješka in sremska (4·96—3·22%).

Ledin vobče ni bilo edinole v ljubljanski, mariborski in raški oblasti. Najnižji odstotek ledin pa so imele oblasti: podrinska, podonavska, požarevska, belgrajska, valjevska, kruševška, moravska, kosovska (0·01—0·60%). V ostalih oblasteh so ledine presegle 1%.

d) Pregled letnega pridelka najvažnejših kultur.

V naslednjem podajam pregled letnega pridelka v celi državi po vrstah kulture, in sicer posebno za leto 1924/25 in posebe po povprečju za dobo 1920/24.

1. Zrnasta zelišča.

Celotni pridelek zrnastih zelišč (žit in koruze) v državi nam kaže za leto 1924 in povprečje za leta 1920/24 naslednja razpredelnica:

Tek. št.	Vrsta kulture	1924		1920—1924	
		Met. stoti	Na 1 ha	Met. stoti	Na 1 ha
1	Pšenica, ozimna	15,229.925	9·26	13,565.972	9·22
	„ jara	492.571	6·85	485.229	6·89
2	Ječmen, ozimni	2,827.047	8·55	1,777.900	8·32
	„ jari	1,107.530	7·39	1,060.785	6·88
3	Rž, ozimna	1,174.826	7·36	1,236.975	7·79
	„ jara	232.682	6·50	197.221	6·13
4	Oves	3,018.477	8·56	2,952.151	7·58
5	Sirk	320.045	7·94	298.680	5·43
6	Pira	160.435	7·26	131.490	6·35
7	Proso	268.866	7·76	246.495	6·90
8	Ajda	31.279	6·59	87.994	5·75
9	Riž	19.944	13·23	23.635	13·26
10	Koruzna	37,949.376	19·31	25,345.539	13·46

Pšenice pridelajo največ v belgrajski oblasti (3,507.196 q).¹⁶ Za njo beležijo največji pridelek pšenice po vrsti sledeče oblasti: bačka (2,014.935 q), osiješka (1,547.735 q), podonavska (1,347.025 q), sremska (1,335.186 q). Vostalih oblasteh pridelajo povsod pod ½ mil. q

¹⁶ Povprečje za leto 1924/23 in 1923/22. Ker za prejšnja leta uradna statistika ne izkazuje pridelka po oblasteh, so tudi vsi nadaljnji podatki v tem oddelku preračunani na osnovi uradne statistike za omenjeni dve leti. Pri tem pa je važno vedeti, da sta bili leti 1924/23 in 1923/22 rodovitni. (Za l. 1924/23 je to že iz prednje razpredelnice razvidno.) Zaradi tega so naslednji podatki, kolikor se nanašajo na omenjeni dve leti, na splošno višji od pravega, za daljšo dobo veljavnega povprečja.

pšenice. (Edino podrinska oblast presega le neznatno to množino.) Najmanj pšenice zraste v dubrovniški oblasti (23.820 q). Pod 100.000 q pšenice pridelajo še v užiški, mostarski, kruševški, sarajevski, bregalniški in travniški oblasti. Mariborska in ljubljanska oblast pridelata povprečno po 327.979 q oziroma 203.509 q pšenice.

Na 1 ha zraste največ pšenice v belgrajski oblasti (12·81 q). Nadaljnje oblasti z razmeroma velikim povprečnim pridelkom pšenice na 1 ha so po vrsti: bačka (10·80 q), sremska (10·26 q), dubrovniška (9·63 q), šumadijska (9·11 q), raška (9·07 q), podonavska (8·92 q), osiješka (8·62 q), podrinska (8·18 q) in požarevska (8·09 q). V vseh ostalih oblasteh ne dosega povprečni pridelok pšenice niti 8 q na 1 ha. V mariborski in ljubljanski oblasti n. pr. pridelajo na 1 ha le še 7·34 oziroma 6·59 q pšenice. (Pod povprečjem cele države.) Najmanjši povprečni pridelok pšenice na 1 ha beleži statistika za užiško oblast (6·33 q). Njej se v tem pogledu najbolj približujeta mostarska (6·41 q) in bregalniška oblast (7·03 q).

Tudi je č m e n a pridelajo največ v belgrajski oblasti (279.961 q). Za njo sledijo po vrsti oblasti: splitska (181.301 q), kosovska (174.782 q), travniška (168.170 q), sarajevska (160.812 q), primorsko-krajiška (160.035 q). Nad 100.000 q ječmena zraste v oblasteh: bitoljski, osiješki, sremski, skopljanski, niški, bački, zagrebški. V mariborski in ljubljanski oblasti pridelajo 85.816 ozir. 85.086 q ječmena. Pod 10.000 q ječmena pa pridelajo le v dubrovniški in valjevski oblasti.

Po višočini povprečnega pridelka na 1 ha stoji zopet na prvem mestu belgrajska oblast (12·66 q). Nad 10 q ječmena zraste na 1 ha tudi še v podonavski in sremski oblasti (10·74 oziroma 10·60 q). V ostalih oblasteh je povprečni pridelok ječmena na 1 ha večinoma znatno manjši. V mariborski in ljubljanski oblasti n. pr. pridelajo na 1 ha le še 8·17 q oziroma 7·34 q ječmena. (Okrog povprečja za celo državo.) Najmanj ječmena zraste na 1 ha v bregalniški in bihaški oblasti.

Glede r ž i stoji po absolutni množini pridelka na prvem mestu mariborska oblast (292.809 q). Za njo se vrstijo po velikosti pridelka sledeče oblasti: bitoljska (133.998 q), osiješka (114.679 q), skopljanska (113.972 q), zagrebška (100.383 q). V ostalih oblasteh znaša povprečni pridelok rži povečini znatno pod 100.000 q. V ljubljanski oblasti n. pr., ki stoji v tem pogledu še med prvimi, pridelajo povprečno le še 70.476 q rži. Pod 10.000 q pridelajo oblasti: valjevska, podrinska, dubrovniška, šumadijska, kruševška, moravska, podonavska, sremska.

Na 1 ha je pridelok rži zopet največji v belgrajski (12·38 q), sremski (10·90 q) in baški oblasti (10·02 q). Nad 8 q rži pridelajo na 1 ha še v oblasteh: podonavski, mostarski in travniški. V ljubljanski in mariborski oblasti znaša povprečni pridelok rži na 1 ha 7·94 q, ozir. 7·67 q. (Nekoliko nad povprečjem vse države.) Najmanjši povprečni pridelok rži na 1 ha beleži statistika za bihaško in vranjsko oblast (5·42 in 6·18 q).

Ovsa pridelujejo največ sledeče oblasti: osiješka (443·782 q), belgrajska (332·433 q), bačka 315·348 q) in vrbaska 194·503 q). Nad 100.000 q ovsa pridelajo še v oblasteh: sremski, bregalniški, niški, primorsko-krajiški in tuzlanski. V mariborski in ljubljanski oblasti znaša povprečni letni pridelek ovsa 122.840 q, ozir. 106.232 q. Pod 10.000 q ovsa pridelajo samo v dubrovniški oblasti, pod 20.000 q pa še v oblasteh: bregalniški, splitski, zetski, požarevški, mostarski in moravski.

Na 1 ha zraste največ ovsa v belgrajski (12·67 q), bački (10·93 q) in osiješki oblasti (10·03 q). V ljubljanski in mariborski oblasti znaša povprečni pridelek ovsa na 1 ha 9·56 q ozir. 9·30 q. (Znatno nad povprečjem vse države.) Najmanj ovsa zraste povprečno na 1 ha v bregalniški oblasti (4·64 q). Pod 7 q ovsa pridelajo povprečno na 1 ha še v oblasteh: bihaški, požarevški, vranjski, dubrovniški, kruševški, moravski, mostarski, niški, podrinski, splitski, timoški in užiški.

Sirka pridelujejo največ v splitski oblasti (57·865 q). Nad 10.000 q sirka pridelujejo še v sledečih oblasteh: osiješki, travniški, primorsko-krajiški, sremski, mostarski, niški, sarajevski, užiški, ljubljanski (18.852 q) in mariborski (10.859 q). V valjevski, kruševški, tuzlanski in požarevški, kosovski, podrinski in timoški oblasti pa ne pridelajo letno niti 1000 q sirka.

Povprečni pridelek sirka na 1 ha je največji v belgrajski oblasti (12·41 q). Za njo so najrodovitnejše v tem pogledu sledeče oblasti: sremska (10·63 q), travniška (10·14 q), sarajevska (9·24 q). Najmanj sirka zraste na 1 ha v timoški oblasti (4·12 q). V mariborski in ljubljanski oblasti znaša povprečni pridelek sirka na 1 ha 9·20 q oziroma 8·51 q.

Pire zraste največ v primorsko-krajiški oblasti (27.657 q). Za tem beleži statistika znatnejši pridelek pira (nad 10.000 q) le še v oblasteh: bački, užiški, sarajevski, splitski, mostarski. V mariborski oblasti pridelajo povprečno le še 3.851 q ozir. 2.349 q pira. V 11 oblasteh ne zraste letno niti po 1000 q pira.

Povprečno na 1 ha pridelajo največ pira v bački oblasti (12·63 q). Za njo sta v tem pogledu najrodovitnejši bregalniška in belgrajska oblast (12·47 q ozr. 12·16 q). V mariborski in ljubljanski oblasti zraste na 1 ha povprečno 10·29 q ozir. 8·01 q pira.

Ajdo sejejo samo v nekaterih oblasteh. Največ je pridelajo v ljubljanski in mariborski oblasti (8.747 q ozir. 4.956 q). Nad 1000 q ajde pridelajo le še sledeče oblasti: osiješka, raška, zagrebška, vrbaska, primorsko-krajiška in užiška. V 10 oblasteh (belgrajski, valjevski, dubrovniški, moravski, niški, podrinski, podonavski, požarevski, timoški in šumadijski) pa sploh ne sejejo ajde.

Povprečno na 1 ha pridelajo največ ajde v skopljanski oblasti (15·66 q). Za njo se vrstijo v tem pogledu sledeče oblasti: sremska (11·50 q), osiješka (8·48 q), tuzlanska (7·90 q), zagrebška (7·72 q), vrbaska (7·70 q). Mariborska in ljubljanska oblast stojita z 6·92 q in 6·69 q povprečnega hektarskega pridelka nad povprečjem vse države (6·41 q). Najmanj ajde pridelajo povprečno na 1 ha v mostarski (2·86 q), kosovski (2·94 q) in travniški oblasti (4·82 q).

Tudi proso pridelujejo, zlasti v nekoliko izdatnejših množinah, samo v nekaterih oblasteh. Na prvem mestu stoji v tem pogledu primorsko-krajiška oblast s povprečnim letnim pridelkom 111.081 q. Takoj za njo pa sledita ljubljanska in mariborska oblast z 43.138 q in 23.572 q prosa. Razmeroma veliko prosa pridelata tudi še vrbaska oblast (20.419 q). V vseh drugih oblasteh pa ne dosega povprečni letni pridelek prosa niti 10.000 q. V valjevski, moravski in požarevški oblasti pa prosa v obče ne sejejo.

Povprečno na 1 ha zraste največ prosa v sremski in podonavski oblasti (11·64 q ozir. 10·53 q). Takoj za njima sledita v tem pogledu mariborska in ljubljanska oblast (9·85 q ozir. 9·61 q). Najmanj prosa pa pridelajo povprečno na 1 ha v sledečih oblasteh: timoška (3 q), zetska (3·78 q), šumadijska (4 q), bitoljska (4 q), vrbaska (4·19 q).

Riž gojijo pri nas samo v par oblasteh. Največ so ga pridelali v bregalniški oblasti (11.532 q). Poleg tega je zrastle še v bitoljski oblasti 3.441 q, v bački in skopljski oblasti pa 2000 oziroma 1.201 q riža.

Povprečno na 1 ha zraste v bregalniški oblasti 13·53 „, v skopljski 10·81 q, v bački 10 q in v bitoljski oblasti 8·09 q riža.

Kakor večine žita prideluje tudi koruze največ belgrajska oblast. Tu znaša povprečni letni pridelek 5.336.635 q. Za belgrajsko oblastjo sledijo v tem pogledu še bačka (4.212.060 q), sremska (2.716.170 q), podonavska (2.436.086 q), osiješka (2.192.000 q) in zagrebška oblast (1.751.934 q). V ostalih oblasteh ne dosega povprečni letni pridelek korusa nikjer 1 milijon q. V mariborski in ljubljanski oblasti n. pr. pridelajo samo še 522.800 q ozir. 204.430 q. Najmanj korusa pa zraste v dubrovniški oblasti (24.205 q). Pod 100.000 q korusa pridelajo tudi še v bregalniški in mostarski oblasti.

Povprečno na 1 ha pridelajo največ korusa v sremski (21·84 q), bački (21·66 q) in belgrajski oblasti (19·88 q). Blizu povprečja vse države (15·63 q) stojita v tem pogledu tudi mariborska in ljubljanska oblast (14·17 q ozir. 13·92 q). Pod 10 q pridelajo korusa na 1 ha v sledečih oblasteh: travniški (7·91 q), splitski, kosovski, bitoljski, užiški, bregalniški in bihaški.

2. Stročnice.

Naslednja razpredelnica nam kaže celokupni pridelek stročnic v državi za leto 1924 in povprečje za dobo 1920—1924.

Tek. št.	Vrsta zelišča	1922		1920—1924	
		Met. stoti	Na 1 ha	Met. stoti	Na 1 ha
1	Fižol	875.750	9·68	782.254 ¹⁷	6·86
2	Grašica	182.505	10·90	138.103	10·48
3	Grah	46.179	8·17	33.709 ¹⁷	6·57
4	Bob	60.956	9·23	48.531 ¹⁷	8·10

¹⁷ Pridelek tega zelišča kot postranske kulture je tu vpoštevano samo po povprečju za leto 1922—1924.

F i ž o l (kot glavno kulturo) sadijo v vseh oblasteh v znatnejših množinah. Največ ga pridelajo v sremski oblasti (26.162 q). Nad 20.000 q fižola pridelajo še sledeče oblasti: osiješka, primorsko-krajiška in vrbaska, nad 10.000 q pa zagrebška, niška, belgrajska, bačka, šumadijska, ljubljanska, podonavska in timoška oblast. Mariborska oblast stoji s 3.574 q fižolovega pridelka že daleč zadaj. Najmanj pa pridelujejo fižola v mostarski in dubrovniški oblasti (2.131 q oziroma 2.156 q).

Povprečni pridelek fižola na 1 ha je v različnih oblasteh precej različen. Največ ga pridelajo na 1 ha v bački (12·30 q), zetski (11·89 q), ljubljanski (10·50 q) in dubrovniški oblasti (10·16 q). Nad 9 q fižola zraste povprečno na 1 ha v oblasteh: vranjski, belgrajski, podrinski, zagrebški, sremski in valjevski; nad 8 q pa ga pridelajo v kruševški, bitoljski, niški, timoški, osiješki, podonavski in raški oblasti. V mariborski oblasti znaša povprečni pridelek fižola na 1 ha 7·27 q. Najmanj fižola pa zraste na 1 ha v bihaški oblasti (5·18 q). Pod 7 q fižola pridelajo na 1 ha še v sledečih oblasteh: šumadijski, travniški, moravski, mostarski, skopljanski, sarajevski in užiški.

G r a š i c e pridelujejo največ v Bački (67.872 q ali 43% vsega pridelka). Nad 10.000 q grašice pridelujejo le še v osiješki, belgrajski in sremski oblasti, nad 2000 q pa v oblasteh: zagrebški, skopljanski, podrinski, tuzlanski in dubrovniški. V ostalih oblasteh pridelujejo le razmeroma neznatno množino grašice. (V mariborski in ljubljanski oblasti 1618 q ozir. 936 q).

Tudi povprečni pridelek grašice na 1 ha je zelo različen. Med oblastmi, kjer se grašica prideluje v nekoliko večji množini, je zraste na 1 ha v podrinski oblasti 24·08 q, v osiješki 15·56 q, v belgrajski 12·73 q in v bački oblasti 12·64 q. Drugod zopet, n. pr. v bitoljski, dubrovniški in splitski oblasti ne dosega povprečni pridelek grašice na 1 ha niti 6 q.

Tudi **g r a h** sejejo (kot glavno kulturo) v znatnejši meri samo v nekaterih oblasteh. Največ ga pridelajo v sremski oblasti (8.291 q). Za tem sledita predvsem osiješka in bačka oblast (6.492 q oziroma 3.347 q). Nad 2.000 q graha zraste tudi še v zagrebški, primorsko-krajiški, splitski in belgrajski oblasti, nad 1000 q pa samo še v dubrovniški oblasti. V ostalih oblasteh pridelujejo le razmeroma malo graha. V ljubljanski in mariborski oblasti n. pr. znaša povprečni letni pridelek graha 715 q ozir. 589 q). Najmanj pa pridelajo graha v užiški, raški, bitoljski, kosovski in zetski oblasti. (Pod 100 q).

Na 1 ha zraste največ graha v sledečih oblasteh: bački (12·61 q), podrinski (11·12 q), sremski (9·38 q), valjevski 9·04 q. V ljubljanski in mariborski oblasti pridelajo povprečno na 1 ha 7·60 q ozir. 4·35 q graha. Za mariborsko oblastjo stojita v tem pogledu edino le še kosovska in niška oblast (4·01 q in 4·02 q).

B o b gojijo (kot samostojno kulturo) v večji množini samo v nekaterih oblasteh. Največ boba zraste v splitski oblasti (9.928 q).

Nad 4000 q boba pridelajo tudi še v sremski in bački oblasti. V ljubljanski in mariborski oblasti zraste povprečno 1900 q oziroma 1763 q boba. Od ostalih oblasti pridelujejo edino še osiješka, niška in moravska oblast nad 1000 q boba.

Povprečni pridelek boba na 1 ha je najvišji v naslednjih oblasteh: bački (12·37 q), ljubljanski (12·01 q), dubrovniški (11·84 q), moravski (11·03 q). V mariborski oblasti pridelajo povprečno na 1 ha samo 8·70 q boba. V mnogih drugih oblasteh pa je povprečni pridelek boba še znatno nižji.

3. Korenasta in gomoljasta zelišča.

Celotni pridelek korenastih in gomoljastih zelišč v l. 1924/23, kakor tudi v povprečju za dobo 1920—1924 je razviden iz sledeče razpredelnice:

Tek. št.	Vrsta zelišča	1924		1920—1924	
		Met. stoti	Na 1 ha	Met. stoti	Na 1 ha
1	Krompir	10,393.750	47·14	9,899.946 ¹⁸	45·84
2	Repa	2,262.592	129·97	2,215.515	99·34
3	Korenje	318.574	59·12	284.094	52·56

Krompir sadijo po različnih oblasteh naše države v zelo različnih množinah. Na prvem mestu stojita tu ljubljanska in mariborska oblast s povprečnim pridelkom 1,799.280 q ozir. 1,437.998 q krompirja. Neposredno za njima sledita v tem pogledu osiješka in primorsko-krajiška oblast (1,318.252 q in 1,233.439 q). Z obilnim pridelkom krompirja se odlikujeta dalje še zagrebška in bačka oblast (993.733 q ozir. 623.283 q). V vseh drugih oblasteh znaša povprečni letni pridelek krompirja pod 500.000 q.

Najmanj krompirja pridelajo v bitoljski oblasti (10.161 q). Niti 50.000 q ne dosega povprečni letni pridelek krompirja v sledečih oblasteh: skopljanski, bregalniški, požarevški, valjevski, moravski, timoški, kruševški in podrinski. Pod 100.000 q krompirja pridelajo v bihaški, dubrovniški, raški, vranjski, šumadijski, podonavski, užiški, kosovski in zetski oblasti.

Povprečno na 1 ha zraste največ krompirja v ljubljanski oblasti (78·62 q). Za njo se vrstijo po velikosti povprečnega pridelka na 1 ha sledeče oblasti: dubrovniška (74·50 q), mostarska (64·01), mariborska (63·94 q) in bačka (63·15 q). Nad 50 q krompirja pridelajo na 1 ha še v sarajevski, travniški, beograjski in bregalniški oblasti. Najmanj krompirja zraste na 1 ha v užiški oblasti (20·52 q). Njej se približujejo s povprečnim pridelkom pod 30 q na 1 ha sledeče oblasti: zetska, timoška, bitoljska, podonavska, kosovska in vranjska. Povprečni pridelek krompirja na 1 ha za vso državo znaša v dvoletju 1924/23 in 1923/22 50·79 q.

¹⁸ Krompir kot postranska kultura je tu vpoštevan samo po povprečju za leto 1922—1924.

Se bolj kot krompir pa je po oblasteh neenakomerno porazdeljena repa. Prvo mesto zavzema tu Bačka s povprečnim pridelkom 478.847 q repe. Takoj za njo pa stoji zopet ljubljanska oblast (417.347 q). Nato sledijo s pridelkom nad 200.000 q repe oblasti: belgrajska in osiješka ter s pridelkom nad 100.000 q sremska, mariborska in vrbaska oblast. Nad 50.000 q repe so pridelali povprečno v l. 1924/23 in 1923/22 samo še v sarajevski oblasti. V bitoljski, bregalniški, skopljanski, valjevski, mostarski in kosovski oblasti pa ne dosega povprečni pridelek repe niti 1000 q.

Povprečno na 1 ha zraste največ repe v dubrovniški in belgrajski oblasti (234·08 q ozir. 226·55 q). Nad povprečjem vse države (122·74 q) pridelujejo repe na 1 ha še sledeče oblasti: bačka (193·32 q), tuzlanska (164·88 q), mariborska (147·52 q), kruševska (146·21 q), vrbaska (141·57 q), podonavska (133·90 q). Najmanjši povprečni pridelek repe na 1 ha beležijo sledeče oblasti: bregalniška (30 q), primorsko-krajiška (34·88 q), sarajevska (42·66 q). V vseh drugih oblasteh zraste povprečno na 1 ha nad 50 q repe.

Korenje je v različnih oblasteh precej različno zastopano. Na splošno ga pridelujejo povsod le malo (večinoma pod 10.000 q). Ljubljanska in mariborska oblast tvorita s povprečnim pridelkom 258.711 q (nad dve tretjini celokupnega pridelka) ozir. 72.429 q izdatno izjemo. Poleg tega prideluje edino le še zagrebška oblast 17.380 q korenja. V nekaterih oblasteh, kakor v bitoljski, bregalniški, kosovski, moravski, raški in timoški sploh ne pridelujejo korenja ali pa ga sejejo le v prav neznatnih množinah.

Povprečno na 1 ha zraste največ korenja v dubrovniški oblasti (148·37 q). Za njo se vrstita v tem pogledu predvsem bačka (137·49 q) in belgrajska oblast (115·15 q). V ljubljanski in mariborski oblasti pridelajo povprečno na 1 ha 92·93 q ozir. 77·62 q korenja. Najmanj korenja zraste na 1 ha v sledečih oblasteh: užiški (13·71 q), bregalniški (13·75 q), primorsko-krajiški (19·56 q), osiješki (23·66 q), sremski (24·24 q), zagrebški (27·72 q).

4. Industrijska zelišča.

Sledeča razpredelnica nam kaže celotni pridelek industrijskih zelišč v državi za l. 1924 in povprečje za leta 1920—1924.

T. k. št.	Vrsta zelišča	1924		1920—1924	
		Met. stoti	Na 1 ha	Met stoti	Na 1 ha
1	Sladkorna pesa	10,631.066	220·30	4,284.319	132·89
2	Tobak	356.851	10·13	164.078	7·99
3	Konoplja	253.076	10·09	212.500	7·86
4	Lan	84.746	6·48	80.952	5·94
5	Hmelj	21.856	9·81	12.569	7·37
6	Cikorija	20.685	105·00	13.664	69·69
7	Olina repica	14.751	6·45	26.813	8·18
8	Mak	12.864	4·16	13.021	4·08

Sladkorno peso sadijo v velikih množinah predvsem le v belgrajski, bački in sremski oblasti. Povprečni letni pridelek sladkorne pese v teh oblasteh znaša 2,135.531 q ozir. 2,085.531 q in 1,637.843 q. Izmed ostalih oblasti pridelujejo večjo množino sladkorne pese le še podonavska (330.685 q), osiješka (178.393 q), podrinska (71.494 q) in moravska oblast (66.154 q). Nad 10.000 q pa so je po povprečju za leta 1924/23 in 1923/22 pridelali še v požarevski, vrbaski, kosovski, niški, šumadijski in tuzlanski oblasti. Drugod pridelujejo le neznatno množino sladkorne pese. V bitoljski, bihaški, bregalniški, zetski, mostarski, skopljanski in splitski oblasti pa je sploh ne sadijo.

Na 1 ha pridelajo največ sladkorne pese v belgrajski (215.08 q) in bački oblasti (206.68 q). Med 150 in 100 q sladkorne pese so na 1 ha pridelali še v sremski, podonavski, vrbaski, kosovski, osiješki, moravski, raški in tuzlanski oblasti. Pod 50 q pa je zrastle sladkorne pese na 1 ha v sarajevski, kruševski, travniški in šumadijski oblasti.

Tobak sadijo v večjih množinah le v nekaterih oblasteh. Na prvem mestu stoji tu mostarska oblast s povprečnim letnim pridelkom 73.122 q tobaka. Za njo sledijo v tem pogledu po vrsti oblasti: skopljanska (31.951 q), bitoljska (25.202 q), belgrajska (23.081 q), splitska (19.548 q), bačka (18.866 q). Okrog 10.000 q tobaka pridelujejo dalje sledeče oblasti: bregalniška, vranjska, niška, tuzlanska, dubrovniška in kruševska. V ostalih oblasteh ne presega povprečni letni pridelek tobaka 5000 q. V mariborski oblasti n. pr. ga pridelujejo le še 1772 q, v ljubljanski oblasti pa ga sploh ne sadijo. Prav tako ne pridelujejo tobaka v naslednjih oblasteh: valjevski, zagrebški, požarevski, raški, timoški in šumadijski oblasti; v vrbaski in primorsko-krajiški oblasti pa ga pridelujejo prav neznatno množino (pod 100 q).

Povprečno na 1 ha zraste največ tobaka v dubrovniški oblasti (20·54 q). Takoj za njo se vrsti v tem pogledu mariborska oblast (16·68 q). Za tem pa sledijo predvsem te-le oblasti: splitska (14·52 q), osiješka (12·09 q), bačka (10·30 q). V ostalih oblasteh pridelajo povprečno na 1 ha pod 10 q tobaka, najmanj pa v travniški in podrinski oblasti (3·88 q in 4·14 q).

Tudi konoplja je v različnih oblasteh precej neenakomerno zastopana. Največ je pridelajo v Bački (65·106 q). Nadaljnje oblasti z izdatnejšim povprečnim pridelkom konoplje so: osiješka (17.513 q), niška (14.273 q), primorska (13.329 q), zagrebška (12.703 q), kosovska (9883 q). V vseh ostalih oblasteh znaša povprečni letni pridelek konoplje znatno pod 10.000 q. To velja zlasti tudi za mariborsko in ljubljansko oblast (2139 q ozir. 1910 q). V dubrovniški in splitski oblasti pa konoplje sploh ne pridelujejo.

Po višini povprečnega pridelka konoplje na 1 ha se vrstijo najrodovitnejše oblasti v sledečem redu: vrbaska (17·12 q), bačka (12·32 q), moravska (11·80 q), travniška (11·60 q); nad 10 q konoplje pridelajo na 1 ha še v belgrajski, kosovski in podonavski oblasti. V ljubljanski in mariborski oblasti znaša povprečni pridelek konoplje

na 1 ha 9·14 q ozir. 7 q. Najmanj pa zraste konoplje povprečno na 1 ha v raški in zetski oblasti (4·73 q ozir. 5 q). Pod 6 q znaša povprečni hektarski pridelek konoplje še v sarajevski, užiški, valjevski in primorsko-krajiški oblasti.

Lan pridelujejo v znatnejših množinah samo v par oblasteh. Na prvem mestu stojita v tem pogledu osiješka in zagrebška oblast (18.659 q in 11.907 q). Za njima sledijo po vrsti oblasti: ljubljanska (9671 q), primorsko-krajiška (9116 q), mariborska (6815 q), vrbaska (5965 q). V vseh ostalih oblasteh pridelujejo le razmeroma neznatno množino lanu.

Povprečno na 1 ha je pridelek lanu v različnih oblasteh zelo različen. Največ ga zraste na 1 ha v belgrajski in bački oblasti (kjer pa je celotni pridelek prav neznaten). Med ostalimi oblastmi, kjer se lan prideluje v večji množini, pa stoji po povprečnem pridelku na 1 ha na prvem mestu vrbaska (10·01 q) in takoj za njo ljubljanska oblast (9·04 q). V mariborski oblasti znaša povprečni pridelek lanu na 1 ha 6·26 q. (Nekoliko pod povprečjem vse države.) Najnižji pa je povprečni pridelek lanu na 1 ha v bitoljski oblasti (1·93 q). Pod 5 q lanu zraste povprečno na 1 ha še v oblasteh: bregalniški, skopljanski, raški, zetski, primorsko-krajiški in timoški.

Hmelj pridelujejo v večji množini samo v bački (10.982 q) in mariborski oblasti (6640 q). Manjše količine hmelja pridelujejo tudi še v sremski oblasti (811 q).

Povprečni pridelek hmelja na 1 ha znaša v bački 9·76 q, v mariborski oblasti pa 9·43 q.

Cikorijo pridelujejo v večji množini v bački (9145 q) in v osiješki oblasti (5409 q). Poleg tega pridelujejo nezkatne količine cikorije tudi še v mariborski, ljubljanski in sremski oblasti.

Povprečni pridelek cikorije na 1 ha znaša v bački 172·78 q, v osiješki oblasti pa 161·81 q.

Oljno repico pridelujejo v nekoliko znatnejših množinah samo v belgrajski (5182 q), osiješki (3996 q) in sremski oblasti (2498 q). Nad 1000 q oljne repice pridelujejo tudi še v mariborski, podonavski in vrbaski oblasti. V večini oblasti oljne repice sploh ne sejejo.

Povprečno na 1 ha pridelajo največ oljne repice v belgrajski (9·87 q) in sremski (8·16 q), najmanj pa v osiješki oblasti (4·81 q). V mariborski oblasti znaša povprečni pridelek oljne repice na 1 ha 7·50 q. —

Podobno kot o oljni repici velja tudi o maku. Večje množine maka pridelujejo edinole v bregalniški (3735 q), bitoljski (3267 q) in skopljanski oblasti (2084 q). Med ostalimi oblastmi z nekoliko večjim pridelkom maka (nad 500 q) moramo še omeniti osiješko, bačko, mariborsko, belgrajsko in sremsko oblast.

5. Vrtna zelišča.

Celotni pridelek vrtnih zelišč v letu 1924 in po povprečju za l. 1920—24 je razviden iz naslednjega pregleda:

Tek. št.	Vrsta zelišča	1924		1920—1924	
		Met. stoti	Na 1 ha	Met. stoti	Na 1 ha
1	Zelje	2,131.830	62.71	1,765.741	50.35
2	Dinje in melone	1,106.108	80.91	881.320 ¹⁹	64.29
3	Čebula in česen	497.984	31.69	394.911	25.40
4	Paradižniki	2,430.748	58.99	197.239 ¹⁹	51.27
5	Paprika	114.670	19.63	94.778 ¹⁹	16.71

Zelja pridelujejo v vseh oblasteh znatnejšo množino. Vendar je tudi tu med različnimi oblastmi velika razlika. Največ zelja pridelujejo v ljubljanski oblasti (212.603 q). Nad 200.000 q zelja pridelati še splitska in primorsko-krajiška oblast. Daljnje oblasti z velikim pridelkom zelja so še: belgrajska (ca 190 t. q), mariborska (ca 171 t. q), vrbaska (ca 147 t. q), osiješka (ca 142 t. q), timoška in zagrebška (ca 112 tisoč q). V ostalih oblasteh pridelujejo znatno pod 100.000 q, večinoma celo pod 50.000 q zelja. Najmanjši pridelek zelja pa beleži statistika v bregalniški, bitoljski in sarajevski oblasti (pod 10.000 q).

Povprečni pridelek zelja na 1 ha je v različnih oblasteh dokaj različen. Največ zelja je v l. 1924/23 in 1923/22 zrastle na 1 ha v timoški oblasti (137.62 q). Takoj za tem pa sledijo oblasti: belgrajska (127.55 q), mariborska (115.37 q), travniška (102.38 q), ljubljanska (102.02 q). Nad 80 q zelja je zrastle na 1 ha tudi še v vrbaski, splitski in bački oblasti. Najmanjši povprečni pridelek zelja na 1 ha ima užiška oblast (21.28 q); pod 50 q pa znaša povprečni hektarski pridelek zelja tudi še v oblasteh: sarajevski, niški, zagrebški, zetski, bitoljski, kosovski, kruševški, mostarski, primorsko-krajiški, raški in šumadijski.

Dinje in melone so v različnih oblasteh precej različno zastopane. Največ jih pridelajo v belgrajski in vrbaski oblasti (225.921 q oziroma 113.327 q). V vseh ostalih oblasteh znaša celotni pridelek dinj in melon pod 50.000 q. Edino skopljska in bačka oblast pridelata 68.869 q ozir. 62.752 q dinj in melon. V ljubljanski oblasti vobče ne sadijo dinj in melon; v mariborski oblasti pa jih pridelujejo le nezatno množino, tako, da stoji v tem pogledu za njo samo še travniška oblast (37 q).

Povprečno na 1 ha zraste največ dinj in melon v vrbaski (120.61 q), bački (114.34 q) in belgrajski (110.51 q), najmanj pa v sarajevski in primorsko-krajiški oblasti (21.11 q ozir. 21.31 q).

Čebule in česna pridelujejo na splošno v vseh oblasteh razmeroma veliko. Kljub temu pa je tudi tu, prav kakor pri zelju, med različnimi oblastmi dokaj razlike. Največ čebule in česna pridelajo v belgrajski oblasti (71.165 q). Za njo se vrstijo po velikosti pridelka različne oblasti v sledečem redu: osiješka (43.411 q), bačka (43.110 q), sremska (25.082 q), podonavska (22.677 q) in vrbaska oblast (20.632 q). Nadaljnje oblasti, kjer pridelajo povprečno še nad 10.000 q čebule in česna, so: mariborska (17.446 q), timoška, tuz-

¹⁹ Povprečje samo za leto 1922—1924.

lanska, zagrebška, primorsko-krajiška, moravska, šumadijska, splitska, požarevska in kosovska. V ljubljanski oblasti pridelajo le še 8728 q čebule in česna. Najmanj pa zraste čebule in česna v bregalniški oblasti (2095 q). Dalje pridelajo pod 5000 q čebule in česna v užiški, vranjski, zetski, kruševški in bihaški oblasti.

Na 1 ha zraste največ čebule in česna v Bački (66·77 q). Takoj za njo stoji v tem pogledu mariborska oblast (61·71 q). Med 50 in 40 q čebule in česna pridelajo na 1 ha v travniški, belgrajski in dubrovniški oblasti, med 40 in 30 q pa v moravski, ljubljanski, vrbaski in podrinski oblasti. Najnižji pa je povprečni pridelek čebule in česna na 1 ha v primorsko-krajiški oblasti (16·83 q). Pod 20 q čebule in česna pridelajo na 1 ha tudi še v užiški in mostarski oblasti.

Paradižnikov (kot samostojne kulture) pridelajo največ v bački in belgrajski oblasti (48.209 q in 39.232 q). Znatnejši pridelek paradižnikov (od 15—10 tisoč q) beleži statistika tudi še za sledeče oblasti: dubrovniško, splitsko, sremsko, podonavsko in timoško; od 10—5 tisoč q paradižnikov pa pridelajo v oblasteh: podrinski, osiješki, valjevski in tuzlanski. V ljubljanski oblasti pridelajo okrog 1200 q paradižnikov, mariborska oblast pa stoji s približno 300 q že prav na zadnjem mestu.

Povprečni pridelek paradižnikov na 1 ha je največji v bački in dubrovniški oblasti (136·85 q oziroma 103·64 q). Nad 50 q paradižnikov pridelajo na 1 ha v oblasteh: timoški, belgrajski, podrinski, splitski, kruševški, tuzlanski, ljubljanski, valjevski in bitoljski. Najmanj paradižnikov pa zraste povprečno na 1 ha v zagrebški oblasti (19·16 q). Pod 30 q paradižnikov pridelajo na 1 ha še v oblasteh: osiješki, užiški, šumadijski, raški, primorsko-krajiški, niški, zetski in vranjski.

Paprike pridelajo največ v belgrajski oblasti (10.941 q). Nad 5000 q paprike zraste še v niški, kosovski, bitoljski, osiješki in podonavski oblasti. Najmanj paprike pridelajo v ljubljanski (44 q) in mariborski oblasti (106 q).

Povprečno na 1 ha zraste največ paprike v bitoljski oblasti (35·06). Med 30 in 20 q paprike pridelajo povprečno na 1 ha v oblasteh: kosovski, tuzlanski, podonavski, podrinski, bački, tuzlanski in timoški. Najmanj paprike zraste povprečno na 1 ha v zagrebški oblasti (7·60 q).

6. Zelišča za krmo.

Celotni pridelek krmil je znašal v l. 1924 in po povprečju v dobi 1920—1924, kakor kaže sledeča razpredelnica.

Tek. št.	Vrsta zelišča	1924		1920—1924	
		Met stoli	Na 1 ha	Met. stoli	Na 1 ha
1	Detelja	3,607.746	32·38	3,185.962	27·64
2	Lucerna	1,989.442	33·29	1,575.077	33·16
3	Seno	33,427.712	20·95	28,094.706	17·98

Deteljo pridelujejo v različnih oblasteh v zelo različni množini. Največ detelje je l. 1924/23 in 1923/22 zrastle v sledečih oblasteh: osiješki (721.618 q), zagrebški (711.598 q), ljubljanski (593.289 q), mariborski (407.756 q), prim.-krajiški (378.660 q), bački (223.944 q). Nad 100.000 q detelje so pridelali tudi še v sremski in vrbaski oblasti. V ostalih oblasteh, izvzemši belgrajsko (86.605 q), niso pridelali niti 50.000 q, večinoma niti 10.000 q detelje. Najmanj detelje je zrastle v bregalniški, vrbaski, vranjski, mostarski in zetski oblasti (do 1000 q).

Povprečni pridelek detelje na 1 ha je po vseh oblasteh še precej enakomeren. Največ detelje zraste na 1 ha v raški in bački oblasti (43·71 q in 43·06 q). Takoj za tem stojita mariborska in ljubljanska oblast (40·33 q in 39·78 q). Pod 20 q detelje zraste povprečno na 1 ha v oblasteh: požarevški, bitoljski, zetski, vranjski, pod 25 q pa v šumadijski, niški, tuzlanski, belgrajski, kosovski, užiški in mostarski oblasti.

Enako kot deteljo sejejo tudi lucerno v različnih oblasteh v zelo neenakih množinah. Največ lucerne pridelujejo sledeče oblasti: osiješka (319.161 q), zagrebška (315.497 q), belgrajska (275.701 q) in ljubljanska (245.109 q). Nad 100.000 q lucerne zraste še v bački, sremski in primorsko-krajiški (100.428 q), nad 50.000 q pa v mariborski (97.876 q), podonavski in splitski oblasti. V vseh ostalih oblasteh pridelujejo pod 30.000, večinoma celo pod 10.000 q lucerne. V bregalniški, vranjski, travniški, skopljanski in mostarski oblasti pa ne dosega letni pridelek lucerne niti 1000 q.

Na 1 ha zraste največ lucerne v ljubljanski in mariborski oblasti (50·00 q in 48·28 q). Za njima se vrstijo v tem oziru predvsem sledeče oblasti: raška (47·66 q), vrbaska (47·25 q) in zagrebška (39·30 q). Najnižji pa je povprečni pridelek lucerne na 1 ha v kosovski in zetski oblasti (18·66 q oziroma 19·99 q). Pod 30 q lucerne pridelajo povprečno na 1 ha v oblasteh: šumadijski, požarevški, valjevski, bitoljski, niški, podonavski, skopljanski.

Sena zraste največ v zagrebški oblasti (3.966.597 q). Najbližja ji je v tem pogledu mariborska oblast (3.904.949 q), kateri sledijo z neznatno razliko še osiješka, ljubljanska in primorsko-krajiška oblast. V travniški oblasti zraste še 2.337.326 q, v sarajevski in sremski pa le še 1.357.041 q oziroma 1.050.406 q sena. V ostalih oblasteh znaša letni pridelek sena večinoma znatno pod 1.000.000 q. Najmanj pa zraste sena v dubrovniški in bregalniški oblasti (6104 q in 41.280 q), povsod drugod znaša povprečni pridelek sena nad 100.000 q.

Povprečno na 1 ha pridelajo največ sena v mariborski oblasti (36·62 q). Za njo se vrstijo v tem pogledu sledeče oblasti: zagrebška (33·19 q), dubrovniška (31·62 q), osiješka (29·40 q), sremska (28·50 q), ljubljanska (24·87 q), primorsko-krajiška (22·70 q). Najmanj sena zraste na 1 ha v timoški (7·82 q), niški (8·38 q), užiški (9·38 q), valjevski (9·42 q) in kosovski oblasti (10·01 q).

7. V i n o i n s a d j e.

Iz sledeće razpredelnice je razviden celotni pridelek vina in sadja v l. 1924 in povprečno za dobo 1920/24.

Tek. št.	Vrsta pridelka	1924		1920—1924	
		M. t. stoti	Na 1 ha	Met. st ti	Na 1 ha
1	Vino	2,918.156 (hl)	17·64	3,630.600 (hl)	21·58
2	Slive	3.20.26 ^o	6·5 ^o ²⁰	7,052.032	12·28 ²⁰
3	Jabolka	1,807.693	27·70 ²⁰	1,497.394	21·62 ²⁰
4	Hruške	575.264	16·06 ²⁰	698.409	18·93 ²⁰
5	Orehi	409.157	21·70 ²⁰	282.800	16·53 ²⁰
6	Kostanji	143.560	31·02 ²⁰	295.505 ^{20a}	21·68 ²⁰
7	Smokve	90.960	12·04 ²⁰	79.964 ^{20a}	11·28 ²⁰
8	Oljke	57.158 (hl)	1,031(1 ²⁰)	33.362 (hl)	0·83 ²⁰

V i n a so v l. 1924/23 in 1923/22 pridelali največ v splitski in zagrebški oblasti (757.499 hl in 408.904 hl). Nadaljnje oblasti se po velikosti vinskega pridelka vrstijo tako-le: podonavska (274.528 hl), sremska (256.459 hl), bačka (252.672 hl), dubrovniška (204.052 hl), ljubljanska (179.330 hl), mariborska (158.673), belgrajska (154.613 hl), osiješka (151.926 hl), timoška (141.886 hl). V vseh ostalih oblasteh je povprečni pridelek omenjenih dveh let večinoma znatno nižji od 100.000 hl. Najmanj vina pa so pridelali v bihaški, užiški, sarajevski in tuzlanski oblasti (10—211 hl). V vseh ostalih oblasteh znaša povprečni letni pridelek vina nad 1000 hl.

Povprečno na 1 ha so v letu 1924/23 in 1923/22 pridelali največ vina v travniški (49·64 hl; celotni pridelek vina znaša tu samo 3950 hl), kruševški (34·96 hl), podrinski oblasti (32·41 hl). Med 30 in 20 hl vina so pridelali povprečno na 1 ha v oblasteh: timoški, dubrovniški, splitski, tuzlanski, belgrajski, sremski, mostarski, vranjski, bački, zagrebški, zetski, niški, osiješki, primorsko-krajiški. V ljubljanski in mariborski oblasti je znašal povprečni pridelek vina na 1 ha 19·09 hl oziroma 12·65 hl. Najmanj pa so pridelali vina povprečno na 1 ha v bregalniški (7·50 hl), bitoljski (10·59), skopljski (10·64 hl) in šumadijski oblasti (11·59 hl).

S l i v e so v različnih oblasteh zelo neenakomerno zastopane. Največ jih je zrastle v osiješki in šumadijski oblasti (591.029 q ozir. 569.288 q). Po številu dreves stojita na prvem mestu tuzlanska in valjevska oblast (6,575.335 q oziroma 4,689.102 dreves). Izmed ostalih oblasti sledita po velikosti pridelka sliv v prvem redu: tuzlanska (442.959 q) in timoška oblast (415.311 q). Nad 300.000 q sliv je zrastle v vrbaski, niški in raški oblasti. Nad 200.000 sliv pa so pridelali v oblasteh: užiški, moravski, podonavski, sremski, podrinski, zagrebški, kosovski, sarajevski, prim.-krajiški, travniški in bihaški oblasti. V vseh ostalih oblasteh, izvzemši belgrajsko in vranjsko, so pridelali na leto

²⁰ Od drevesa.^{20a} L. 1922—1924.

povprečno pod 50.000 q sliv. V ljubljanski in mariborski oblasti je zrastle 40.625 q ozir. 26.709 q sliv. Na zadnjem mestu pa stoje glede pridelka sliv naslednje oblasti: dubrovniška (695 q), splitska (1997), skopljanska (18.369 q), mostarska (18.857 q).

Povprečno je v l. 1924/23 oziroma 1923/22 zrastle na enem drevesu največ sliv v bitoljski oblasti (40·44 kg). Med 30 in 20 kg sliv so povprečno na enem drevesu pridelali v kosovski, travniški, vranjski, bregalniški, skopljanski in raški oblasti. V ljubljanski in mariborski oblasti je zrastle v teh letih na enem drevesu povprečno 9·84 kg oziroma 3·39 kg sliv. (Mariborska oblast stoji v tem pogledu v vsej državi na zadnjem mestu.)

Jabolk pridelajo največ v mariborski oblasti (560.270 q), ki stoji tudi po številu jablan (1.675.741) na prvem mestu. Za mariborsko oblastjo so pridelali v letih 1924/23 ozir. v letih 1923/22 največ jabolk v osiješki (128.151 q), zagrebški (126.816 q) in ljubljanski oblasti (122.348 q). Slednja stoji po številu dreves (780.566 jablan) na drugem mestu. V vseh ostalih oblasteh, izvzemši sremsko oblast (58.927 q), je zrastle v označenih dveh letih povprečno pod 50.000 q jabolk. Pod 10.000 q jabolk so pridelali v dubrovniški (741; ta oblast ima tudi najmanj — niti 9000 — jablan), mostarski (1569 q, nad 100.000 jablan), splitski (2244 q), bregalniški (3996 q) in valjevski oblasti (7414 q).

Povprečno je v omenjenih letih zrastle na enem drevesu največ jabolk v podonavski in sarajevski oblasti (39·01 oziroma 38·67 kg). Za tem se vrstita takoj mariborska in bitoljska oblast (35·70 oziroma 33·77 kg). V ostalih oblasteh je bil povprečni pridelek jabolk na enem drevesu zelo različen, večinoma pa znatno nižji.

Tudi hrušk so pridelali največ v mariborski oblasti (58.757 q). Po številu dreves zavzema prvo mesto ljubljanska (334.220), drugo pa mariborska oblast (320.085). Po povprečni množini v letih 1924/23 in 1923/22 pridelanih hrušk sledijo mariborski oblasti predvsem: osiješka (65.375 q), ljubljanska (60.703 q), zagrebška (56.309 q) in tuzlanska oblast (52.914 q). V ostalih oblasteh je bil povprečni pridelek hrušk večinoma znatno nižji, a najmanj so pridelali hrušk v sledečih oblasteh: dubrovniški (320 q, tudi po številu dreves na zadnjem mestu), splitski (1548 q, po številu dreves na tretjem mestu), valjevski (3690 q), bregalniški (4911 q, po številu dreves na drugem mestu). Pod 10.000 q hrušk so pridelali v požarevški, bihaški, kruševški in podonavski oblasti.

Povprečno je v označenih letih zrastle na enem drevesu največ hrušk v sledečih oblasteh: bregalniški (43·13 kg), vrbaski (39·81 kg), skopljanski (38·80 kg), osiješki (33·56 kg). V mariborski in ljubljanski oblasti je prišlo v teh letih na eno drevo (26·10 kg oziroma 18·57 kg) hrušk.

Orehov so v letih 1924/23 in 1923/22 pridelali največ v osiješki oblasti (53.207 q). (Na prvem mestu tudi po številu dreves.) Za njo se po množini povprečnega pridelka orehov vrstijo sledeče oblasti: timoška (40.572 q), zagrebška (24.836 q, po številu dreves na

tretjem mestu), mariborska (20.794 q, po številu dreves na drugem mestu). Nad 10.000 q orehov so pridelali še v bihaški, sremski, niški, ljubljanski, bački in šumadijski oblasti. Najmanj orehov je zrastle v dubrovniški oblasti (613 q). Pod 5000 q orehov so pridelali še v mostarski, travniški, splitski, sarajevski, kosovski, kruševški oblasti. Vse te oblasti spadajo tudi po številu orehovitih dreves na zadnja mesta.

Povprečno je zrastle na enem drevesu največ orehov v bregalniški in timoški oblasti (59·90 kg oziroma 52·71 kg). Povsod drugod je bil povprečni pridelek na enem drevesu znatno manjši. (Povprečje za vso državo znaša v omenjenih letih 19·35 kg.) V mariborski in ljubljanski oblasti n. pr. je v teh letih zrastle na enem drevesu povprečno le 16·76 kg oziroma 14·96 kg orehov.

K o s t a n j i rastejo le v nekaterih oblasteh. Največ jih gojijo v zagrebški oblasti (156.891 dreves). Večje število kostanjev raste le še v oblasteh: bihaški, bitoljski, zetski, mostarski, osiješki, primorsko-krajiški in skopljski. Največ kostanja so pridelali v letih 1924/23 in 1923/22 v zagrebški oblasti (39.441 q). Za njo so se po množini pridelanih orehov vrstile sledeče oblasti: zetska (16.205 q), primorsko - krajiška (13.514 q), bihaška (11.055 q), skopljska (10.029 q), bitoljska (9292 q), osiješka (7397 q), mostarska (4631 q).

Povprečno je zrastle na enem drevesu največ kostanja v kosovski in vranjski oblasti (40·60 oziroma 39.999 kg). V zagrebški oblasti je znašal povprečni pridelek kostanja na enem drevesu 22·89 kg.

S m o k v e rastejo samo v šestih oblasteh: bitoljski, dubrovniški, zetski, mostarski, primorsko-krajiški in splitski. Največ jih zraste v splitski (38.400 q), dubrovniški (17.547 q) in zetski oblasti (15.939 q).

O l j k e gojijo le v sledečih petih oblasteh: dubrovniški, zetski, mostarski, primorsko-krajiški, splitski. Največ oljk raste v splitski in dubrovniški oblasti (2,192.058 oziroma 1,273.371 dreves). Tu pridelajo tudi največ olja (23.877 oziroma 13.662 hl). Znatnejšo množino olja pridelajo samo še v zetski oblasti (8600 hl).

Na enem drevesu so v l. 1924/23 in 1923/22 pridelali povprečno 0·983 l olja.

e) Živina.

Sledeči pregled kaže stanje živine v naši državi v letu 1924.²¹

²¹ Po (dosedaj še neobjavljenih) podatkih uradnega popisa živine dne 31. januarja 1921 je bilo v vsej državi: konj 1,069.310, goved 4,960.397, prašičev 3,373.041, ovac 7,011.204, koz 1,552.759, oslov, mežgov in mul 102.315, bivolov pa 51.483. Znatnejšo razliko opažamo tu torej le pri goveji živini, prašičih in bivolih. V vseh teh treh primerih pa nam statistika za vmesni leti (1922 in 1923) kaže, da je število te živine stalno padalo. Ker so podatki omenjenega popisa živine brez dvoma precej točni, smemo iz te skladnosti obojnih številk sklepati, da tudi gornji, četudi le več ali manj cenilni podatki vendarle vsaj v glavnem izražajo istinito stanje živine v naši državi. V podrobnostih seveda smemo te številke uporabljati le s primerno rezervo.

1. Konji:

a) žrebeta do 3 let	216.021
b) kobile nad 3 leta	452.695
c) žrebci nad 3 leta	25.032
d) konji nad 3 leta	360.127
Skupaj	1.053.875

2. Goveda:

a) teleta do 1 leta	575.840
b) junci in telice od 1 do 2 let	627.453
c) voli in krave nad 2 leti	1.633.206
d) biki nad 2 leti	82.329
e) voli nad 2 leti	865.439
Skupaj	3.784.267

3. Prašiči:

a) do 1 leta	1.308.778
b) merjasci	61.202
c) plemenske svinje	615.074
d) ostali prašiči nad 1 leto	532.901
Skupaj	2.517.955

4. Ovce	7.618.708
5. Koze	1.718.368
6. Osli, mezgi in mule	103.969
7. Bivolji	28.626
8. Perutnina	14.931.850
9. Čebelni panji	573.384

Konj je bilo največ v osiješki in belgrajski oblasti (142.531 oz. 137.196). Razmeroma veliko konj sta imeli tudi še sremska in bačka oblast (97.394 oz. 90.548). Za tem je bilo nad 50.000 konj le še v zagrebški in podonavski oblasti, nad 40.000 pa v oblasteh: primorsko-krajiški, vrbaski in travniški. V mariborski in ljubljanski oblasti je število konj znašalo 32.599 oz. 28.540. Pod 10.000 konj so imele oblasti: kosovska, bregalniška, podrinska, pod 5000 pa kruševška oblast, a najmanj konj je bilo v dubrovniški oblasti (2638).

Goveda so po različnih oblasteh precej različno zastopana. Največ goveje živine ima osiješka oblast (319.994). Med 300 in 200 tisoč goved imajo še oblasti: zagrebška, primorsko-krajiška, mariborska (223.000) in vrbaska, blizu 200.000 pa travniška, sarajevska in ljubljanska (188.000). Nad 100.000 glav goveje živine je bilo v belgrajski, bački, mostarski, tuzlanski, kosovski, niški, raški in bitoljski oblasti. Pod 50.000, a nad 30.000 glav goveje živine so imele oblasti: podrinska, valjevska, bregalniška, požarevska, kruševška, moravska. Pod to mejo se nahaja zopet samo dubrovniška oblast, ki je imela le 7654 glav goveje živine.

Tudi prašičev imajo različne oblasti zelo različno število. Največ prašičev redijo v osiješki oblasti (284.475). Nad 200.000 prašičev imajo še oblasti: sremska, bačka in belgrajska. Mariborska in ljubljanska oblast imata 197.118 oz. 112.095 prašičev. Sredi med njima stoji v tem pogledu zagrebška oblast. Nad 100.000 prašičev

imata še podonavska in vrbaska oblast. Izmed ostalih oblasti dosega število prašičev 70.000 samo še v primorsko-krajiški oblasti. Pod 30.000 prašičev pa imajo oblasti: vranjska, užiška, bitoljska, skopljanska, pod 20.000 pa travniška, sarajevska, mostarska, zetska in bregalniška. Na zadnjem mestu stoji dubrovniška oblast z okrog 10.500 prašiči.

Ovac ima velika večina oblasti razmeroma visoko število. Največ ovac je v splitski oblasti (714.100). Za njo sledijo z visokim številom ovac oblasti: niška (576.141), mostarska (481.506), bitoljska (410.597). Nad 300.000 ovac imajo še v travniški, timoški, skopljanski, zetski in belgrajski oblasti. Večina ostalih oblasti šteje pod 200.000 ovac. Pod 100.000 ovac pa imajo le še oblasti: valjevska, dubrovniška, osiješka, podrinska ter mariborska in ljubljanska (vsaka približno po 30.000). Najmanj ovac je v zagrebški oblasti (2052).

Koz redijo največ v mostarski oblasti (289.305). Za njo ima največ koz bitoljska oblast (173.159). Nad 100.000 koz redijo še v skopljanski in splitski oblasti. Od ostalih oblasti šteje večina pod 50.000 koz. Manj nego 10.000 koz pa imajo oblasti: šumadijska, mariborska, ljubljanska, podrinska, podonavska, valjevska, belgrajska, sremska, zagrebška in bačka (1351).

Oslov, mežgov in mul redijo večje število le v splitski (28.857), bitoljski (19.875) in skopljanski oblasti (16.364). Nad 10.000 oslov, mežgov in mul je samo še v bregalniški oblasti, nad 1000 pa v oblasteh: dubrovniški, zetski, mostarski, travniški, vranjski, kosovski in primorsko-krajiški. V ljubljanski oblasti so naštel 247, v mariborski pa 80 oslov, mežgov in mul. Manj nego 100 komadov teh živali imajo še oblasti: šumadijska, tuzlanska, moravska, požarevska, podrinska, kruševška in valjevska.

Bivole redijo samo v nekaterih oblasteh. Največ jih imajo v skopljanski in bitoljski oblasti. (V vsaki preko 6000 glav.) Nad 1000 bivolov ima še vranjska, kosovska, niška, bregalniška in zetska oblast. V valjevski, dubrovniški, kruševški, ljubljanski, mariborski, požarevski, primorsko-krajiški, splitski, sremski, užiški in šumadijski oblasti pa sploh ne redijo bivolov.

Število perutnine je v različnih oblasteh dokaj različno. Največ perutnine redijo v belgrajski, osiješki in bački oblasti (okrog 1424 oz. 1379 in 1171 tisoč). Nad pol milijona perutnine imajo še oblasti: sremska, splitska, zagrebška, vrbaska, mariborska (622.000), niška, podonavska, primorsko-krajiška. V ljubljanski oblasti beleži statistika 419.000 kom. perutnine. Pod 200.000 komadov perutnine imajo oblasti: bihaška, bregalniška, zetska, mostarska, podrinska, sarajevska, užiška. Za temi sledi samo še dubrovniška oblast, ki ima edina samo nekaj pod 100.000 kom. perutnine.

Čebelni panji so v vseh oblasteh precej enakomerno zastopani. Največ jih imajo v mostarski oblasti (40.905). Za njo sledita po številu panjev najprej niška in ljubljanska oblast (34.570 oziroma 32.191). V vseh ostalih oblasteh je pod 30.000 panjev. (Mariborska oblast jih ima 29.997.) Manj nego 10.000 panjev pa štejejo oblasti:

bihaška, kruševška, vranjska, kosovska, skopljanska, moravska, podrinska. Najmanj panjev pa ima bregalniška oblast (6325).

f) Poljedelsko orodje in stroji.

V naslednjem podajam pregled poljedelskega orodja in strojev za vso državo po stanju v letu 1925^{21a}.

1. Priprave za obdelovanje zemlje.

1. Plugi a) primitivni, popolnoma leseni		
plugi (drevesa)	314.896 ^{21 b}	(347.012)
b) navadni, napol ali popolnoma železni plugi	874.331	(762.388)
c) parni plugi in traktorji	822	(827)
2. Brane	645.671	(512.870)
3. Valjarji	63.311	(48.411)
4. Sejalni stroji	78.755	(64.971)
5. Okopalniki	219.399	(188.853)

Primitivnih, popolnoma lesenih plugov ali dreves ima največ zetska oblast (ca. 30·2 tisoč). Med 30 in 20 tisoč dreves v tem prvotnem zmislu imajo sledeče oblasti: sarajevska, niška, vranjska, skopljanska, raška in bitoljska. Dalje štejejo kosovska, mostarska in užiška oblast po ca. 16 tisoč, bitoljska in bregalniška pa okroglo po 13 tisoč lesenih plugov te vrste. V primeri s številom navadnih plugov imajo razmeroma veliko dreves v ožjem zmislu še oblasti: timoška (ca. 9·9 tisoč napram ca. 26 tisoč), travniška (ca. 7·5 t. napram 6·2 t.), splitska (ca. 6·8 t. napram 10·4 t.), tuzlanska (5 t. napram 28·9 t.), kruševška (3·8 t. napr. 13·4 t.), šumadijska (3 t. napr. 3·22 t.) in dubrovniška (1·7 t. napr. 1·8 t.). V vseh ostalih oblasteh je le še malo primitivnih, popolnoma lesenih plugov, v mariborski in požarevški oblasti pa jih statistika vobče ne beleži. (Ljubljanska oblast izkazuje ca. 2·5 tisoč dreves, kar pa je po vsej priliki napačno ter so najbrž tu šteti plugi, ki imajo samo kovinast lemež, drugače pa so popolnoma leseni.)

Navadnih (pol ali popolnoma železnih) plugov beleži statistika največ v sledečih oblasteh: osiješki (ca. 90 tisoč), belgrajski (84·8 tisoč), zagrebški (ca. 61·7 tisoč), mariborski (ca. 61 tisoč), sremski (ca. 52·7 tis.), bački (ca. 48·5 tis.), primorsko-krajiški (ca. 48·2 tisoč), podonavski (ca. 46·9 tisoč) in ljubljanski (ca. 43 tisoč).

^{21 a} Sumaričnim pregledom sem radi primere dodal v oklepajih tudi ustrezajoče podatke iz l. 1920.

^{21 b} Število primitivnih, popolnoma lesenih plugov še ni povsem definitivno, ker v statističnem oddelku ministrstva za poljedelstvo in vode ta čas (sredi marca 1926) za bitoljsko in timoško oblast še niso imeli končnih podatkov. Vendar gre tu k večjemu za razmeroma neznatno razliko.

Med 30 in 20 tisoč navadnih plugov imajo še v oblasteh: tuzlanski, timoški, požarevski, vrbaski, kosovski, moravski in niški. Pod 10 tisoč navadnih plugov pa beleži statistika v oblasteh: skopljanski, travniški in užiški, pod 5 tisoč pa v sarajevski, zetski, mostarski, dubrovniški, bihaški in bregalniški oblasti.

Parni plugi in traktorji so porazdeljeni po oblasteh tako-le: belgrajska oblast 317, bačka 157, sremska 118, podonavska 89, osiješka 67 in zagrebška 18 parnih plugov oz. traktorjev. Od ostalih oblasti imajo še kosovska 9, tuzlanska 6, mariborska, skopljanska in požarevska po 5, niška, podrińska in splitska po 4, valjevska in ljubljanska po 3 ter bitoljska, vrbaska, primorsko-krajiška, raška in timoška oblast po 1 parni plug ali traktor.

B r a n e (železne in polželezne) so na splošno porazdeljene po oblasteh v istem razmerju kot navadni plugi. Tudi število obojih se po večini vsaj približno vjema. (Izjemo tvorita predvsem le bihaška in sarajevska oblast, kjer je število bran približno enako številu dreves.) Izredno nizko število bran beležijo oblasti: bregalniška (ca. 170), splitska (ca. 380), mostarska (ca. 390), dubrovniška (ca. 430), vranjska (ca. 700). Okrog 1000 bran pa imata bitoljska in zetska oblast. (V teh, kakor tudi v ostalih oblasteh, kjer prevladuje število lesenih plugov, uporabljajo še čisto primitivne »brane«, obstoječe iz lesenega ogródja, v katero se mesto zob vplete vejevje. Teh »bran« uradna statistika za l. 1925 ne beleži, l. 1920 pa jih je bilo v vsej državi ca. 370.000.)

V al j a r j e v imajo največ v bački (ca. 15·6 tisoč), belgrajski (ca. 13·2 tisoč), sremski (ca. 11·4 tisoč) in zagrebški oblasti (ca. 5·3 tisoč). Med 5 in 2 tisoč valjarjev imajo še v osiješki, podonavski, ljubljanski, mariborski in primorsko-krajiški oblasti. V ostalih oblasteh je število valjarjev nasplošno prav neznatno.

Tudi se j a l n i h s t r o j e v imajo največ belgrajska (ca. 16·5 tisoč), bačka (ca. 14·2 tisoč), sremska (ca. 10·5 tisoč) in zagrebška oblast (ca. 9·5 tisoč). Zatem sledijo mariborska, podonavska in osiješka oblast s ca. 5·9 oziroma 5·7 in 4·1 tisoč sejalnimi stroji. Od 3 do 1 tisoč sejalnih strojev imajo še sledeče oblasti: primorsko-krajiška, podrińska, tuzlanska, valjevska in vrbaska oblast. V ljubljanski oblasti beleži statistika 735 sejalnih strojev. Izmed ostalih oblasti pa imajo nad 100 sejalnih strojev le še: šumadijska, moravska, požarevska, kruševska, raška, užiška, timoška, bihaška in niška oblast.

Podobno so porazdeljeni po oblasteh tudi o k o p a l n i k i. Največ okopalnikov je v belgrajski oblasti (ca. 40·1 tisoč). Med 30 in 20 tisoč okopalnikov imajo še sremska, podonavska, bačka in osiješka oblast. Izmed ostalih oblasti štejejo: mariborska oblast ca. 14 tisoč okopalnikov, šumadijska ca. 9, moravska ca. 8·2 in timoška oblast ca. 6·5 okopalnikov. Druge oblasti imajo pod 5 tisoč okopalnikov. Ljubljanska oblast stoji z 4·8 tisoč okopalniki v tej vrsti med prvimi.

2. Priprave za žetev in košnjo.

1. Kosilnice za žito	9.804	(9.276)
2. Kosilnica za travo	5.967	(—) ^{21c}
3. Konjske grablje	3.670	(—) ^{21c}

Kosilnic za žito imajo največ v belgrajski (ca. 2·5 tisoč), bački (ca. 2·2 tisoč), podonavski (ca. 1·2 tisoč) in sremski oblasti (ca. 1 tisoč). Izmed ostalih oblasti imajo: osiješka ca. 580, valjevska ca. 340, podrinska ca. 280, šumadijska ca. 270, niška ca. 210, požarevska ca. 160, timoška ca. 150 in vrbaska ca. 130 kosilnic za žito. Med 100 in 50 žitnih kosilnic imajo še oblasti: kruševška, tuzlanska, moravska, kosovska, vranjska. V mariborski in ljubljanski oblasti beleži statistika 24 oziroma 14 žitnih kosilnic. Pod 10 kosilnic za žito štejejo oblasti: zetska, užiška, travniška, mostarska in sarajevska. V bihaški in dubrovniški oblasti pa ni sploh nobene žitne kosilnice.

Kosilnice za travo so v največjem številu zastopane v sledečih oblasteh: v osiješki (ca. 1·3 tisoč), bački (ca. 880), ljubljanski (ca. 730) in zagrebški (ca. 510). Med 400 in 300 kosilnic za travo imajo oblasti: vrbaska, podonavska, sremska in belgrajska, med 200 in 100 pa mariborska, valjevska in požarevska oblast. Pod 10 kosilnic beleži statistika v oblasteh: travniški, vranjski, sarajevski, zetski, dubrovniški, bihaški in bregalniški oblasti. V mostarski oblasti ni nobenega kosilnega stroja.

Konjske grablje so porazdeljene po oblasteh večinoma v istem razmerju kakor kosilnice za travo. Tudi število obojih je po večini precej enako. Razmeroma malo konjskih grabelj imajo izmed oblasti z večjim številom kosilnic predvsem te-le: ljubljanska (80 konjskih grabelj), bačka (ca. 430), valjevska (3) in požarevska oblast (13). Vobče ne beleži statistika konjskih grabelj v sledečih oblasteh: bitoljski, dubrovniški, timoški in užiški.

3. Priprave za mlatev in čiščenje.

1. Mlatilnice a) ročne	13.856	(10.994)
b) na vitelj (gpelej)	11.981	(9.379)
c) parne	7.965	(6.156)
2. Čistilniki	117.438	(111.101)
3. Trijerji	18.334	(15.799)
4. Robkalniki	58.130	(48.413)
5. Slamoreznice a) ročne	90.449	(75.458)
b) motorne	299	(675) ^{21 d}

Ročnih mlatilnic ima največ mariborska oblast (ca. 4·6 tisoč). Za njo se vrstijo v tem pogledu oblasti: zagrebška (ca. 2·6

^{21c} Kosilnic za travo in konjskih grabelj je l. 1920 statistika beležila 13.102 oziroma 8224, kar pa je bilo očitno napačno.

^{21d} Tudi to število je brezdvoma napačno.

tisoč), ljubljanska (ca. 2 tisoč), primorsko-krajiška (ca. 1·4 tisoč). Izmed ostalih oblasti štejeta še nad 500 ročnih mlatilnic osiješka in vrbaska oblast. Nad 100 ročnih mlatilnic pa imajo še oblasti: timoška, šumadijska, užiška, splitska, raška, podrinska, kruševška, niška in bitoljska.

Mlatilnic na vitelj je največ v ljubljanski, mariborski in osiješki oblasti (ca. 4·1 oziroma 3·9 in 1·6 tisoč). Okrog 500 mlatilnic na vitelj imata še zagrebška in vrbaska oblast. Izmed ostalih oblasti pa štejejo okrog 200 mlatilnic na vitelj le še šumadijska, moravska, primorsko-krajiška in podonavska, okrog 100 pa požarevska in timoška oblast.

Parne mlatilnice so najbolj zastopane v sledečih oblasteh: belgrajski (ca. 1·5 tisoč), osiješki (ca. 1·1 tisoč), bački (ca. 870), sremski (ca. 800), podonavski (ca. 710) in mariborski (ca. 580). Okrog 300 parnih mlatilnic imajo: ljubljanska, podrinska, timoška in požarevska, okrog 200 valjevska in šumadijska, okrog 100 pa zagrebška, kosovska, moravska, niška in tuzlanska oblast. Pod 10 parnih mlatilnic beleži statistika v sledečih oblasteh: bitoljski, bregalniški, dubrovniški, zetski, mostarski, raški, travniški in užiški.

Čistilnikov imajo največ sledeče oblasti: mariborska (ca. 22·9 tisoč), belgrajska (ca. 12·1 tisoč), bačka (ca. 11·8 tisoč), ljubljanska (ca. 10·5 tisoč), osiješka (ca. 9·2 tisoč), niška (ca. 8·7 tisoč) in sremska (ca. 7·1 tisoč). Med 4 in 3 tisoč čistilnikov beleži statistika v podonavski in kosovski, med 3 in 2 tisoč pa v tuzlanski, zagrebški, vranjski in podrinski oblasti. Od 2 do 1 tisoč čistilnikov imajo oblasti: primorsko-krajiška, šumadijska, kruševška, moravska, vrbaska, valjevska, požarevska in užiška. Pod 100 čistilnikov pa je zabeleženih v mostarski, bregalniški, dubrovniški in zetski oblasti.

Trijerji so porazdeljeni po oblasteh tako-le: Največ trijerjev imajo sledeče oblasti: belgrajska (ca. 2·4 tisoč), osiješka (ca. 2 tisoč), podonavska (ca. 1·5 tisoč), mariborska (ca. 1·2 tisoč) in sremska (ca. 1 tisoč). Med 1000 in 500 trijerjev imajo oblasti: bačka, niška, timoška, ljubljanska, šumadijska, kosovska, podrinska, požarevska, tuzlanska, pod 100 trijerjev pa beleži statistika v bitoljski, sarajevski, travniški, bregalniški, mostarski in dubrovniški oblasti.

Robkalnikov je največ v belgrajski in bački oblasti (ca. 12·9 oziroma ca. 11 tisoč). Za tem sledijo po številu robkalnikov oblasti: sremska (ca. 6·9 tisoč), podonavska (ca. 5·6 tisoč), osiješka (ca. 2·7 tisoč), požarevska (ca. 2 tisoč). Med 2 in 1 tisoč robkalnikov je zabeleženih v sledečih oblasteh: mariborski, niški, timoški, moravski, šumadijski, zagrebški in tuzlanski. Nad 500 robkalnikov pa imajo še v teh-le oblasteh: podrinski, ljubljanski, kosovski, kruševški in valjevski. Manj nego 100 robkalnikov beleži statistika v bitoljski, bihaški, bregalniški, mostarski, sarajevski in travniški oblasti.

Ročnih slamoreznic imajo nad polovico vsega števila oblasti: mariborska (ca. 19·8 tisoč), ljubljanska (ca. 18·7 tisoč) in

osiješka (ca. 17·6 tisoč). Izmed ostalih oblasti ima največ ročnih slamoreznic bačka oblast (ca. 9·4 tisoč). Za tem pa se vrstijo po številu ročnih slamoreznic sledeče oblasti: belgrajska (ca. 6 tisoč), zagrebška (ca. 5·7 tisoč), sremska (ca. 3·8 tisoč). Nad 1 tisoč ročnih slamoreznic štejeta še vrbaska in podonavska oblast (ca. 1·5 oziroma 1·1 tisoč). Izmed ostalih pa imajo nad 500 ročnih slamoreznic le še primorsko-krajiška, šumadijska in podrinska oblast. Pod 100 ročnih slamoreznic pa beleži statistika v sledečih oblasteh: zetski sarajevski, bitoljski, bihaški, travniški, dubrovniški, bregalniški in mostarski.

Motornih slamoreznic se nahaja velika večina v mariborski oblasti (ca. 270). Poleg nje imajo samo še belgrajska oblast 16, bačka 7, podonavska 3, moravska 2 in užiška 1 motorno slamoreznicico.

4. Priprave za predelavo sadja.

1. Sušilnice za slive (češplje)	55.446	(42.372)
2. Kotli za kuhanje žganja	70.588	(41.757)
3. Kotli za kuhanje marmelade	9.824	(4.449)

Sušilnic za slive se nahaja največ v oblasteh: tuzlanski (ca. 16·6 tisoč), podrinski (ca. 8·6 tisoč), valjevski (ca. 7·7 tisoč), šumadijski (ca. 3·8 tisoč), vrbaski (ca. 3·3 tisoč), sarajevski (ca. 2·8 tisoč), užiški (ca. 2·5 tisoč), ljubljanski (ca. 2·1 tisoč), zagrebški (ca. 1·6 tisoč), travniški (ca. 1·5 tisoč). Nad 500 sušilnic za slive je zabeleženih še v: podonavski, raški, primorsko-krajiški, mariborski in sremski oblasti. V večini ostalih oblasti ne dosega število sušilnic za slive niti 100, v bitoljski, dubrovniški, požarevški, skopljanski, splitski in timoški oblasti pa jih sploh ni.

Kotli za kuhanje žganja so po oblasteh precej enakomerno zastopani. Največ jih je v niški oblasti (ca. 7 tisoč). Takoj za njo sledijo v tem pogledu ljubljanska, mariborska in šumadijska oblast (po ca. 4 tisoč). Tem se najbolj približujejo oblasti: vranjska (ca. 3·9 tisoč), kruševška (ca. 3·7 tisoč), podrinska (ca. 3·5 tisoč), osiješka (ca. 3·5 tisoč) in kosovska (ca. 3 tisoč). Pod 1 tisoč žganjarskih kotlov imajo samo te-le oblasti: sremska, bitoljska, belgrajska, splitska, bihaška, sarajevska, bačka, dubrovniška, mostarska in travniška.

Kotlov za kuhanje marmelade imajo največ v tuzlanski in osiješki oblasti (3 oz. 2 tisoč). Druge oblasti z večjim številom kotlov za marmelado se vrstijo za tem v sledečem redu: sarajevska (ca. 830), vrbaska (ca. 730), travniška (ca. 500), primorsko-krajiška (ca. 430), zagrebška (ca. 300), šumadijska (ca. 280), raška (ca. 230). V ostalih oblasteh ni po večini niti 100 kotlov za marmelado, a pod 10 takih kotlov beleži statistika v kruševški, mariborski, niški in splitski oblasti. V ljubljanski oblasti je zabeleženih 13 kotlov za marmelado, v vranjski pa noben.

5. Vinogradniške priprave.

1. Stiskalnice za grozdje	79.103	(67.812)
2. Drozgalniki (grozdni mlini)	28.206	(18.561)
3. Škropilnice	187.960	(129.233)
4. Žvepljalniki	36.384	(23.420)

Stiskalnic za grozdje imajo največ v zagrebški (ca. 24·7 tisoč), mariborski (ca. 23·5 tisoč) in ljubljanski oblasti (ca. 12·5 tisoč). Poleg tega ima samo še osiješka oblast okrog 6·2 tisoč stiskalnic za grozdje. Med 2·5 in 1 tisoč stiskalnic za grozdje beleži statistika v splitski, sremski, primorsko-krajiški, dubrovniški in podonavski oblasti. Za tem ima še belgrajska oblast ca. 840, tuzlanska ca. 170 in mostarska ca. 160 grozdnih stiskalnic. V vseh ostalih oblasteh znaša število stiskalnic pod 100.

Največ drozgalnikov (grozdnih mlinov) imajo v mariborski in ljubljanski oblasti (ca. 9 ozir. 4·9 t.). Zatem se vrstijo oblasti: zagrebška (ca. 2·2 t.), osiješka (ca. 2·1 t.), sremska (ca. 2·1 t.), bačka (ca. 1·7 t.), belgrajska (ca. 1·8 t.) in dubrovniška (ca. 1 t.). Nad 500 drozgalnikov imajo še v podonavski, splitski in požarevski oblasti, a nad 100 v sledečih oblasteh: timoški, kruševški, niški, moravski, primorsko-krajiški in šumadijski oblasti.

Škropilnic beleži statistika največ v zagrebški in splitski oblasti (ca. 30·4 t. ozir. ca. 25 t.). Med 15 in 10 tisoč škropilnic imajo v mariborski, ljubljanski, bački, podonavski in sremski oblasti, med 10 in 5 tisoč škropilnic pa v sledečih oblasteh: osiješki, dubrovniški, kruševški, timoški, požarevski, belgrajski, niški in mostarski, a med 5 in 1 tisoč oblasti: šumadijska, moravska, primorsko-krajiška, zetska in kosovska. Pod 100 škropilnic beleži statistika v tuzlanski, travniški, bregalniški, užiški, bihaški in sarajevski oblasti.

Tudi žvepljalnikov ima največ zagrebška oblast (ca. 11·4 t.). Za njo stoje na prvem mestu oblasti: splitska (ca. 6·9 t.), osiješka (ca. 3·9 t.) in mariborska (ca. 3·4 t.). Nad 1000 žvepljalnikov imajo še v ljubljanski, primorsko-krajiški, sremski, bački in dubrovniški oblasti. V ostalih oblasteh dosega število žvepljalnikov po večini komaj par sto, a pod 100 znaša v vranjski, podrinski, vrbaski, tuzlanski, valjevski, kosovski, skopljanski, bitoljski, travniški, bihaški, bregalniški, užiški in sarajevski oblasti.

6. Poljedelski vozovi.

Skupno število poljedelskih voz v državi znaša 1.002.862.

Na prvem mestu stoje po številu poljedelskih voz vobče sledeče oblasti: belgrajska (ca. 90·1 t.), osiješka (ca. 88·1 t.), mariborska (ca. 76·1 t.) in ljubljanska (ca. 73·1 t.). Med 60 in 50 tisoč voz beleži statistika v podonavski, zagrebški, primorsko-krajiški in sremski oblasti, a med 50 in 40 tisoč v bački in niški oblasti. Vse ostale oblasti štejejo pod 30, a večinoma nad 15 tisoč voz. Pod 10.000 znaša število voz v sledečih oblasteh: splitski, bregalniški, užiški, zetski, sarajevski, travniški, mostarski in dubrovniški.

III. PODATKI NAŠE POLJEDELSKE STATISTIKE IN MOŽNOST NAPREDKA V NAŠEM POLJEDELSTVU.

a) Splošne pripombe.

Eden prvih in bistvenih pogojev vsake politike je točno poznanje vseh dejstev in okolnosti njenega področja, njihovih vzrokov in zakonitosti njihovega postanka in razvoja. Politika v splošnem, širšem zmislu namreč pomeni smotreno delovanje za določeno, splošno ali delno ureditev javnih (družabnih) zadev. Tako smotreno delovanje pa je možno samo tam, kjer so dani vsi pogoji za vsaj kolikor toliko pravilno oceno cilja in sredstev, ki naj vodijo do njega.

To poznanje je kajpada tem težje, čim širše je življensko področje, ki ga je treba v konkretnem primeru pregledati in smotreno uravnati. Baš agrarna politika v državi (in tudi v deželi) pa sega tako na široko in globoko mnogokrat v čisto nezname prilike, da ne bi mogel nihče sam neposredno niti površno pregledati vseh dejstev in okolnosti, ki imajo ali bi vsaj morale imeti zanjo odločilen pomen. Tu more pripomoči do potrebne jasnosti edinole statistika, ki ima še po svojem bistvu nalogo »omogočati spoznavanje množstvenih pojavov« (Žižek).

Ne mislim naštevati vseh okolnosti, ki še prav posebe povečujejo potrebo dobre in zanesljive statistike zlasti o agrarnih prilikah v naši državi. Dovolj je, če poudarim, da je naša država nastala iz različnih pokrajin, ki so se pred zedinjenjem nahajale v različnih državnih zvezah in s tem ne samo v bolj ali manj različnih kulturnih, marveč zlasti še v ločenih in samostojnih narodnogospodarskih območjih.

Če terjajo sodobne gospodarske in vobče sodobne socialne razmere, da posega država vedno bolj intenzivno zlasti tudi v gospodarsko življenje ter ga skuša smotreno uravnati, tedaj posebne prilike v naši državi to potrebo le še povečujejo. Popolnoma nemogoče pa je zlitje najrazličnejših delov naše države v resnično življensko enoto zares smotreno pospeševati, dokler si nismo pregledno predočili glavnih njihovih posebnosti in raznolikosti. Pomanjkanje dobre in zanesljive statistike se nam prav tu že bridko otepa.

Vse to velja popolnoma splošno, velja pa zlasti tudi glede agrarne politike. Tu gre namreč za smotreno poseganje v tisto panogo gospodarskega življenja, ki je že po svoji naravi najbolj neodvisna od javne uprave in si zato razmeroma najtežje ustvari vsaj kolikor toliko točno sliko o njenem vsakokratnem stanju in o možnostih njenega razvoja. Zato pomeni ravno v naših prilikah vsaj približno točna in zanesljiva poljedelska statistika v resnici šele začetek prave agrarne politike.

Toda vse to le mimogrede.

Bolj važno se mi zdi, očrtati vsaj v par kratkih obrisih nekatere izredne možnosti razvoja in napredka v našem poljedelstvu, ki nam

jih razkriva naša poljedelska statistika. Sicer sluti vse te možnosti razvoja in napredka že bolj ali manj vsakdo sam. Toda vsaj kolikor toliko točno si jih moreš predočiti edinole potom primere med prednjimi podatki in odgovarjajočimi številkami iz drugih držav, kjer se je poljedelstvo ob bistveno podobnih naravnih pogojih povzpelo na znatno višjo stopnjo.

Praden pa preidemo na to vprašanje, naj dodam še par pripomb glede popolnosti, zanesljivosti in porabnosti podatkov, ki nam jih nudi naša poljedelska statistika.

V številkah, ki sem jih spredaj navedel, je v glavnem obseženo vse, kar nam naša poljedelska statistika vobče nudi²². Jasno pa je, da je slika, ki si jo moremo na osnovi teh podatkov ustvariti o stanju in produktivnosti našega poljedelstva, zelo nepopolna.

Predvsem pogrešamo pri nas, kakor sem že spredaj omenil, sedanjemu stanju odgovarjajočih podatkov o velikosti poljedelskih posestev oziroma, kar je še važnejše, o velikosti poljedelskih obratov. Sicer imamo o velikosti poljedelskih posestev podatke predvojnih statistik, n. pr. za staro Srbijo od leta 1897, za Hrvatsko od leta 1895, oziroma za posesti preko 100 juter od l. 1900, za Kranjsko od l. 1902 itd. Toda ti podatki so že sami po sebi precej zastareli. Poleg tega pa se je posestno razmerje vsled agrarne reforme vsaj ponekod bistveno izpremenilo.

Dalje — da omenim le najvažnejše — nimamo nikakih podatkov o razmerju človeških in živalskih delovnih moči po poedinih skupinah poljedelskih obratov. Pravtako pogrešamo statističnih podatkov o poljedelskem kreditu in zlasti še o zadolženosti kmečkih posestev.

Toda naša poljedelska statistika ni samo nepopolna, temveč ima še to hibo, da ni dovolj točna in zanesljiva. To je ob naših, v velikem delu države prav posebno preprostih kulturnih prilikah s tako visokim odstotkom analfabetov tudi povsem razumljivo. Saj nimajo mnogokrat niti organi, ki jim je poverjena važna naloga zbirati podatke, n. pr. o obsegu posevkov in njihovem stanju, o vsakoletnem pridelku, o številu živine itd. nobenega pojma o važnosti poljedelske statistike. Kdo bi se potem čudil, ako ne opravijo poverjenega posla tako, kot bi bilo potrebno, če naj bi številke, ki nam jih končno nudi naša poljedelska statistika, vsaj do izvestne mere točno izražale resnično stanje.

K temu pa se pridružuje še okolnost, da zemlja v Srbiji in Črni gori vobče ni premerjena²³. Približno polovica podatkov naše poljedelske statistike sloni zaradi tega na zemljiških merah, ki so kvečjemu le približno točne.

²² Statistika cen poljedelskih proizvodov, ki jo objavlja ministrstvo poljedelstva in voda v svojih publikacijah o »Obradjeni zemlji in žetvenem prinosu« ne spada, kakor že omenjeno, v okvir poljedelske statistike.

²³ V Severni Srbiji so sicer leta 1884 popisali posestva po velikosti, toda večina teh popisnih knjig se je za časa okupacije uničila. (Cfr. Statistika za l. 1921/20, »Predhodne napomene« str. 5.)

Največja previdnost pa je pri uporabi podatkov naše poljedelske statistike tembolj potrebna, ker je doba 5 let (od 1920 do incl. 1924), za katero imamo sedaj statistične podatke, veliko prekratka, da bi mogli morebitne večje netočnosti že potom primerjave razkriti in izločiti. Pa še ta primerjava je otežkočena in večkrat naravnost onemogočena s tem, da je naša poljedelska statistika zasnovana, kakor vemo, za l. 1920—1923 po pokrajinah, od l. 1924 dalje pa je razdeljena po oblasteh. Edino podatki o višini pridelka v letu 1923/22 so v statistiki za leto 1924/25 preračunani na oblasti, tako da je vsaj za ti dve leti omogočena medsebojna primerjava.

Iz navedenega se razvidi, da tako zvani »zakon velikih števil«, ki je, kakor pravi Žižek, »najvažnejši argument za statistiko«, v našem primeru še nikakor ne prihaja do veljave²⁴. Zato pa tudi ne more biti govora o medsebojnem izravnavanju morebitnih napak med podatki za različna leta. Čakati bomo pač morali še nekaj let, da bomo mogli potom primerjanja dobiti vsaj kolikor toliko zanesljive podatke o našem poljedelstvu.

Jasno je torej, da vse navedene okolnosti znatno zmanjšujejo praktični pomen naše, že itak premalo točne in zanesljive poljedelske statistike. Kljub vsemu temu pa se ne da tajiti, da imajo tudi že sedanji njeni podatki precejšen pomen zlasti za agrarno politiko v naši državi.

b) Odstotek neproduktivne zemlje in možnost, da se plodna površina znatno poveča.

Prvo, kar vzbuja med podatki naše poljedelske statistike pozornost, je ogromna površina neplodne zemlje.

Kakor smo videli, je bilo po povprečju za leta 1920/22 v naši državi 28%, torej nad $\frac{1}{4}$ celokupne površine neplodnih tal. Če vpoštevamo geografske in klimatične razmere v naši državi, postane že samo po sebi jasno, da to po večini ne more biti zares neplodna zemlja v zmislu naše agrarne statistike. Sicer pa smo že spredaj omenili, da so v teh 28% vštete tudi pušče, to je sicer plodna zemlja, ki bi se mogla obdelovati ali pa pogozditi, ki pa leži povsem zane-marjena in neizrabljena²⁵. In prav te vrste zemlja tvori po vsej priliki znatno večino celokupne »neplodne« površine v naši državi.

To smemo sklepati že iz okolnosti, da imajo najvišji, naravnost neverjetno visok odstotek neplodne površine poleg Črne gore baš južna in severna Srbija ter Bosna, ki po svojih geografskih in klimatičnih prilikah nikakor niso tako neugodne. Pač pa je polje-

²⁴ Bistvo »zakona velikih števil« sloni na dejstvu, da so poedini istovrstni pojavi vsled posebnih individualnih vzrokov in okolnosti mnogokrat tako različni, da se njihove skupne poteze skoro popolnoma zakrijejo; čim več takih istovrstnih pojavov pa opazuješ, tembolj stopijo njihove posebnosti v ozadje, tako da dobiš o njih vedno bolj splošno veljavne številčne podatke. (Cfr. Ž i ž e k; Grundriss d. Statistik. 2. Aufl. str. 170 ss.)

²⁵ To je razvidno iz »Predhodnih napomen« v statistikah za l. 1922/21 str. VI., za l. 1923/22 str. VII. in za l. 1924/23 str. 7.

delstvo v teh pokrajinah najbolj zanemarjeno. Podobno velja tudi glede nerazmerne obsega neplodne zemlje v nekaterih delih Hrvaške. Ako ima n. pr. Slovenija s svojimi razmeroma obsežnimi gorskimi grebeni, ki segajo iznad vegetacijske črte, samo 5·72% nerodovitnih tal, tedaj pač ne bo pretirano, če smatramo, da je v navedenih 28 % neplodne površine blizu 20 % pušče, torej prav za prav plodne zemlje.

Do podobnega zaključka pridemo tudi potom primere z drugimi državami, kjer so geografske prilike v glavnem podobne našim. Tako je bilo n. pr. v Nemčiji leta 1878 samo 6·3% zemlje, ki ni služila niti poljedelstvu, niti gozdarstvu. Šele z razvojem industrije, z naraščanjem trgov in mest, ki so odtegnila poljedelstvu znatne površine rodovitnih tal, je ta odstotek »neplodne« zemlje narastel do l. 1900 na ca. 9 %²⁶.

Če računamo, da bi vsaj $\frac{1}{4}$ sedanjih pušč utegnila biti sposobna za poljedelstvo, tedaj bi iz navedenega sledilo, da imamo v naši državi vsaj še kakih 5 milijonov ha zemlje, ki čaka delavnih rok, da bi jo oplodile oziroma poljedelsko izrabile. Kajpada bo stalo to, vsaj ponekod, še veliko dela in kapitala. (V mislih imam tu zlasti izsušitev malaričnih močvirij v južni Srbiji, kar je prvi pogoj za uspešno kolonizacijo in s tem tudi obdelavo tamkajšnje neizrabljene zemlje.)

V nerazmerno visokem odstotku »neplodnih tal« v naši državi imamo tedaj izdatno rezervo zemlje, tako da bi ob količkej smotreni gospodarski in zlasti notranjekolonizacijski politiki, še desetletja ne bilo treba iskati našim ljudem kruha v tujini.

To postane zlasti očito, če spomnimo, da prebiva po ljudskem štetju od leta 1921 v naši državi povprečno na 1 km² samo 48·3 oseb. (V pokrajinah, kjer je razmeroma največ »neplodne« zemlje, pa je povprečno število prebivalcev na 1 km² še znatno nižje. V Črni gori n. pr. prebiva na km² samo 20·7, v južni Srbiji 32·3, v Bosni in Hercegovini 36·9 in v severni Srbiji 43·2 oseb.)²⁷ V vseh drugih pretežno agrarnih državah izven Balkana je namreč povprečno število prebivalcev na 1 km² povečini znatno višje.

Naj potrdijo to sledeči podatki: V bivši Avstriji je znašalo povprečno število prebivalcev na 1 km² (1910) 95·2, na Ogrskem (1921) 85·7, v Češkoslovaški (1921) 97, v Italiji (1921) 124·2, v Franciji (1921) 71·2, na Poljskem (1921) 70·3. Edino v evropski Rusiji pride po štetju l. 1920 na 1 km² samo 22·1 prebivalcev. Za izrazito poljedelsko Ukrajino samo n. pr. pa poskoči to število takoj zopet na 58·2. Izmed balkanskih držav stojita nekoliko za nami Bolgarija (1920) in Grška (1920) (47·1 in 37·5), Romunija (1920) pa nas s številom 54·4 že prekaša. Končno je zanimivo pripomniti tudi to, da je prebivalo

²⁶ Cfr.: Conrad IV. T. II, str. 75.

²⁷ Cfr.: »Predhodni rezultati«.

v Nemčiji leta 1800 na km² okrog 40, l. 1850 pa že okrog 66 oseb.^{27a} Na osnovi vseh teh podatkov se pač jasno vidi, kako silno smo v naseljenosti še zaostali. Istočasno pa sledi iz tega tudi to, da bi — kakor rečeno — ob količkaj dobri gospodarski in socialni politiki, v resnici moralo biti na naših domačih tleh, dovolj dela in jela še za številne generacije našega ljudstva.

c) Znaki ekstenzivnega obdelovanja v velikem delu države.

Ogromna površina »neplodne« zemlje in redka naseljenost priča v naših geografskih in klimatičnih razmerah že sami, da mora biti poljedelstvo, vsaj v znatnem delu naše države še čisto ekstenzivno. Naša agrarna statistika pa nam odkriva še druge, zanesljivejše znake za ekstenzivni značaj našega poljedelstva v velikem delu države.

Na prvem mestu moramo tu omeniti razmeroma velik, ponekod uprav neverjeten obseg začasno (vendar skozi vse v poštev prihajajoče leto) neobdelanih njiv ali ledin.

Po statistiki za leto 1924/23 je bilo vsega skupaj neobdelanih 307.491 ha ali 5·19% celokupne površine njiv²⁸. Sam na sebi ta odstotek ledin sicer še ni pretiran, dasi tudi v tej višini brezdvomno priča, da se pri nas zemlja precej ekstenzivno obdeluje. (Tudi v Avstriji n. pr. je bilo leta 1907 3·8%, v Nemčiji pa 4·7% ledin.)²⁹ Drug zmisel pa dobi navedeni odstotek, če spomnimo, kako so ledine po različnih oblasteh razdeljene.

Dejstvo n. pr., da znaša povprečni odstotek ledin v sarajevski, tuzlanski in dubrovniški oblasti skoro $\frac{1}{3}$ vseh njiv, spominja kar naravnost na stari, prvotni način tako zvanega tripoljskega obdelovanja oziroma gospodarstva (Dreifelderwirtschaft).

Pa tudi glede ostalih oblasti, kjer ostaja na leto od 10% do 20% vseh njiv v ledini, smemo sklepati, da obdelujejo tamkaj zemljo še zelo ekstenzivno, če tudi že v nekoliko izboljšani obliki tripoljskega gospodarstva. To velja tudi glede bačke, osiješke in sremske oblasti, kjer beleži statistika, kakor smo videli, nepričakovano veliko ledin³⁰.

Prvotno tripoljsko obdelovanje (reine Dreifelderwirtschaft) obstoja v tem, da je celo polje (njive) razdeljeno v tri približno enake dele. Od teh se en del obseje z ozimno, drugi z jaro setvijo, tretji pa ostane v ledini. Prihodnje leto pa se seje na ledino ozimna (ali koruza), za ozimno jara setev, jari setvi pa sledi ledina.

^{27a} Elster: Bevölkerungswesen und Bevölkerungspolitik v Hdb. d. Staatswissenschaften, IV. Aufl.; in Conrad IV. T. I, str. 74.

²⁸ Tudi ta številka je najbrž kljub reviziji podatkov iz prejšnjih let (glej spredaj str. 198) še vedno netočna.

²⁹ Cfr.: Conrad IV. T. II. I. str. 119 in Brinkmann: Ackerbau v Hdb. d. Staatsw. IV. Aufl.

³⁰ Vendar utegne en del teh ledin izvirati od nesmotrenega izvajanja agrarne reforme v teh krajih. Za to domnevo govori tudi dejstvo, da se je od leta 1920—1923 površina ledin v Vojvodini skrčila za več kot polovico (od 53.279 ha na 22.243 ha).

Ta prvotni način tripoljskega obdelovanja, pri katerem je ležala ena tretjina polja stalno v ledini, se je sčasom izpopolnil tako, da je stopila namesto ledine detelja in še pozneje krompir in druge okopavine (Hackfrüchte). Če sledi jari setvi prvič (v prvi periodi menjav) detelja, drugič pa krompir ali kaka druga okopavina, dobimo mesto prvotnega tripoljskega, nov šesteropoljski način obdelovanja. Teh variant je kajpada cela vrsta³¹.

Pri nas v Sloveniji pomnijo prvotni tripoljski način obdelovanja večinoma le še starejši ljudje. Pač pa so zlasti v višjih legah še zelo razširjene razne oblike »izboljšane« tripoljskega gospodarstva, pri katerem ostane njiva v ledini kvečjemu vsako drugo periodo, to je vsako šesto leto. Navadno je kajpak tudi že tu stopila namesto ledine detelja, tako, da ne ostane njiva nobeno leto popolnoma prazna. Pa tudi ta način obdelovanja izpodriva v ugodnejših legah »moderne« tripoljski način gospodarstva, pri katerem se vrstijo na isti zemlji, ozimna, jara setev in krompir oziroma splošno okopavina, ali pa ozimna, krompir (okopavina) in jara setev.

O ekstenzivnem obdelovanju, zlasti v južnih delih naše države priča tudi razmerje med posevki žita (koruze) in pa drugih zelišč, predvsem krompirja in detelje.

Kakor smo spredaj videli, je bilo pri nas v letih 1920—1924 obsejanih z žitom in koruzo povprečno 74·20% vseh njiv. Vsa ostala zelišča pa so zavzemala v celoti samo 11·47%.

V večini oblasti pa je to razmerje še neugodnejše. Izjemo tvorijo tu, kakor vemo poleg oblasti, kjer sadijo večjo množino tobaka, predvsem le še ljubljanska, mariborska, zagrebška, osiješka in primorsko-krajiška oblast.

Odstotek posevkov okopavin in detelje je na splošno povsod tem nižji, čim ekstenzivnejše se polje obdeluje. To se po prednjih pripombah o tripoljskem obdelovanju in njegovih oblikah tudi samo po sebi razume. Tu smo namreč jasno videli, da stopi krompir, ozir. splošno okopavina ali detelja redno na mesto, kjer je prej ostajala ledina. Baš to pa, da se na ta način ledina skrči in polagoma tudi popolnoma izgine, je prvi znak prehoda k intenzivnemu obdelovanju zemlje.

Zato vidimo v vseh državah z nekoliko razvitejšim poljedelstvom, da se razmerje med žitnimi posevki in pa med posevki okopavin, detelje in podobnih zelišč vedno bolj približuje razmerju 2 : 1. V bivši Avstriji n. pr. je odpadlo v letu 1909 na krompir 11·6%, na repo 3·3% in na zelišča za krmo 12·8%, tako, da je skupni odstotek teh zelišč znašal 27·7%, torej že precej blizu $\frac{1}{3}$ vseh njiv³². V Nemčiji pa so po statistiki za l. 1900 žita zavzemala samo 60% njiv, kar znači, da je omenjeno razmerje 2 : 1 tu že doseženo oziroma celo prekoračeno na škodo žitnih posevkov.

Posebno tipičen znak zaostalosti in s tem nujno tudi ekstenzivnosti našega poljedelstva pa je nerazmerno visoko število najpreprostejših lesenih plugov, ki so še danes pri nas v rabi. Predvsem je treba ugotoviti, da je število lesenih plugov, vsaj približno, kakor so pač samo približne vse te številke, razmeroma največje, baš v onih pokrajinah oziroma oblasteh, kjer beleži statistika največ

³¹ Cfr. Brinkmann: Bodenbenutzungssysteme v Hdb. d. Staatsw. IV. Aufl. 1919, str. 292. ss.

³² Conrad IV. T. I. 1, str. 137.

ledin oziroma, kjer sadijo in sejejo razmeroma najmanj okopavin in detelje ter podobnih zelišč. Tudi je za stanje našega poljedelstva značilno, da je bilo l. 1920 n. pr. v Vojvodini in v enem delu Hrvatske še razmeroma veliko (skupaj ca. 40.000) lesenih plugov, ko je statistika beležila istočasno baš v teh pokrajinah ca. 800 parnih in motornih plugov.

V vseh navedenih dejstvih se zaostalost našega poljedelstva zlasti pa ekstenzivni značaj obdelovanja zemlje jasno kaže. Zlasti smemo na osnovi teh dejstev ugotoviti, da stojimo v velikem, gotovo preko polovice segajočem delu naše države komaj v začetku prehoda k intenzivnemu obdelovanju zemlje.

d) Povprečni pridelek na 1 ha pri nas in drugod.

Zaostalost in ekstenzivni značaj našega poljedelstva osvetljujejo zlasti tudi še podatki o povprečnem pridelku glavnih sadežev na 1 ha. Prav posebno pa je zanimiva primerja med povprečnim pridelkom glavnih kultur na 1 ha pri nas in v drugih, naprednejših državah, kjer se zemlja bolj ali manj intenzivno obdeluje. Ta primerja je tem važnejša, ker nam omogoča, da v glavnem precenimo, koliko bi se dala naša poljedelska produkcija po vsej priliki že v dogljednem času povečati.

Pšenice in rži smo po prednjih podatkih pridelali v petletju 1920—1924 na 1 ha povprečno 8·05 q oz. 6·91 q. Ječmena in ovsja pa je zrastle na 1 ha povprečno 7·60 oz. 7·58 q.

Temu nasproti pa je znašal povprečni pridelek pšenice na 1 ha za leta 1901—1910 na Danskem 27·8 q, v Belgiji 23·6 q, na Nizozemskem 22·4 q, v Veliki Britaniji 21·3 q, v Nemčiji 19·6 q, v Franciji 13·6 q, v Avstriji 12·8 q, na Ogrskem 11·9 q, v Italiji 9·1 q, v Rusiji 6·7 q, v Severoamerških Združenih Državah 9·6 q, v Kanadi 13·1 q, v Argentini 7·1 q. Rži je zrastle povprečno na 1 ha v Nemčiji 16·3 q, v Avstriji 12·4 q, na Ogrskem 11·1 q, v Franciji 10·6 q in v Rusiji 7·2 q³³.

Najvišji povprečni pridelek pšenice na 1 ha v letih 1923 in 1924 je znašal pri nas (v belgrajski oblasti) 12·81 q. To znači, da smo v teh dveh (rodovitnih) letih dosegli s svojim maksimumom komaj povprečje bivše Avstrije. Zaostali pa smo ž njim že znatno za povprečjem Francije, uprav daleč pa za onim Nemčije. Še zanimivejša pa postane ta primerja, če dodamo, da znaša v Nemčiji najnižji povprečni pridelek pšenice (Alzacija-Lotaringija) 15·4 q, torej znatno nad našim maksimumom, najvišji (Anhalt) pa celo 27·2 q³⁴. Tudi je značilno, da nas celo Severoamerške Združene Države s svojim ekstenzivnim obdelovanjem zemlje po višini povprečnega pridelka znatno prekašajo.

³³ Cfr.: Roscher-Dade, Nationaloekonomik des Ackerbaues 14. Aufl. 1912 str. 870.

³⁴ Roscher-Dade; Lc. str. 867.

Podobno velja tudi za ostale vrste žita. Pri rži n. pr. znaša naš najvišji povprečni pridelek na 1 ha (belgrajska oblast) 12·38 q, tako, da dosežamo z njim tudi tu ravno še povprečje bivše Avstrije. Nemčija pa prekaša naš maksimum prav kakor pri pšenici celo s svojim minimumom povprečnega pridelka (14·1 q), dočim znaša njen maksimum 21·6 q.

Vzemimo, da bi se naše poljedelstvo moglo v dogledni bodočnosti dvigniti vsaj na višino, ki je povprečno na nji stalo v bivši Avstriji. Že samo to bi po prednjem značilo, da bi se naš letni pridelek pšenice povečal od približno 15 do 16 milijonov q na ca. 23 milijonov, kolikor pridelamo sedaj komaj vsega žita. Celotna produkcija žita na dosedanji površini pa bi se zvišala na približno 35 milijonov q. (Upoštevati pa smemo tudi še, da imamo, kakor smo videli, po vsej priliki najmanj še kakih 5 milijonov ha poljedelsko porabne pušče. Če smatramo, da bi bila od tega le pičla tretjina (1·7 mil. ha) dobra za žitno kulturo, tedaj bi se letna površina žitnih posevkov povečala za več ko 1 milijon ha. Celotni pridelek žita v naši državi pa bi s tem narastel za približno 50% ter bi ob povprečnem pridelku ca. 12·5 q na 1 ha presegel 50 milijonov q.)

Pri vsem tem pa računano povišanje povprečnega pridelka na 1 ha gotovo ni pretirano. Kajti naša zemlja »ne zaostaja po svoji sestavini niti malo za zemljo drugih držav, klimatske prilike pa so prav tako ugodne, ako ne še ugodnejše nego drugod«³⁵.

Kot zgled podobnega napredka v Franciji in Nemčiji naj služijo še sledeči podatki.³⁶

Povprečni pridelek na 1 ha.

	Pšenica	Rž	Oves	Ječmen
Francija a) (1851—1860)	13·99 hl	—	—	—
b) (1871—1880)	14·60 hl ³⁷	13·3 hl	22·6 hl	17·2 hl
c) (1906—1909)	18·50 hl	15·1 hl	26·7 hl	20·3 hl
Nemčija a) (1883—1892)	15·20 q	11·8 q	14·1 q	15·5 q ³⁸
b) (1906—1910)	20·10 q	17·0 q	19·7 q	19·6 q ³⁸

Sorazmerno s povprečnim pridelkom na 1 ha je rastla tudi celotna produkcija. Pri pšenici n. pr. je poskočila v Franciji od 94 milijonov hl v povprečju 1871/80 na 126 milijonov v letu 1909. V Nemčiji se je celotna produkcija pšenice dvignila od 28 milijonov q v l. 1880 na 38 milijonov q v letu 1910. Letni pridelek rži pa je v tem času narastel od 49·5 milijonov na 105 milijonov q. Celotna produkcija žita v Nemčiji je ob bistveno neizpremenjeni površini obsejanega areala narasla od 141·5 milijonov q v l. 1880 na 251·7 milijonov q v letu 1910.³⁹

³⁵ L a k a t o š: Jugoslavija u svijetlu statistike 1919, str. 9.

³⁶ P o W i e d e n f e l d: Getreideproduktion und Getreideverbrauch v Wtb. d. Volksw., III. Aufl., in Conrad: IV, T. II, 1. str. 137.

³⁷ W i e d e n f e l d ima mesto 14·6 hl 13·6 hl, kar pa je najbrž pomota. Tudi sicer se Wiedenfeldovi in Conradovi podatki razlikujejo, vendar le neznatno.

³⁸ Samo jari ječmen.

³⁹ C o n r a d, IV, T. II, 1, str. 137.

Ti podatki pričajo dosti jasno, da gornji načrt o možnosti povečati našo žitno produkcijo, ni zgolj prazna računsko kombinacija. Kljub temu, da sloni ta račun na zares bolj ali manj poljubno izbranih postavkah, je vendarle vsaj kolikor toliko utemeljen v podobnem razvoju poljedelstva v drugih državah ter ima zaradi tega tudi izvestno praktično vrednost.

Tudi povprečni pridelek koruze bi bilo mogoče pri nas znatno zvišati, dasi dosega ta kultura vsaj v nekaterih rodovitnejših oblasteh (predvsem sremski, bački in belgrajski) s povprečnim pridelkom blizu 20 q na 1 ha do neke mere sorazmerne uspehe, kakor jih beleži statistika v drugih, naprednejših državah.

Podobno kot o žitu velja na splošno tudi glede krompirja (okopavin) in različnih zelišč za krmno (detelje, lucerne itd.), ki jih danes pridelujemo le razmeroma neznatne količine.

Kakor smo videli, pridelamo danes pri nas vsega skupaj komaj dobrih 10 milijonov q krompirja. (Povprečno torej niti ne 1 q na osebo. Temu nasproti pa so n. pr. v Nemčiji pridelali leta 1910. ca 435 milijonov q krompirja, kar znači skoro 8 q na osebo.)⁴⁰

To nesorazmerje pri nas je kajpada popolnoma razumljivo. Prvič sadimo krompirja in ostalih gomoljastih in korenastih zelišč razmeroma zelo malo, drugič pa je tudi povprečni pridelek na 1 ha pri nas zelo nizek, ponekod uprav neznaten. Po statistiki za l. 1924/23 so posevki gomoljastih in korenastih zelišč brez sladkorne pese zavzemali pri nas 4·22%, ž njo vred pa ca 5·05% njiv. V Avstriji n. pr. pa je, kot smo pravkar videli, odpadlo na krompir in repo v letu 1909. 14·9% njiv.

Zanimivo je tudi, da je leta 1900. odpadlo na 1000 prebivalcev v Nemčiji 57·5 ha, v Avstriji 44·8 ha, v Franciji 40·5 ha in celo v Rusiji 33 ha krompirjevih posevkov⁴¹. Pri nas pa pride na tisoč oseb le kakih 19 ha krompirjeve setve.

Podobno sliko nam pokaže tudi primerja z drugimi državami glede povprečnega pridelka na 1 ha. Pri nas zraste, kakor smo videli, na 1 ha povprečno ca 46 q krompirja. Le par oblasti, med njimi zlasti ljubljanska in mariborska, dosega jo znatno višji povprečni pridelek krompirja. V Nemčiji in v Veliki Britaniji n. pr. pa pridelajo na 1 ha po 135 q in na Nizozemskem celo po 160 q krompirja. V Franciji znaša povprečni pridelek krompirja na 1 ha 85 q, v Rusiji 69 q in v Severoameriških Združenih Državah 62 q⁴².

Navedeni podatki nam omogočajo, da podobno, kot smo to storili pri žitu, vsaj z izvestno verjetnostjo proračunamo, koliko bi se ob normalnem razvoju mogla pri nas produkcija krompirja in vobče vseh okopavin povečati.

Že samo to, če bi se povprečni pridelek krompirja na 1 ha za vso državo dvignil na višino, ki jo v Sloveniji že danes dosega, to je na ca 70 q, bi to ob dosedanjem obsegu posevkov (225.000 ha) povečalo celotno produkcijo na približno 16 milijonov q. Ako pa

⁴⁰ Cfr.: Conrad, IV, T. II. 1, str. 137.

⁴¹ Cfr.: Conrad, IV, T. II. 1, str. 126.

⁴² Cfr.: Roschker-Dade, L. c. str. 870.

računamo, da bi mogla vsako leto polovica sedanjih ledin (ca 150 tisoč ha) roditi krompir (polovica pa bi ostala za deteljišča in pašo), bi to značilo nad 10 milijonov q novega prirastka. Celotna produkcija krompirja bi s tem narastla na 26 milijonov q, ne da bi se morala dosedanja površina žitnih posevkov zato kaj zmanjšati. (Končno pa smemo priračuniti semkaj še krompir, ki bi ga lahko pridelali na onem delu sedaj popolnoma zanemarjene, pa sicer plodne zemlje, ki smo jo spredaj smatrali kot sposobno za žitno kulturo. Če računamo, da bi vsled menjavanja kultur odpadlo od tega na krompirjeve posevke vsako leto šestinka (nad 250.000 ha), šestinka pa bi bilo deteljišč, bi to dalo nad 18 milijonov q pridelka. Na ta način bi celotni pridelek krompirja v naši državi dosegel 40 milijonov q.

Podobno velja v glavnem tudi o ostalih, v to skupino spadajočih zeliščih, kakor sladkorni pesi, repi, zelju, detelji, lucerni itd. Tudi pri teh je namreč odstotek obsejanega areala prav kakor povprečni pridelek na 1 ha nerazmerno nižji, nego v drugih državah. Teža, da bi se dalo v tem pogledu še veliko izboljšati, ne mislim posebe razkladati. Pač pa moram omeniti, da bi bilo baš za te vrste kultur še veliko prostora na onem delu sedanjih ledin in pušč, ki jih pri povečanju žitnih in krompirjevih posevkov nismo upoštevali. K razširjenju in povečanju produkcije zelišč za krmo pa bo brez dvoma posebno silil razvoj in napredek naše živinoreje. Zakaj vzporedno s tem razvojem bodo prav ti sadeži zadobivali v našem gospodarstvu vedno večji pomen.

e) Možnost napredka v naši živinoreji.

Po podatkih, ki smo jih spredaj navedli, pride pri nas na tisoč prebivalcev približno 88 konj (z osli, mezgi in mulami 96), 315 goved, 210 prašičev, 634 ovac, 134 koz in 1243 kom. perutnine. Na 1000 ha poljedelske zemlje (ali bolje: v poljedelske svrhe uporabljene zemlje) pa pride 99 konj (z osli, mezgi in mulami), 333 goved, 222 prašičev, 671 ovac, 150 koz in 1316 komadov perutnine. Krav pride na sto prebivalcev 103 in na 1000 ha poljedelske zemlje 109 glav.

Sledeči pregled nam kaže razmerje med številom prebivalstva in številom živine po predvojnem stanju v večini evropskih držav.³³

	Na 1000 prebivalcev			
	Konj, oslov, mezgov, mul	Goved	Prašičev	Ovac in koz
1. Angleška	46	261	79	692
2. Italija	28	182	73	327
3. Švica	38	386	152	43
4. Romunija	146	438	289	956
5. Bolgarija	133	420	115	2055
6. Rusija	164	247	80	292
7. Francija	81	369	175	435

³³ Po Lakatošu, l. c. str. 10.

	Na 1000 prebivalcev			
	Konj, oslov, mezgov, mul	Goved	Praščev	Ovac in koz
8. Belgija	34	250	150	—
9. Holandija	55	341	212	150
10. Danska	198	834	543	269
11. Norveška	74	469	137	598
12. Švedska	106	498	173	182
13. Španija	27	121	124	772
14. Finska	115	526	78	363
15. Bivša Avstrija	63	321	225	85
16. Bivša Ogrska	109	338	351	421
17. Bivša Nemčija	70	333	357	124

Ako primerjamo gornje podatke s temi poslednjimi številkami, tedaj vidimo, da stoji naša država glede konj (vštevši osle, mezge in mule) na 8. mestu, glede goved na 11., glede praščev na 7., glede ovac in koz pa celo na 3. mestu. Po relativnem številu konj nas prekašajo samo Danska, Rusija, Romunija, Bolgarija, Finska, Ogrska in Švedska. V pogledu goved nam pa prednjačijo: Danska, Finska, Švedska, Norveška, Romunija, Bolgarija, Švica, Francija, Holandska in bivša Ogrska; bivša Nemčija pa stoji na isti višini kakor mi. Po relativnem številu praščev so pred nami: Danska, bivša Nemčija, bivša Ogrska, Romunija, bivša Avstrija in Holandska. Glede števila ovac in koz na 1000 oseb pa nas prekašati samo naši sosedi, Bolgarija in Romunija.

Kakor je ta primera že sama zanimiva in poučna, nam vendar ne kaže enotne slike ter nam ne daje možnosti primerjati stanje naše živinoreje v celoti s stanjem živinoreje v drugih državah. Da si to omogočimo, moramo preračunati število živine vseh vrst na posebno tipično enoto. Pri tem računajo navadno govedo kot 1, konja za $\frac{3}{2}$, ovco za $\frac{1}{10}$, kozo za $\frac{1}{12}$, prašiča pa za $\frac{1}{4}$.⁴⁴

Tako po tem ključu preračunjeno pride pri nas na 1000 oseb ca 444 goved (brez konj), na 1000 ha pa (vštevši konje) ca 621 enot goveje živine. (Pri izračunavanju števila glav živine na 1000 prebivalcev se konji navadno ne računajo, ker v glavnem ne prihajajo v poštev za prehrano prebivalstva.) V drugih državah pa je to razmerje razvidno iz naslednjega pregleda⁴⁵:

	Število goved (brez konj) na 1000 prebivalcev	Število goved (vštevši konje) na 1000 ha
1. Nemčija (1907)	441	910
2. Francija (1909)	485	842
3. Bivša Avstrija (1906)	566	998
4. Bivša Ogrska (1895)	516	781
5. Švica (1906)	445	783

⁴⁴ Conrad, IV. T., II. 1, str. 94.

⁴⁵ Številke 1—7 po Conrad IV. T. II. 1, str. 102—105 in 107. Številke 8—12 pa so preračunane na osnovi podatkov v Conrad IV, II. T. 1, str. 110, oziroma Hansen: Viehzucht v Wb. d. Volksw. III. Aufl., in Elster: Bevölkerungswesen v Hdb. d. Staatsw. IV. Aufl.

	Število goved (brez konj) na 1000 prebivalcev	Število goved (vštevši konje), na 1000 ha
6. Velika Britanija (1909)	413	994
7. Združ. Sev.-amer. Države (1910)	929	552
8. Danska (1910)	974	—
9. Romunija (1907)	601	—
10. Norveška (1907)	567	—
11. Nizozemska (1904)	382	—
12. Italija (1908)	240	—
14. SHS (1924)	444	621

Ta primera je poučna, da si skoraj bolj poučne želeči ne moremo. Po številu živine (brez konj) na 1000 prebivalcev stojimo šele na 9. mestu. Za nami zaostajata v tem pogledu poleg preobljudene Italije in Nizozemske samo še industrijska Velika Britanija in Nemčija. Vendar pa nas ostale države, izvzemši izrazito živinorejsko Dansko ter Severoameriške Združene Države in Romunijo ne prekašajo v toliki meri, kot smo to videli povečini v vseh drugih poljedelskih panogah. Na splošno smemo reči, da imamo v primeri s številom prebivalstva še razmeroma veliko živine.

Znatno neugodnejša, a toliko značilnejša pa je za nas primera z drugimi državami po številu živine (vštevši konje) na 1000 ha poljedelske zemlje. Tu stojimo na predzadnjem mestu. Za nami sledijo tu samo še Severoameriške Združene Države, vse ostale države, kolikor imamo podatkov, pa nas znatno prekašajo.

To dejstvo je že samo po sebi nov dokaz ekstenzivnosti našega poljedelstva. Pri tem pa ne smemo prezreti, da služi pri nas živinoreji nad 40% vse poljedelske zemlje (poleg travnikov in pašnikov so tu vštete tudi njive, kjer rastejo zelišča za krmo in približno polovica sadovnjakov). V Nemčiji n. pr., ki nas po številu živine na 1000 ha poljedelske zemlje prekaša skoro za 50%, je l. 1900 služilo samo živinoreji le ca. 35% poljedelske zemlje.⁴⁶

Že na osnovi te primere smemo torej reči, da bi mogli v naši državi prerediti še veliko, veliko več živine, nego je redimo sedaj. Ta možnost pa je tem večja, ker imamo, kakor že ponovno povedano, uprav ogromne površine, sicer plodne, pa popolnoma zanemarjene zemlje, ki se danes ne uporablja niti za pašo. Po našem računu v prejšnji točki bi nam od tiste četrte take zemlje, ki smo smatrali, da bi jo mogli v doglednem času izkoristiti v poljedelske svrhe, ostalo ca. 3·5 milij. ha izključno za travnike in pašnike oziroma za pridelovanje krmil.

Po odstotku, ki smo ga malo prej navedli, ne služi danes pri nas živinoreji niti 5 milij. ha poljedelske zemlje. Recimo, da bi pravkar omenjenih 3·5 milij. ha sedanjih pušč mogli v doglednem času dvigniti le približno na tisto stopnjo poljedelske kulture, na kateri se danes povprečno nahajajo naši travniki in pašniki, tedaj bi že samo to pomenilo, da bi mogli rediti nad 50% več živine, nego je redimo sedaj. Pri tem pa še nismo niti najmanj vpoštevali možnosti, povečati

⁴⁶ Cfr. Conrad IV. T. II. 1, str. 78 in str. 19.

relativno in s tem tudi absolutno produkcijo zelišč za krmo na dosedanjem arealu. Ako bi tudi v tem pogledu napredovali vsaj približno tako, kot so napredovale v zadnjih desetletjih številne druge države, potem bi lahko v ne preveč daljni bodočnosti redili v naši državi vsaj za dve tretjini več živine nego je imamo sedaj.

V tem pogledu smemo reči, da imamo tako ugodne pogoje za napredek, kakor jih je imela le redko katera država. V drugih državah se je namreč živinoreja razvijala večinoma le na ta način, da so redili na približno isti površini poljedelske zemlje vedno več živine. Tako je n. pr. v Nemčiji relativno število živine (s konji vred) na 1000 ha zrastle od 747 v letu 1873. na 910 v letu 1907. V Franciji od 761 v letu 1840. na 842 v letu 1909.; v bivši Avstriji od 912 v letu 1857. na 998 v letu 1906. in v Veliki Britaniji od 858 v letu 1867. na 994 v letu 1909. Površina poljedelske zemlje pa je pri tem ostala v glavnem neizpremenjena, ali pa se je, kakor n. pr. v Nemčiji, celo znatno skrčila.⁴⁷ Mi pa imamo v svojih puščah baš za pomnožitev živinoreje tako rezervo, da lahko tudi ob sedanjem razmeroma nizkem številu na 1000 ha v doglednem času bistveno pomnožimo svojo živino.

Prav tako važno kot povečanje števila živine pa je brez dvoma tudi izboljšanje njene kakovosti. Žal, da nam naša statistika ne nudi nikakih podatkov, na osnovi katerih bi si mogli v tem pogledu ustvariti vsaj približno sliko o sedanjem stanju naše živinoreje ter obenem tudi o možnosti njenega napredka.

IV. DODATEK O VLOGI POLJEDELSTVA V NAŠEM NARODNEM GOSPODARSTVU.

Naše poljedelstvo ima torej vsekakor dovolj možnosti za znaten napredek. Saj so mu glavni pogoji za to dani že po naravi. Vprašanje pa je, kakšen pomen imajo te možnosti napredka v našem poljedelstvu za naše narodno gospodarstvo in vobče za vse naše socialno življenje. Da bi si mogli o tem ustvariti vsaj približno sliko, si hočemo kratko predočiti, kakšno vlogo ima poljedelstvo že danes v našem narodnem gospodarstvu in s tem več ali manj v vsem našem narodnem življenju.

Predvsem moramo omeniti, da se v naši državi peča s poljedelstvom odnosno, da živi neposredno v poljedelstvu od 75 do 80% vsega našega prebivalstva.

Natančno se ta odstotek sicer ne da dognati, dokler ne bodo objavljeni končni podatki ljudskega štetja iz leta 1921. Lakatoš ceni število poljedelskega prebivalstva pri nas ravno na 80%, Kosič pa ga ceni v svoji knjigi »Osnovi ekonomske politike« na 75%. Istina utegne

⁴⁷ Cfr. Conrad IV. T. II. 1, str. 102—105 in 107.

biti po vsej priliki nekako v sredi. Z gotovostjo pa se ne da niti ena niti druga številka braniti. — Posebe naj še omenim, da je bilo v Sloveniji pred vojno 67·7% poljedelskega prebivalstva. Do danes se je to število po vsej priliki skrčilo za več enot. (Erjavec n. pr. ceni v »Socialni Misli« št. 9.—10, leta 1925. število poljedelskega prebivalstva pri nas v Sloveniji na 62%.)

Če primerjamo s tem odstotek poljedelskega prebivalstva v drugih, pretežno poljedelskih državah, tedaj se izrazito agrarni značaj naše države takoj jasno pokaže.

Izmed vseh evropskih držav nas v tem pogledu prekašati predvsem le še Bolgarija in Romunija (obe okoli 80%). Takoj za njima pa moramo imenovati Poljsko (ca. 75%) in evropsko Rusijo (79% vseh delazmožnih oseb med 16. in 50 letom).⁴⁸

V vseh ostalih, tudi pretežno agrarnih državah Evrope je odstotek prebivalstva, ki živi v poljedelstvu in gozdarstvu, odnosno ki se bavi z njim, precej nižji. V bivši Ogrski n. pr. je odpadlo na poljedelstvo in gozdarstvo leta 1910. le 64·5% prebivalstva. v Avstriji pa celo samo 48·4% pridobitnih oseb oziroma 53·1% vsega prebivalstva. Odgovarjajoče številke za nekatere druge države so: Za Italijo (1911) 55·5% (nad 10 let starih pridobitnih oseb), za Francijo (1911) 40·7% (vseh pridobitnih oseb), za Švedsko (1910) 48·4%, za Dansko (1911) 36·4%, za Norveško (1910) 43·8%, za Nemčijo (1907) 35·2% (vseh pridobitnih oseb) in za Združene Severoameriške Države (1910) 33·2% (vseh pridobitnih oseb).

Se neprimerno važnejši kot vse te številke pa so za presojo pomena, ki ga ima poljedelstvo zlasti za naše narodno gospodarstvo, podatki o vlogi poljedelskih in vobče agrarnih proizvodov v naši zunanji trgovini. Tu se namreč šele prav jasno pokaže, koliko svojih, često najbistvenejših potreb, lahko zadovoljimo samo zato, ker nam naše poljedelstvo daje mnogo več produktov, nego jih neposredno sami doma potrebujemo.

V naslednjem navajam po uradnih statistikah ministrstva financ nekatere najbolj značilne podatke o tem:

Celokupni izvoz iz naše države je znašal:

Leta 1920.	1.320,606.055	Din, ali v zlatu . . .	284,613.373	Din
„ 1921.	2.460,737.562	„ „ „ „ . . .	321,245.112	„
„ 1922.	3.691,166.163	„ „ „ „ . . .	259,211.106	„
„ 1923.	8.048,843.930	„ „ „ „ . . .	477,959.853	„
„ 1924.	9.538,774.432	„ „ „ „ . . .	671,271.951	„

Od tega je odpadlo na poljedelske in živinorejske proizvode skupno:

Leta 1920.	645,514.492	Din, ali	48·88 %
„ 1921.	1.793,007.530	„ „	71·49 %
„ 1922.	2.066,813.852	„ „	56·01 %
„ 1923.	4.561,510.431	„ „	56·67 %
„ 1924.	5.007,317.181	„ „	52·49 %

Več ko polovico vsega našega izvoza tvorijo torej neposredni poljedelski ozir. živinorejski proizvodi. Ako pa prištejemo k temu še vrednost izvoza go-

⁴⁸ Po statistiki za leto 1920. »Cfr. F. Zahn: Berufswesen und Berufstatistik v Hdb. d. Staatsw. IV. Aufl.

zdarskih proizvodov in proizvodov tako zvane poljedelske industrije, tedaj dobimo mesto teža sledeče številke:

Leta 1920.	1.091,320.035 Din, ali	82·64 %
„ 1921.	2.156,155.415 „ „	87·62 %
„ 1922.	2.903,819.816 „ „	78·67 %
„ 1923.	6.495,650.228 „ „	80·73 %
„ 1924.	7.424,613.813 „ „	77·72 %

Povprečno so torej agrarni produkti v letu 1920—1924 tvorili 81·27% celokupne vrednosti našega izvoza. Z drugimi besedami se to pravi, da izvira nad štiri petine vse naše kupne moči na svetovnem trgu iz poljedelstva, živinoreje, gozdarstva in poljedelske industrije.

Poedine panoge agrarne produkcije so bile v l. 1920—24 pri tem udeležene, kakor nam kaže sledeči pregled:

Vrsta produkcije	1920	1921	1922	1923	1924
Poljedelstvo	447,910.779	880,922.059	533,882.231	1,499,727.414	2,045,358.808
Živinoreja	197,630.713	992,085.471	1,532,931.621	3,061,783.017	2,961,958.373
Gozdarstvo	320,924.736	197,525.901	635,953.728	1,612,958.022	1,943,738.884
Poljedelska industr.	124,853.807	165,621.984	201,052.236	321,181.785	473,557.784

Po vrednosti izvoza stoji torej na prvem mestu živinoreja, za njo pa se vrstijo poljedelstvo, gozdarstvo in poljedelska industrija (predvsem mlini). Te številke same pa še ne povedo veliko, kakšen pomen ima poljedelstvo za našo trgovinsko bilanco. Da dobimo približno sliko o tem, moramo od navedenih svot odšteti vrednost uvoženih poljedelskih, živinorejskih, gozdarskih in poljedelsko-industrijskih proizvodov. V naslednjem navajam zadevne podatke za leto 1923 in 1924.

		1923	1924
I. Poljedelski proizvodi	izvoz	1,499.727.414	2,045.358.808
	uvoz	755.478.433	805.093.403
	Višek izvoza	764.248.981	1,240.265.405
II. Živinorejski proizvodi	izvoz	3,061.783.017	2,961.948.373
	uvoz	286.720.444	404.242.350
	Višek izvoza	2,775.062.573	2,557,716.023
III. Gospodarski proizvodi	izvoz	1,612.958.022	1,943.738.884
	uvoz	75.204.512	70.387.091
	Višek izvoza	1,537.753.510	1,873.351.793
IV. Proizvodi poljedelske industrije . .	izvoz	321.181.775	473.557.748
	uvoz	378.320.768	442.410.328
	Višek izvoza (+), oz. višek uvoza (-)	- 57.138.993	+ 31.147.410

Potemtakem znaša celotni presežek izvoženih poljedelskih, živinorejskih, gozdarskih in poljedelsko-industrijskih proizvodov nad njihovim uvozom za leto 1923 in 1924 kakor sledi:

	1923	1924
Poljedelski pridelki	764.248.981	1.240.265.405
Živinorejski proizvodi	2.775.062.573	2.557.716.023
Gozdarski proizvodi	1.537.753.510	1.873.351.793
Proizvodi poljedelske industrije	- 57.138.993	+ 31.147.410
Skupaj	5,019.926.071	5,702.480.631

Ta presežek je kril l. 1923. 75·3%, leta 1924. pa celo 87·74% vsega (po odbitku uvoženih agrarnih produktov) ostalega uvoza. (Ta uvoz je znašal leta 1923 6.531,911.315 Din, leta 1924 pa 6.499,610.307 Din.)

Pa niti te številke nam še ne nudijo popolne slike, ker niso pri izvozu všeti v resnici vsi agrarni produkti, ki se iz naše države izvažajo. Predvsem moramo tu omeniti maslo in razne vrste sira. Teh produktov smo namreč l. 1923. izvozili skoro za 150 milijonov Din, l. 1924 pa za približno 130 milijonov Din. Poleg tega nismo zgoraj pri izvozu agrarnih produktov upoštevali raznih vrst prediva (kodelje) odnosno snovi za predivo. Izvoz tega blaga je znašal v l. 1923 97 milijonov, l. 1924 pa 165 milijonov Din.

Ako vzamemo še to dvoje v ozir, tedaj se odstotek, do čigar višine krije presežek izvoženih agrarnih produktov nad njihovim uvozom ves ostali uvoz, zviša v l. 1923 na blizu 80%, v l. 1924 pa celo na 90%.

Če si hočemo ustvariti popolno sliko o pomenu poljedelstva ozir. splošno o pomenu agrarne produkcije za naše narodno gospodarstvo, pa moramo še na drugi strani pripomniti, da smo v vseh ostalih produkcijskih panogah pasivni, da moramo vseh neagrarnih produktov več uvažati nego jih izvažamo.

Največja je ta razlika pri skupini »rastlinskih in živalskih snovi za predivo in blago iz njih«. L. 1923 smo uvozili tega blaga več nego izvozili za 3.348,362.911 Din, l. 1924 pa za 3.018,200.113 Din. Za tem stojita po višini uvoza približno enako visoko skupini »stroji, aparati, elektrotehnični predmeti in prevozna sredstva« ter »kovine in izdelki iz njih«. Pri prvi skupini je bil uvoz večji od izvoza l. 1923 za 439,596.824 Din in l. 1924 za 346,812.740 Din. pri drugi skupini pa l. 1923 za 573,396.475 Din in l. 1924 za 327,985.316 Din. Drugod je ta razlika sicer znatno manjša. To pa le zaradi tega, ker gre (izvemši skupino »rud, mineralnih olj itd.«) povsod za znatno manjše količine odnosno vrednosti. Kar je važnejših neagrarnih produktov, si stojita uvoz in izvoz približno v ravnotežju, edino le v skupini »kemijski in lekarniški proizvodi, barve itd.« (L. 1923 je znašal v tej skupini uvoz 313,379.712 Din, izvoz pa 281,856.831 Din,

leta 1924 pa se je uvoz znižal na 287,679.866, izvoz pa je poskočil na ca. 390,354.765 Din.)

Iz vsega tega sledi ne samo, da nam agrarna produkcija krije preko štiri petine vsega našega uvoza, nego je iz tega tudi razvidno, da so živinoreja, poljedelstvo in gozdarstvo edine važnejše naše aktivne produkcijske panoge.

Iz vseh navedenih dejstev je izrazito agrarni značaj naše države jasno razviden. Pa tudi o tem ne more biti dvoma, da bo naša država še v dogledni bodočnosti ostala pretežno agrarna. Posamezne industrijske panoge se bodo sicer pri nas gotovo bolj ali manj razvile. K temu nas sili že okolnost, da smo glede nekaterih najvažnejših življenskih potrebščin (zlasti glede obleke) preveč navezani na tujino. Že vsled tega bo torej ena izmed prav važnih nalog naše gospodarske politike, da bo skušala tej vrsti industrije olajšati postanek in razvoj. Kljub temu pa je očitvidno, da smo še daleč od tega, ko bo vprašanje prehoda od agrarne k industrijski državi postalo tudi za nas aktualno.

BISTVO IN POMEN OBČINE TER NJEN ODNOS DO DRŽAVE.

Dr. A. Veble — Maribor.

Zgodovinski razvoj občinskega prava je bil v raznih pokrajinah naše države zelo različen. Na razvoj tega prava so vplivale posebne politične, kulturne in gospodarske razmere, v katerih so nastale in so se razvijale občine. Tudi občinsko pravo v Jugoslaviji (kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev) je produkt dolgotrajnega pravnega razvoja. Kdor hoče natančno poznati sedanji pravni ustroj občin, mora poznati ne le posamezne, sedaj veljavne občinske zakone, marveč se mora tudi vglobiti v našo pravno zgodovino; kajti iz pravne zgodovine črpamo v prvi vrsti tiste vodilne ideje, ki so odločale o našem pravnem razvoju.

Občine pa niso samo pravne ustanove, produkt prava in pravnega razvoja, marveč so tudi sociološke tvorbe. Občine so obstojale že pred sedaj veljavnimi občinskimi redi. Nastale so naravno iz življenske skupnosti ljudi, ki so se naselili na določenem ozemlju ter so si že v najstarejših časih uredili svojo občinsko upravo. Sedaj veljavni občinski zakoni tedaj niso ustvarili novih pravnih ustanov, marveč so uredili le to, kar je že bilo, kar se je v stoletnem razvoju diferenciralo in ustalilo. Poleg družine so občine nedvomno najstarejše in najvažnejše družabne edinice. Te družabne tvorbe so živele prvotno svoje življenje po svojih zakonih, ki niso bili nikjer zapisani, po običajnem pravu. Občine so se naravno razvile iz družine. Krvno sorodstvo in skupni življenski interesi so bile tiste gonilne sile, ki

so združile ljudi v občinah. Krajevna imena mnogih občin nam še danes pričajo, da je iskati početek občine v družini. Občina kot družabni organizem je tedaj prirodni zakonov, sama iz sebe, originarno in ne po nalogu državne oblasti. Ko je nastala država, je našla že na svojem teritoriju našeljene ljudi, organizirane v družinah in občinah. Iz eksistenčne pravice posameznega človeka izvajamo tudi eksistenčno pravo naravnih družabnih enot (družine, občine). Državna oblast mora upoštevati eksistenčno upravičenost teh družabnih organizmov ter jim mora zagotoviti vse pravice, da se morejo svobodno razvijati v dosegu svojega namena.

V pravno urejeni državi mora biti delokrog občin natančno določen v zakonu. Občinski zakon pa črpa svojo pravno moč iz vrhovne pravne formule, ki velja za celo državo, t. j. iz ustave. Na temeljno vprašanje, ali imajo občine in druge samoupravne enote pravico do samouprave, odgovarja Jellinek v svoji knjigi »Allgemeine Staatslehre«¹, da je ta pravica na videz nezdržljiva z mislijo enotne države in državne oblasti, vsled katere ima samo država pravico izvrševati »imperium«, oblast na svojem ozemlju, da pa je mogoče pravico do samouprave pojasnjevati historično z dualističnim značajem srednjeveške države. Končno pa tudi Jellinek ne odreka pravice do samouprave občinam in ostalim komunalnim zvezam.

Bistvo občine je izrazil Jellinek v sledečih markantnih stavkih. »Občine imajo kakor država svoje ozemlje, prebivalce in samostojno oblast. Ločijo pa se od države v tem, da ta oblast ne vsebuje nikdar prvotnega, od države nepodeljenega imperija. Ves imperij, ki pristaja občini, je tedaj poverjen, tudi tiste oblastvene pravice, ki so ji bile poverjene kot lastno pravo. Lastno oblastveno pravo občine torej ni nikdar originarno pravo. Njeno ozemlje je istočasno državno ozemlje, njeni prebivalci so pripadniki države, njena oblast je podrejena državni oblasti. Temelj teh teritorialnih korporacij ni ustvarjen od države, marveč je socialnega značaja ter ga tvorijo skupni interesi sosesčine. Te korporacije so čestokrat nastale neodvisno od države, preživele so razne spremembe držav in v tem zmislu je pravilno, ako se trdi, da je občina starejša nego država.«

Jellinekova teorija je teorija univerzalnosti moderne države, ki poleg sebe in na svojem teritoriju ne pozna nobenih drugih oblasti in ki si je podvrгла tudi vse avtonomne korporacije, četudi so bile te več ali manj samostojne. Nasproti tej teoriji stoji druga teorija o organskem ustroju države, ki trdi, da je država nastala organsko iz družine in občine in da imajo ti organizmi naravnopravno eksistenčno pravico. Med obema teorijama pa je še cela vrsta drugih, prehodnih in posredovalnih.

Gotovo se mora priznati, da ima država nujen interes, da uredi občinsko pravo po enotnih vidikih za celo svoje ozemlje. To stremljenje pa ne sme iti tako daleč, da bi se ukinile ustanove, ki so se historično razvile in uveljavile, da bi se podvrgle vse avtonomne

¹ Dr. Jurij Jellinek: Allgemeine Staatslehre (1921), str. 642 in sl.

korporacije samovolji državne oblasti. Ne glede na razna državno-pravna naziranja mora zakonodajalec računati z realnimi razmerami ter mora skrbno čuvati avtonomne organizme, ki so vršili od najstarejših časov do danes prevažne funkcije v kulturnem, gospodarskem in socialnem oziru. Pozitivne naloge občin sicer niso bile vedno enake; pod vplivom socialnopolitičnih idej so te naloge silno narasle in nemogoče je ukiniti vso našo občinsko avtonomijo, ako hočemo iti s tokom časa. Ne pretiravamo, ako trdimo, da je občinska avtonomija v Sloveniji znatno pripomogla, da se je naše ljudstvo vzgojilo v demokratičnem duhu. Pojem demokracije vsebuje kolikor moogoče intenzivno sodelovanje ljudstva pri upravi. Zato moramo zahtevati že iz demokratičnih razlogov, da se avtonomija občin ohrani in celo razširi.

Pozitivne naloge občin so raznovrstne in se množijo, čimbolj se diferencira novodobno gospodarsko življenje. Avstrijski drž. občinski zakon z dne 5. marca 1862, št. 18 drž. zak., ki je ustvaril zakonito podlago v Sloveniji in Dalmaciji veljavnemu občinskemu pravu, je natančno določil delokrog občinske uprave. V zmislu člena IV. navedenega zakona je delokrog občine ali »lasten« ali »prenešen«. Lastni ali naravni delokrog občine vsebuje tisti del poslov, kjer lahko občina v okviru državnih, oziroma deželnih zakonov nastopa po svobodni odločbi, ter vsebuje sploh vse, kar neposredno zadeva občinski interes in kar lahko občina v svojih mejah in s svojimi sredstvi sama oskrbuje in izvršuje. To so torej zadeve lastnega delokroga ali čisto avtonomne zadeve. Zakon našteva 12 različnih zadev, ki spadajo v lastni delokrog občine, in sicer so to sledeče:

1. Svobodna uprava lastnega premoženja in zadev, ki se tičejo občinske zveze;

2. skrb za varnost osebe in lastnine;

3. skrb za vzdrževanje občinskih cest, potov, prostorov, mostov ter za varnost in lahkoto prometa na cestah in vodah kakor tudi tako zvana poljska policija;

4. živilska policija in nadzorovanje tržnega prometa zlasti meroizkusno nadzorstvo;

5. zdravstvena policija;

6. poselska in delavska policija ter izvrševanje poselskega reda;

7. нравstvena policija;

8. ubožne zadeve in skrb za občinske dobrodne ustanove;

9. stavbna in ognjegasna policija, vršitev stavbnega reda in podeljevanje policijskega stavbnega dovoljenja;

10. nadzorstvo in skrb za šole (srednje in ljudske), njih ustanavljanje in vzdrževanje;

11. posredovalno postopanje (občinski posredovalni uradi);

12. prostovoljne dražbe premičnin.

Kakor je razvidno, je bil lastni delokrog občin v zmislu državnega okvirnega občinskega zakona iz leta 1862. in tozadevnih dežel-

nih občinskih redov zelo obširen. Vrh tega pa te avtonomne zadeve, ki so našete v členu V. navedenega zakona, nikakor niso vse. Občine so lahko na podlagi tega zakona ustanovile tudi druge ustanove z lastnimi sredstvi in v lastnih mejah, n. pr. plinarne, elektrarne, električne železnice, vodovode itd. Posebno velike mestne občine so imele skoraj neomejeno polje za udejstvovanje, čimbolj so se zavedale svojih socialnih in kulturnih nalog. Pa tudi naše občine po deželi so večinoma prav dobro delovale. Brez dvoma je velika zasluga naših občinskih zastopov ter županske zveze, da se je med Slovenci tako poglobil zmisel za občinsko gospodarstvo ter javne zadeve sploh. Sodelovanje pri občinski upravi vzgaja ljudi v altruističnem, socialnem duhu, zatira v njih sebične nagone ter jih etično dviga.

Nasproti lastnemu delokrogu pa imamo še prenešeni delokrog, t. j. dolžnost občine sodelovati pri javni (državni) upravi v slučajih, ki jih določajo splošni in posebni zakoni.

Posle lastnega delokroga vršijo občine po svobodni odločbi, zadeve prenešenega delokroga pa morajo vršiti po nalogu državne oblasti.

Kar se tiče posebej občin, ki se nahajajo v Sloveniji in Dalmaciji, je ta občinska ustava urejena z deželnimi zakoni, ki so bili izdani na podlagi okvirnega zakona iz l. 1862. Nedvomno je pomenil ta zakon za tisto dobo velik napredek, tako da je še danes po obliki in vsebini dovršen. Občinska ustava, kakršna se je ohranila pri nas, je z malimi izjemami tako popolna, da sploh ne rabimo drugega zakona. Ako se pa uvede enoten občinski zakon za vso državo, naj bo kolikor mogoče širokogruden ter naj izenači le to, kar se sme izenačiti. Nikakor pa se ne sme občinam okrniti ali zmanjšati tako zvani lastni delokrog. Na drugi strani se mora natančno določiti, katere posle državne uprave morajo občine vršiti (prenešeni delokrog); te zadeve morajo biti taksativno navedene in se ne smejo poljubno in samovoljno povečati. Novejši razvoj je pokazal, da je država nalažala občinam vedno več poslov državne uprave ter se ni prav nič ozirala na to, da so se vsled tega finančna bremena občin izdatno povečala. Vsled te prevelike obremenitve pa občine niso mogle vršiti poslov lastnega delokroga tako, kakor bi bilo potrebno.

Ko se bo razpravljalo v skupščini o novem občinskem zakonu, bo treba zavzeti pravilno stališče nasproti vladnemu načrtu, da se naj male občine združijo v velike občine in da se naj nastavljajo poklicni občinski tajniki, ki bi jih naj plačevale občine. Vprašanje združitve malih občin ni novo. Že v stari Avstriji je bilo to vprašanje večkrat na dnevnem redu ter se je tudi v literaturi večkrat obravnavalo. Ker so spadale občinske zadeve v stari Avstriji v kompetenco deželne zakonodaje, so odločevali o združitvi občin samo deželni zbori. Združitev občin je bila predvidena v zakonu le na podlagi svobodne odločitve prizadetih občin, nikdar pa se ni mogla združitev občin od zgoraj vsiliti. — To načelo bi se moralo ohraniti tudi

v novem zakonu. Vsaka prisilna združitev nasprotuje bistvu avtonomije in demokracije. Ljudstvo bi smatralo tak poskus za napad na svoje pridobljene pravice. Ustvaritev velikih občin po enotnem vzorcu je nemožna tudi vsled tega, ker so geografske, gospodarske in kulturne razmere v državi preveč različne. Kar je mogoče storiti v ravnini, kjer ljudje stanujejo v večjih naselbinah skupaj, ni mogoče izvršiti v hribovitih krajih. Poskus, da se manjše občine združijo v večje in da se naj pri občinah nastavijo plačani tajniki, ki bi jih imenovala celo državne oblasti, pa spominja na madžarske razmere. Tam imajo tako zvane »občinske noterje«, tajnike z višjo, tudi juridično izobrazbo, ki jih nastavlja državna oblast. Ti plačani noterji so obenem eksponenti vlade. O kakšni avtonomiji občin na Madžarskem ni mogoče govoriti, ker ima vlada v občinah po svojih noterjih prevelik vpliv. In to je nevarno za svobodni razvoj občin. Proti takim poskusom se moramo boriti z vsemi sredstvi. Gre za temeljne svoboščine ljudstva, ki jih moramo braniti za vsako ceno; kajti svobodna občina je temelj svobodne države, kakor je bilo pravilno izraženo v avstrijskem občinskem zakonu iz leta 1849.

Ko se bo razpravljalo o načrtu novega občinskega zakona, se mora delati na to, da se zajamči na eni strani velik lasten delokrog občin, na drugi strani pa se morajo dati zakonite garancije, da o zadevah lastnega delokroga odločajo izključno občine same in da ima državna oblast v teh zadevah samo pravico zakonite kontrole, t. j. ustaviti sklepe, ki bi bili protizakoniti. V zadevah prenešenega delokroga pa je treba natančno določiti, v katerih slučajih morajo občine izvrševati posle državne uprave. Ta delokrog naj ne bo prevelik. Država ima za izvrševanje svojih upravnih poslov na razpolago svoje organe (orožnike, pošto, davčno oblast) ter naj ne poniža naših občin v navadne eksekutorje državne oblasti.

Ker bo novi občinski zakon uredil občinsko ustavo za desetletja, je potrebno, da se zakonodajno delo ne vrši šablonski, prenačljeno in lahkomišno. Treba je študirati zgodovino občinske zakonodaje tudi v drugih kulturnih državah. Zanimivo je primerjati strokovno literaturo o občinskem pravu in komunalni upravi pri nas in drugod. Naša strokovna literatura obsega samo kratke članke in razprave v občinskih glasilih (n. pr. v »Občinski upravi«, ki je dobro urejevana) ter občinske zakone. Drugi narodi pa imajo bogato znanstveno literaturo. Opozarjamo na veliko delo »Handwörterbuch der Kommunalwissenschaft«, ki je izšlo v založbi Gustava Fischerja v Jeni l. 1924. in ki obsega štiri debele knjige. V tem priročniku je opisana komunalna uprava in zakonodaja v Nemčiji, na Angleškem, v Ameriki, Franciji in v bivši Avstriji ter vsebuje nebroj zanimivih stvari za upravnika kakor tudi za zakonodajalca. Izmed starejših spisov pa je omeniti razpravo o avstrijskem občinskem pravu, ki jo je l. 1905. izdal dunajski vseučiliški profesor dr. C. Brockhausen pod naslovom: »Die österreichische Gemeindeordnung (Grundgedanken und Reformideen)« ter razprave v Mayerhofferjevem priročniku o občinah in občinski upravi.

SLAVINJA, APOSTEL KRANJSKI IN ISKRE.

Dr. Josip Mal — Ljubljana.

Ob novem letu 1925 je minilo ravno sto let, odkar je dunajska cenzura odbila prošnjo treh ljubljanskih duhovnikov, da bi smeli izdajati tedensko slovensko prilogo k nemškemu uradnemu listu. V letu 1926. pa poteče osemdesetletnica prepovedi nabožnega lista Apostel kranjski in njegove literarne priloge Iskre. O teh dveh pojavih iz zgodovine slovenskega slovstva vsemu novemu neprijazne predmarčne dobe sem izsledil več doslej popolnoma neznanih podatkov, ki jih s tem izročam kot zanimive priče kulturnega žitja naši javnosti.

Prisilniški kurat Janez Cigler, upokojen duhovnik Ksaver pl. Andrioli in kaplan Ignacij Holzapfel so se obrnili 9. (vloženo 11.) septembra 1824 s prošnjo na ljubljanski gubernij, kjer pravijo, da se je osnovala družba nekaterih svetnih duhovnikov, ki se bo njih število kot je upati vedno večalo in ki bodo izdajali v pravem zmislu, t. j. v slovenskem jeziku pisan ilirski list. Kakor enkrat na teden, ob petkih, izhajajoč nemški Illyrisches Blatt, tako naj bi izhajal ob torkih kot priloga Laibacher Zeitung vselej na pol pole list Slavinja. Ker to ni nikak političen list, ki bi prinašal novice ali uradne objave, marveč je samo znanstven list v korist in zabavo »Kranjcem« in v izoblikovanje »kranjskega« jezika, zato izraža družba upanje, da bo gubernij dal dovoljenje za izdajanje »ilirsko-kranjskega lista Slavinja«, ki bi mogel iziti začetkom prihodnjega leta.

Ko so v zmislu gubernialnega sklepa z dne 16. septembra 1824 vprašali kancnika Pavška, če bi prevzel cenzuro lista, »ki se more brez pomislekov dovoliti«, je ta 11. oktobra na kratko izjavil, da ga veseli, če gubernij pričakuje, da bo on zanesljivo opravljal posel cenzorske službe pri novem listu in da radi tega to delo rad prevzame. Verjetno, da je ob tej priliki morda on sam opozoril gubernij na to, da si je treba z ozirom na dvorni dekret z dne 11. junija 1782 izposlovati dovoljenje za izdajanje lista na Dunaju pri najvišjem policijskem in cenzurnem dvornem uradu, ker gre v tem slučaju vsekakor za važen pojav, deželne oblasti pa smejo odločati le o manj važnih spisih.

Tako so res to prošnjo s priporočilno spremno izjavo 21. oktobra 1824 odposlali na Dunaj. Policijski dvorni prezident pa je naročil kranjskemu guvernerju Schmidburgu, naj zahteva od naših treh duhovnikov kot urednikov in izdajateljev nameravanega tednika podroben program. Dne 27. novembra (prav za prav ekspedirano šele dne 2. decembra) je šel tozadeven nalog na »redakcijo pod naslovom 'Slavinja' zaprošenega tednika v roke g. svetnega duhovnika Ksav. pl. Andriolija«, da nujno prijavi načrt in katere stvari namerava tednik vobče in posebej obravnavati in kakšno tendenco naj bi imel.

Andrioli je že 6. decembra 1824 predložil v imenu redakcije zahtevan podroben načrt, ki so ga 18. decembra poslali predsedniku vlade Schmidburgu (ki se je istega dne — 23. novembra —, ko je zahteval detajliran uredniški program, obrnil za informacije tudi na škofa Wolfa). »Pravi član c. kr. kmetijske družbe na Kranjskem« Ksav. pl. Andrioli zatrjuje tukaj, da hoče biti nameravani 'kranjski' tednik edinole literaren list; zato se ne bodo sprejemale vanj nobene politične novice. Glavna tendenca mu bo izobrazba uma in oplemenitev srca.

Kajti vsebina Slavinje naj bo kolikor le mogoče čisto domovinska; zato bodo sprejemali uredniki le članke, ki zadevajo Kranjsko ter ostale Slovane, kakor tudi vse članke o Kranjski in Slovanih sploh iz ostalih avstrijskih časopisov, tako da bi tvorila Slavinja nekak repozitorij vsega domovinskega.

Posebno pa se bode obravnavala: 1. Deželna zgodovina, zlasti doba srednjega veka; doneski k cerkveni in škofijski zgodovini, životopisi deželnih mučnikov in svetnikov v vzpodbudo pobožnosti, biografije kranjskih junakov in patriotični opisi bitk, biografske novice o slovanskih učenjakih in njihovih delih za vzgled mladim kranjskim talentom. — 2. Geografija, topografija in statistika domovine, opisi domačih naravnih znamenitosti, potopisi, izvori slovanskih krajevnih imen. — 3. Domovinska botanika, mineralogija, zdravilni vrelci, vremenska opazovanja in pravila. Stoletna pratika. Praktična kranjska kmečka vremenska pravila. — 4. Domoznanska ekonomija, tvornice, topilnice. — 5. Javna in privatna vzgoja. Opisi šol, šolskih slavnosti itd. v svrhu evidence rastoče kulture na Kranjskem. — 6. Slovanski jezik, običaji in navade. Ljudske pripovedke in pesmi, kranjski pregovori in uganke v zabavo in razvedrilo. — 7. Literarni vestnik vseh slovanskih del in spisov za kranjske ljubitelje knjig.

Ker je ta list namenjen vsem brez razlike stanu, ki so zmožni 'kranjskega' jezika, zato hoče uredništvo skrbeti, da pride vsakdo na svoj račun. Andrioli končno še pripominja, da bodo sotrudniki, ki jih najbrž ne bo malo, po večini iz krogov ljudskih izobraževalcev (aus dem Volkslehrstande).

Toda list, ki mu je Holzapfel¹ navdušen zapel:

Zbud' se Slavinja iz lipove sence!
Vstan' in se hlapa modrice napij!

Poj! in veselja prepolna ti budi
V srcih Slovencev spet srečo novó!

ta list ni našel milosti v očeh vsemožečnega Sedlnitzkega: 1. januarja 1825 je naročil predsedniku Schmidburgu, naj se trije duhovniki ob-

¹ Grafenauer, Iz Kastelčeve zapuščine, str. 89 (št. 45). — Nekako v istem času, l. 1823., je zložil Jurij Grabrijan »Kranjsko Slovenijo« (Novice, 1862, str. 332).

vestijo, da se ne dovoli izdajanje tednika »Slavinja«. S prezidialno noto od dne 9. januarja je predsednik obvestil o tem gubernij, ki je 20. januarja 1825 sporočil to neveselo vest predlagateljem (»daß diese Zeitschrift füglich unterbleiben könne«).²

Nič bolje se ni godilo pevcu »Otoka Blejskega«, Kajetanu Hueberju, ko je prosil dovoljenja za izdajanje slovenskega nabožnega lista z beletristično prilogo. Dne 25. oktobra l. 1846. je namreč vložil Hueber, ki je bil takrat mestni kooperator v Kranju, pri ljubljanskem ilirskem guberniju prošnjo, da bi smel enkrat na teden na pol pole izdajati verski list »Apostel kranjski« hkratu s svetno literarno prilogo »Iskre« na drugi polovici tiskovne pole. Skliceval se je na to, da je

1. služil že 11 let kot dušni pastir na mnogih, tudi zelo velikih in izključno slovenskih farah in zato iz lastne izkušnje dobro pozna kranjsko ljudstvo in njegovo duhovščino kakor tudi njihove verske želje in potrebe.

2. Sotrudništvo pri listu so mu obljubili mnogi zelo izkušeni in dobro misleči dušni pastirji.

3. Kranjec, čigar mladina bo kmalu po večini zmožna čitanja, čuti potrebo, da dobi pred oči tudi kaj časa primernege o svoji veri, česar v molitvenikih in drugih knjigah sploh ne dobi, ali pa samo deloma in dokaj dražje; časopis ima vrh tega še mik in vsebino vedne novosti, česar knjiga ne more imeti.

4. V interesu dostojanstva religije je dalje tudi, da je vzporedno in enakovredno zastopana poleg drugih literarnih panog, ki jo ne smejo udušiti ali kot znanstveno manjvredno potisniti v ozadje.

5. Medtem ko imajo Čehi, Pojaki in celo najmanjši narod Avstrije — Madjari — že več nabožnih listov, nimajo avstrijski Jugoslovani, gotovo nič manj religiozni ko katerikoli drugi narod, še nobenega v svojem jeziku, četudi jim izhaja že marsikak drug časopis.

6. Na avstrijskem jugu živi na 2.444 kvadr. miljah nad 5 milijonov 300.000 Slovanov, v sosedni južni deželi nadaljnjih 4.414 kvadr. miljah nad 4 milijone 800 tisoč Slovanov, z malimi izjemami vsi katoličani, torej nad 10 milijonov Slovanov, ki vsi skupaj ne premorejo niti enega nabožnega lista.

7. Ali naj bi ne bila Kranjska, nedvomno najomikanejša dežela slovenskega juga, prva dežela, ki bi javno s svojimi sosedi razpravljala o veri vseh v nepreračunljivo korist sebi, cerkvi in državi?

8. Če se upošteva že samo sedanje kraljestvo Ilirija s »kranjskimi« (slovenskimi, wendischen) okrožji Štajerske, je še vedno 1 milijon 660.000 kat. Slovanov, ki jim je nabožen list v materinem jeziku iz

² Prim. o vsem tem vladni arhiv v Ljubljani, fasc. 54, reg. št. 20 de a. 1824 ter fasc. 54, reg. št. 3 de a. 1825. — Te vrstice, izpopolnjujoče gradivo iz dunajskih arhivov, je priobčil dr. Prijatelj v Zborniku Matice Slovenske, IX., str. 1—4, 234: Doneski k slov. literarni in kulturni zgodovini.

nešteti razlogov izredno zaželjen; vsi ti Slovani pa govorijo strogo 'kranjsko' narečje.

9. Tako bi imela Kranjska, često zvana pobožna dežela, katero častno ime pa vidno izginja, med njen dialekt govorečimi Slovani lepo prednost, kar vse bi bilo po zaslugi in v slavo visoke deželne oblasti, ki bi očetovsko milostno dovolila, da izide zaprošeni list.

Literarni list, ki bi — absolutno izključujoč politične zadeve — obravnaval zemljepisje, ljudske posebnosti, slovanske starožitnosti in pesmi, bi dobrodejno vplival, da bo tisti, ki bo iskal posvetne literature, dobil v roke obenem tudi nekaj o verstvu, kar bi mu sicer često, če ne večinoma ostalo tuje; obratno pa religiozni Slovan na ta način ne bo predaleč zaostal za svetno književnostjo, česar bi se sicer opravičeno in zelo bilo treba bati. Novi list bi tako prijateljsko družil svetno in versko znanost, kar se le prečesto v obojestransko škodo loči; tudi bi, ne da bi se kedaj izrečno poudarilo, reprezentiral katoliškega Slovana, kar mora biti dobrodošlo vsakemu pravemu patriotu.

Končno izjavlja Hueber, da ga je do te namere privedla globoko občutena dolžnost, delovati iz vseh moči za cerkev in državo, to tem bolj, ker se mu zdi, da more kot pomožni duhovnik v najboljši moški dobi izrabiti samo en del svojih zmožnosti.

Gubernijski svetnik Ladinig je odstopil 31. oktobra 1846 to prošnjo v izjavo knezoškofijskemu ordinariatu, ki je zanj odgovoril sam škof Anton Alojzij Wolf z dopisom dne 22. novembra 1846. Škof izjavlja tu, da more podati ordinariat zahtevano mnenje glede izdaje lista le v odklonilnem zmislu, ker da že iz vsebine prošnje razvidi, da se ne more dovoliti, na drugi strani pa ni podan niti program nameravanega tednika; po približno splošni sodbi škofije manjka prosilcu tudi trezno-mirno ponašanje, ki bi bilo za izdajatelja tednika neobhodno potrebno. Ker pa je njegovo stremljenje po lastni večji izobrazbi in po razširjevanju koristnega znanja med ljudstvom vendarle tako častivredno, da je želeli, da se odklonitev njegove prošnje izvrši na kolikor mogoče obziren in kar se da tajen način, zato pošilja ordinariat to svojo izjavo deželnemu predsedstvu s prošnjo, da obdrži Hueberjevo vlogo med akti, njega pa potom kresijskega prezidija na kratko obvesti, da se prošnji ni moglo ugoditi; ordinariatovega mnenja naj se ne omenja, ker bi mogel prosilec to smatrati kot nezasluženo žalitev in nerazumevanje svojega zgoraj omenjenega stremljenja.

Da je tako ta literarno-nabožni tednik, ki doslej slovenska slovestvena zgodovina o njem ni imela še nikakih podatkov, bil že v kali zadušen, o tem so obvestili proponenta Hueberja z dopisom dne 2. januarja 1847.³

³ Gl. vladni arhiv v Ljubljani, fasc. 54, reg. št. 80, akt št. 26.967. — Škofova izjava je bila uvrščena med prezidialne akte (št. 1585), pa so jo žal l. 1860. škartirali. Hueberjevo prošnjo in koncept ordinariatske izjave sem dobil v ljublj. škofijskem arhivu, fasc. 39 (P ½), št. 1813 de anno 1846.

IZ KULTURNEGA ŽIVLJENJA.

VERSTVO IN VERSTVENA FILOZOFIJA.

Nova dela.

Zbirko »Der katholische Gedanke« zveze društev nemških katol. akademikov je sedaj prevzel »Oratoriumsverlag« (München). Izšla sta v tej založbi že XIV. in XV. zvezek. Izmed prejšnjih del te zbirke omenimo: Rademacher, Die Gottsehnsucht der Seele (I), Grabmann, Wesen und Grundlagen der kath. Mystik (II), Lippert, Das Wesen des kath. Menschen (V), Przywara, Das Gottgeheimnis der Welt (VI), Herwegen, Lumen Christi, Gesammelte Aufsätze (VIII), Reinhardt, Mystik und Pietismus (IX), Soiron, Das Evangelium als Lebensform des Menschen (XI).

Zv. XIV.: Alphons Gratry, **Die Quellen**. Erster Teil. Ratschläge für die Ausbildung des Geistes. Neue Übersetzung nach der XV. Auflage 1920 mit Vorrede, Anmerkungen, Verzeichnissen herausgegeben von Emil Scheller, dr. Med. et Phil. S. 256.

Francoski oratorijanec Gratry (1805—1872) je svetu znan kot duhovit, mistično razpoložen pisatelj, sicer pa le bolj negativno kakor pa pozitivno. Najbolj je postal znan za vatikanskega zbora po svojem odporu proti papeževi nezmotljivosti (dopisoval je tedaj tudi s Strossmayerjem), a se je po razglašenju dogme takoj ponižno podvrgel. Druga reč, ki je z njo prišel v nasprotje s teologiji, je bila njegova teorija o božjem spoznanju. češ da spoznavamo Boga brez sklepanja po nekakem božjem čutu, ki je v nas (Geyser je v svojem delu »Augustinus« iznova opozoril na to teorijo in izrazil mnenje, da je tudi Scheller odvisen od nje).

Delo »Les Sources« nam kaže pobožnega in plemenitega moža s pozitivne strani. Delo je bolj vzgojnega značaja. Prvi del, ki ga prinaša v prevodu XIV. zv., govori o vzgoji duha, drugi del, ki bo tudi skoraj izšel, o vzgoji srca. Gratry podaja v prvem delu nekako metodo za duhovno življenje, ki naj se po njej mlad akademik vzgoji za pisatelja in apostola božjega kraljestva na zemlji. Zelo poudarja potrebo dnevnega reda in pomen jutranjih ur. Pogoja napredka sta mu molk in mir. S Pitagorom deli dan v tri dele: prvi del za Boga v molitvi; drugi del za Boga v študiju; tretji del za ljudi in opravila. Večer mora biti zopet čas miru. (Zavzema se pa G. za muziko, češ da dela človeka zdravega in da je sestra molitve ter poezije.) Študij zelo naglašja. Med filozofi mu je prvi sv. Tomaž Akvinski. »Sv. Tomaž, pravi, nam je nepoznan, ker je prevelik« (148). Ne upamo se lotiti njegovih »kovinsko zgoščenih« del, ker se je naš duh navadil na plitvi slog naše dobe. Piše pa v tem delu mnogo o matematiki, filozofijo je pa skoraj popolnoma prezrl. Sicer je pa,

kakor priznava tudi prevajatelj, njemu tako ljuba teorija o primerjajoči znanosti in radi tega vsa druga polovica tega dela zastarela. Na koncu je iz sv. pisma in iz teologije (zlasti iz dogmatike jezuita Perroneja) povzel v kratkih, jedrnatih stavkih nekak »kompandij« katoliške vere. Vsak izobraženec, pravi, bi moral znati tak kompandij na pamet, kakor zna otrok svoje molitve. Zakaj »to je največja zbirka visokih spoznav, ki je na svetu« (145). S tem se začenja polet človeškega duha k luči.

Zv. XV.: P o s c h m a n n Dr. Bernhard, **Grundlagen und Geisteshaltung der katholischen Frömmigkeit**. S. 150.

P. opozarja v uvodu na razpoloženje naše dobe, ki je racionalnemu mišljenju neprijazna in hoče dojeti versko življenje samo. Seveda je, kar moderna doba prezira, pravo merilo za pravo pobožnost objektivna resnica (moderna religiozna znanost je po večini relativistična), vendar je upravičena zahteva, da se tudi katoliška religiozna znanost ne oziraj samo enostransko na dogmo in pravo, temveč tudi na življenje. Pod vplivom racionalističnega mišljenja je bila tudi verska vzgoja mnogih katoliških izobražencev preveč enostransko intelektualna; potreba je bolj pozitivno gojiti versko življenje, vzbujati zmisel za nadnaravnost, milost in odrešenje, ki so pravi viri moči in religioznosti, za pobožnost in nje cerkvene oblike.

Na tem spoznanju je zasnovano to delo. Najprej razpravlja P. o dogmatičnih podlagah katoliške pobožnosti, potem pa o religiozni naravnosti duha, ki izhaja iz teh dogem in določuje praktično pobožnost. (P. smatra za osnovno zmoto znanega Fr. Heilerja prav to, da iz oblik katolicizma razlaga katoliško bistvo, ki mu je radi tega le »complexio oppositorum«, ko bi moral prav narobe iz katoliških idej tolmačiti zmisel in vrednost oblik.) Tako govori P. najprej o razmerju človeka do Boga ter o pomenu Kristusa in cerkve za katoliško pobožnost, potem pa o veri, upanju in ljubezni. Knjiga je pisana z dogmatično vestnostjo, a moderno in zanimivo, z vednim ozirom na aktualne težave in probleme. Tako naglašá, da je religija bistveno »božja služba«, a obenem zavrača Fénelonov »nenravni rigorizem«, kakor da se človek ne bi smel veseliti, da je božja ljubezen tudi osrečujoča (17). Posebna značajka katoliške pobožnosti mu je ponižnost nasproti pelagijanski in racionalistični samozavesti od tostranske kulture opojenega človeka. Katoliška religija je religija milosti, zato pa molitve (22). Druga posebnost je zavest edinstva v Kristusu (40). Vendar vprašanje: ali individualistična ali skupna pobožnost, ni prav zastavljeno; katoliška pobožnost je oboje, le da se izraža v nekaterih bolj ena, v drugih druga plat (46). Vidna skupnost katoličanov je cerkev. P. zavrača tiste ljudi, ki vidijo v cerkvi le »juridičnost«, češ da sploh ne umevajo cerkve (69). Jako dobro zavrača tudi Heilerja, ki se spotika ob dejavnosti zakramentov »ex opere operato«. Kaj je pa to drugega, kakor da nam je Kristus vir življenja in ne ljudje? (66) Govoreč o veri dobro pojasnjuje, kako je mogoče, da je vera izvestna, a vendar obenem

svobodno dejanje (79—82), prav tako, zakaj je časi odpad od vere kakor zahteva notranje resničnosti in vendar greh (92 s.). Lepo odgovarja tudi tistim, ki se spotikajo ob množini dogem, ko je bilo Jezusovo oznanilo tako preprosto. Že Jezus rabinom ni govoril tako kakor ljudstvu, v boju z modrostjo sveta se je morala vera tudi pojmovno razviti in izraziti (97 sl.). Zopet pa naglašča, da pri veri ni prvo apologetika, ampak milost (105). Mimogrede omenja tudi pomen indeksa in prepovedavanja veri sovražnih knjig. Cerkev ne more drugače; nekaj lepega je svoboda, a še večjega pomena je resnica in zveličanje (106). V poglavju o upanju zopet zavrača tisti očitek protestantizma in od kantovstva prepojene moderne etike, da bi bila katoliška morala egoistična, ker dela tudi radi »plačila«. Po pravici se sklicuje na evangelij, ki navaja poleg motiva ljubezni tudi takšne motive, pojasnjuje na kratko njih npravnost in označuje nasprotno zahtevo za »neznosen in praktično neizvedljiv rigorizem« (str. 112). Mnogo lepega ima v poglavju o ljubezni, o popolni in nepopolni ljubezni, kako je človek, ki ljubi, prost postave (130), o heroizmu ljubezni, ki tudi dandanes med preprostimi ljudstvom ni tako redek (158), o nemoči zgolj »humanitarne« ljubezni (140) itd. Dobro opozarja na to, da bistvo religije niso čuvstva, da je sicer katoliška religija globoko mistična, a da je vendar pravo mistično doživljanje vsaj s svojimi izrednimi pojavi le bolj izjema, poglavitno je vsekako vedno zvesto izpolnjevanje božje volje (133 sl.).

Schmidt Dr. P. Expeditus, O. F. M., **Magnalia Dei**. Verlag J. Kösel & Fr. Pustet, München. S. 170.

P. Schmidt, konvertit-frančiškan, ima mnogo opravka z ljudmi, ki dvomijo, ki tega in onega v cerkvi ne morejo umeti, ki jim je prav za prav cerkev sama nekaj neumljivega. Razmišljal je, kaj bi dal takim ljudem v roke. Imamo mnogo del, tudi velikih, a zdela se se mu pretežka, preveč v teološkem slogu pisana, tudi Adamova lepa knjiga »Das Wesen des Katholizismus« in celo Guardinijeva dela, tako n. pr. »Vom Sinn der Kirche«. Zato jim je sam napisal to knjižico o »veličjih božjih«, t. j. o Bogu in odrešenju, o cerkvi in zakramentih, o opravičenju in usovršenju, vse, kar mogoče, preprosto, kakor bi se osebno z njimi razgovarjal, po svoji vednosti in iz svojega izkustva. Delo obravnava vsa poglavitna vprašanja katoliške vere in se dotika ob vsakem vprašanju raznih težkoč, ki se zlasti dandanes mnogim vzbujajo. Seveda ima pred vsem protestante pred očmi, vendar je delo tudi za nas porabno, saj izvirajo tudi naše težkoče največ iz vplivov protestantizma ter protestantovskega racionalizma in liberalizma.

A. U.

Hessen J., **Die Religionsphilosophie des Neukantianismus**. 2. erweit. Aufl. Str. XII + 198. Freiburg im B. 1924. Herder.

Novokantovstvo sicer izgublja nekdanjo moč, vendar ima v marburški in badenski šoli še vedno odličnih predstavnikov. Hessen presoja v tem delu versko filozofijo le-teh: Cohena, Natorpa, Gör-

landa iz marburške šole, Windelbanda, Rickerta, Cohna in še nekaterih drugih iz badenske šole. Slika je dosti pestra. Pojmovanje niti v eni šoli ni enotno. Skupno je le osnovno načelo: panlogizem. Novokantovstvu je vsa realnost le izraz logične funkcije zavesti. Zavest ustvarja logični, etični, estetični in religiozni svet. Badenska šola ima sicer nekoliko bolj realističen videz, saj govori o transcendentnih vrednotah, toda če nje nauk logično razkrojimo, se izkaže, da imajo tiste vrednote le transcendentalen, a ne v resnici transcendenten zmisel, saj tudi badenska šola s Kantom apriori zameta vsako metafiziko.

V tem okviru predstavlja H. religiozne teorije posameznih novokantovcev, potem pa povzema vse sodbe v skupno kritiko religiozne filozofije obeh šol. Končna kritika je po vsem tem seveda negativna. Novokantovci ne morejo ustanoviti objektivnosti religije; marburški šoli se vse izmaliči v formalno zakonitost, badenski v nekakšno apriorno najstvo. Poleg tega jim H. s svojega posebnega stališča še opočita, da religija po njih teorijah nima ne samostojnosti, ne samoizvestnosti; da je tudi preveč »racionalistična«.

Vendar misli H., da tiče v novokantovskih religioznih teorijah dragocene ideje. V tem oziru se strinja s Troeltschem, ki je dejal, da pri novokantovski verski filozofiji ni mogoče obstati, da pa je prehodna postaja, ki je tudi obiti ni mogoče. H. sodi, da podajajo te teorije res nekaj, kar bi moglo biti za modernega človeka velike vrednosti. Tradicionalna apologetika je utemeljevala resničnost religije metafizično z dokazi za bivanje božje na podlagi vzročnega načela. Mnogi moderni so izgubili vero v te dokaze. H. izrečno naglašja, da jim sam ne zanikuje dokazne moči, da le ugotavlja dejstvo, ki je z njim treba računati. H. sam je zastopnik novoavguštinizma in meni, da ima versko doživetje samo v sebi razvidnost in izvestnost, po religioznem doživetju da je duša v neposrednem stiku z Bogom. Misli še vedno, da je ideja mistično-intuitivnega božjega spoznanja pristno avguštinska in kljubuje novoskolastičnim kritikom. Priznava pa, da ima ta neposredna izvestnost religije le za tistega veljavo in pomen, kdor jo »notranje doživlja«. Kdor iz filozofskih razlogov takšno intuitivno spoznanje odklanja, ali komur je takšno notranje doživljanje tuje, ta tudi ne more religiji priznati samoizvestnosti. Misli tudi, da je neki nedostatek fenomenološke metode, če se zadovoljuje s to samoizvestnostjo in ji ni mar racionalne utemeljitve religije. Poleg tega se da takšna enostranska fenomenološka metoda le težko strniti s cerkvenimi odloki (z definicijami vatikanskega zbora in z odloki proti modernizmu). Zato meni, da treba iskati modernae racionalne utemeljitve religije, in sodi, da jo more podati vprav na podlagi novokantovstva, zlasti verske filozofije badenske šole. V mislih te šole se obnavlja avguštinski dokaz za bivanje božje. Kakor je sv. Avguštin sklepal od večnih, neizpremenljivih resnic (*incommutabiliter vera*) na neizpremenljivo Resnico (*veritas incommutabilis*), tako sili logika idej novokantovce k istemu sklepu. Novokantovci priznavajo dualizem med realnostjo in normami, med dejanstvom in

najstvom (Sollen), a ta dualistična struktura zahteva višje enote, kjer se vrednote in resničnost, norme in bitje strinjajo v eno. Tudi so absolutne norme in najstva brez zadnjega zmisla, če ni transcendentne absolutne realnosti, Boga. Brez Boga, ki je enota vrednote in resničnosti in metafizična osnova trajnega kraljestva kulturnih vrednot, ni zadnje rešitve filozofskega problema. Vidne sledi takšnih »modernoplatonskih« in »modernoavguštinskih« misli se nahajajo pri Rickertu in Cohnu, zlasti pa pri Windelbandu, ki je izrečno priznal zahtevo takšne metafizične podlage (eine metaphysische Verankerung) in se je zavedal, da se s to zahtevo bliža Avguštinu.

To bi bil lep završetek, če bi ne bilo neke velike ovire. Katere? Te, da bi novokantovstvo s takšnim sklepom moralo zanikati samo sebe. Saj je bistvo novokantovstva transcendentalna metoda, ki so radi nje doslednosti novokantovci zavržli celo Kantov »das Ding an sich«. H. je v uvodu (1—16) z besedami novokantovcev samih dobro označil to metodo, ki ne priznava nobenega »stalnega bitja«, temveč le postopno »kritično redukcijo« bitja v pojmovno zakonitost, četudi je čista redukcija le večna »naloga«. Badenska šola priznava sicer tudi še nekaj »irracionalnega« na dnu spoznav, toda tudi ona je edina z marburško šolo v tem, da zameta vsako metafiziko in vsako transcendentno realnost (H. 15). Kako naj torej novokantovci priznajo — Boga?

Res pa tiči zlasti v badenski teoriji neki dualizem in tudi marburška teorija se brani takšnega dualizma le s tem, da prenaša čisto »racionalizacijo« realnosti kot večno nalogo v nikdar dosežno neskončnost. Vsak dualizem pa hoče enotne sinteze. Tu je torej res nekaj, kar razjeda notranjo logiko novokantovstva. Zato ni čuda, da nekateri novokantovci zapuščajo zastavo in se vračajo k metafizičnemu realizmu. Celó eden največjih, Paul Natorp, je v drugi izdaji slovečega dela »Platos Ideenlehre« (1921) v dodatku izpovedal, kar je dvajset let zanikaval, da znači Platonov »Epekeina« neko bitno enoto in podlago vsega irlejnega sveta, »zadnjo enoto vseh enot, idej vseh idej, Logos vseh logosov, življenje vsega življenja, dej vsega dejstevovanja, zadnje eno in zadnje bitje, prabitje, ki je pravo, dobro in lepo« (465, 467 sl., 505).

A. U.

ZGODOVINA IN JEZIKOSLOVJE.

Razprave. Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. II. V Ljubljani 1925.

N. Radojčić, Rankeova nova koncepcija srpske istorije (str. 1—54).

Pisatelj obravnava v navedeni razpravi na podlagi obsežnega viroslovja (17 strani) Rankejevo teorijo o srbski historijografiji XVIII. stoletja, ki je v celotni zamisli nova in izvirna.

V XVIII. stoletju so se bavili z opisovanjem srbske preteklosti posebno trije znameniti zgodovinarji, izmed katerih je vsak ubral

svojo izrazito pot: grof Jurij Branković (1645—1711) je obdelal v Kronikah srbsko, bizantinsko, vlaško, madžarsko in turško prošlost. Iz tega vzporednega vidika mu je zgodovinski razvoj Srbije »neka teritorialna istorija Jugoistočne Evrope«. Ivan Rajić (1726—1801), o katerem so dolgo mislili, da se naslanja na Brankovičeve Kronike, je zamislil nekak panslavističen okvir, v katerem je zrl srbsko zgodovino kot nekako rezultanto jugoslovanskih in ruskih teženj; Ivan Kristijan Engel (1770—1814) pa jo je smatral kot plod zgodovinskega razvoja Ogrske in sosednih dežel.

Historijografi XIX. stoletja pa so šli za korak dalje. Po mnenju Šafařika in Kopitarja bi bil Vuk Štefanović Karadžić najbolj sposoben, da bi bil zbral fragmentarični material srbske zgodovine in ga znanstveno obdelal. Toda izkazalo se je, da Karadžić takemu delu ni bil kos. Zato se je obrnil Kopitar na Rankeja, ki se je prav takrat mudil na Dunaju. Po pojmovanju Rankejevem je evropska zgodovina preteklih stoletij rezultat boja med krščanstvom in mohamedanstvom. Ta orjaški boj je tudi Srbijo potegnil za seboj in ji odkazal nadaljnje zgodovinske smernice. Ranke se je odzval Kopitarjevemu povabilu in izdal s sodelovanjem Vuka Karadžića klasično delo »Srbska revolucija« (1829). Ob izvorni zamisli tega dela so krožile različne hipoteze; nekateri so pripisovali inicijativo Rankeju, drugi Karadžiću; Sp. Gopčević je celo smatral za avtorja edinole Vuka. Nasproti tem hipotezam pa dokazuje zgoraj imenovani pisatelj, da je pravi povzročitelj Kopitar. Srbsko osvobojenje izpod turškega jarma je v zmislu univerzalnega zgodovinskega pojmovanja posledica počasnega razpadanja Turčije, ki ga je duh zapadne prosvete in francoske revolucije samo pospešil. Naval na Turčijo, ki je pomenjal napredek, je moral priti prej ali slej. Boj so započeli Srbi in ga dovedli do končne zmage, ker so bili v to v prvi vrsti poklicani; odlikovala jih je čistost družinskega življenja, nacionalizirano krščanstvo in krepka požrtvovalnost.

To so v bistvu vodilne ideje Rankejeve koncepcije, ki pa so bile do najnovejšega časa tudi med nemškimi zgodovinarji premalo upoštevane.

M. Kos, Ljubljanski rokopis Lathcenove »Ecloga de moralibus Job« (str. 289—302).

V navedeni razpravi analizira pisatelj rokopisni kodeks števil. 6 državne licejske knjižnice v Ljubljani. Ta kodeks obsega izvleček iz 35 knjig obsegajoče razlage papeža Gregorja I. h knjigi Jobovi, imenovani navadno »Moralia«. Okrajšano eklogo je sestavil irski menih Lathcen († 660/61).

Rokopis obsega 126 pergamentnih folijev v velikosti 300×225 mm in je nepopoln; v celoti manjka 8 do 10 popisanih listov. Ljubljanska biblioteka hrani rokopis od leta 1801.; v čigavi posesti je bil prej, ni znano.

Okrajšani Lathcenov tekst je pisalo osem rok, ki se ne menjavajo le od strani do strani, ampak tudi od vrste do vrste. Vsi pišejo čez celo stran v dolgih vrstah. Redakcija kodeksa ni skrbna, inicijale

se skromne, samo na hrbtni strani lista pred začetkom glavnega teksta je naslov pisan z velikimi črkami. Vezava poteka najbrž iz 14. stoletja.

Tekst ekloge je pisan v glavnem s karoliško minuskulo, a kaže tudi nekaj značilnih elementov merovinške kurzive.

Od srednjeveških literarnih historikov omenja Lathcenovo eklogo st. gallenski menih Notker (840—912) in še nekateri samostani. Lathcenovo delo samo pa je bilo doslej znano le v štirih rokopisih, peti, doslej neznani, je ljubljanski. Štiri doslej znani rokopisi so:

1. Petrograjski kodeks, ki je bil v 17. stoletju last samostana Corbie na Francoskem. L. 1638. je prešel v posest benediktinske opatije v Parizu, kjer je bil za časa revolucije l. 1791. ukraden; nato ga je dobil Peter Dubrovski, takratni tajnik ruskega poslaštva v Parizu; od l. 1800. pa je last javne biblioteke v Parizu.

2. Badenski kodeks v deželni knjižnici v Karlsruhe iz 9. stoletja. Ta je bil nekdanj last samostana Reichenau.

3. Dunajski kodeks, ki obsega na 249 folijih vseh 34 knjig ekloge. Pisan je v 9. stoletju. Do l. 1806. so ga hranili v salzburški stolni biblioteki.

4. Monakovski kodeks iz 11. stoletja, ki je bil prej v posesti kolegijatne cerkve pri sv. Nikolaju pri Passau-u.

5. Ljubljanski kodeks iz prve polovice 9. stoletja.

Dr. Fr. Trdan.

Ivan Prijatelj, Levstikov politični list »Naprej« (str. 121—220).

V ustavni dobi po l. 1860. se je duševno življenje Slovencev tako razvilo, da se izobraženci niso mogli več zadovoljiti z »Novicami«, ki so bile glasilo za preprosto ljudstvo, ampak so stremeli za tem, da se poleg »Novic« osnuje širši in svobodnejši politični list. Bleiweis, ki takemu glasilu ni bil naklonjen, se je ogreval za nemško pisano glasilo, mladoslovenci pa so želeli slovenski list. Tej želji je ugodil Miroslav Vilhar, ki je začel izdajati l. 1863. list »Naprej«, ki ga je urejeval Fr. Levstik. Razprava se dotika mnogih vprašanj, ki so še danes aktualna.

A. B.

Jezikoslovje je v »Razpravah« zastopano s štirimi razpravami: K. Oštir, Baltoslovanska metatonija; R. Nachtigal, Starocekvenoslovanski evhologij; Fr. Ramovš, Praslovansko kasego ‚Edling‘; A. Bajec, Filius regi »en roman«.

Prof. Ramovš razglablja o psl. kasegъ, ki ga imamo v slovenskih imenih Kosêze, Kázaze, Kásaze. Ta imena so razlagali že Pintar (iz kъnъgъ > kъsъgъ, po poljskem glasoslovnem zakonu kņę > kśę), Lessiak (psl. kazaz-kazaġъ in mislil na plemensko ime kasogъ, Kasozi, kar pomeni v stari ruščini Čerkezi) in Oštir (veže *koseġъ s traškim imenom Κοσσίγγος, ki ga vidi tudi v imenu Κοσσέντζης). Prvi dve razlagi z jezikoslovnega stališča nista sprejemljivi, ker ne ustrezata glasoslovnim zahtevam, tretja ni ver-

jetna iz zgodovinskih ozirrov. Po tej ugotovitvi Ramovš z njemu lastno jasnostjo določa ob upoštevanju vseh krajevnih in narečnih zakonov vsem raznim oblikam ustrezajočo psl. obliko *kasęǵъ in analogično kasęǵъ, ter razlaga razvoj različic po posameznih krajih. Po tem dognanju se vpraša po viru izraza kasęǵъ; kakor vse slovanske besede s sufiksom —ęǵъ, —ęǵъ bo tudi ta najbrž tujka. Ta sufiks bi nam mogla dati ali germanščina ali baltščina ali traščina; baltščina je izključena zaradi geografske oddaljenosti, traščini ugovarjata longobardska in avarska doba, vsled česar ostane le še germanščina, ki nam je dala tudi vse druge tujke na —ęǵъ, —ęǵъ. (Sledi jako zanimiv pretres tozadevnih tujk, ki jih je Oštir skušal spraviti v stik z raznimi traškimi debli.) Dalje ob iskanju vira poudarja še tri dejstva: 1. da je to ime omejeno le na zapadno južnoslovansko ozemlje in ga ne poznajo ne Srbi ne Bolgari; 2. da sta se dva izmed vodij Hrvatov po sporočilu Porfirogeneta imenovala *Χρόβατος* in *Κοσσέντζης*, kar glasoslovno popolnoma odgovarja psl. *Kasęǵъ, in imamo poleg Kazaze tudi krajevna imena *Chrouuati* l. 954. na Koroškem, *Chrowata* pri Leobnu (1050) itd.; 3. da je tudi na Sedmograškem ime *Kosendorf*, ki se glasoslovno sklada z našim. Na podlagi teh migljajev skuša Ramovš najti vsaj verjetno smer, odkod bi bilo kasęǵъ. Za ime Hrvatov se mu zdi še najverjetnejša Vassmerjeva razlaga iz iranskega *hu-ur-vaθa »prijatelj«. Kmet knez, ki je ustoličeval koroške vojvode je imel priimek »Eddlinger« ali tudi »Herzog«, za l. 1414. pa je izpričano ime »Schatter«, kar je slovensko Čater; hrvatski živelj v kraju, kjer se je vršilo ustoličevanje, nam potrjuje za starejšo dobo hrvatska župnija in če bi bili Hrvati Sarmati (Iranci), bi besedo čater lahko spajali z iransko *χšaθra* »vladar«. Deli Longobardov so zaostali in se pozneje s Hrvati vred pomešani med germanske rodove selili na jug. S temi Longobardi spravlja v stik Ramovš ime kasęǵъ, ki je ime rodu, ki je prehajalo tudi na vodjo rodu. Tako imamo opravka s korenom kas—, kar v longobardščini dá glasoslovno pravilno gaus— pod naglasom, gos— v nenaglašeni poziciji. Osebo ime Gausus pa je pri Longobardih zelo priljubljeno (v zvezi je tudi z imenom Gotov Gautar, Beowulfovi *Géatas*) in pomeni plemiče. Tvorba krajevnega imena gausing— nam je pri Longobardih izpričana iz l. 729.: *in vico Gausingo*. Tako bi ta zares duhovita hipoteza resnično razlagala vse slovanske glasoslovne in pomenske pojave in se skladala z glasoslovnimi in pomenskimi pojavi v drugih jezikih. Prof. Ramovš se zaveda, kako težko je z gotovostjo etimologizirati ob tako pičlih zgodovinskih podatkih, zato tudi označa svoje delo le kot poskus; kot tak je vsega upoštevanja vreden. Kakor so jezikovna izvajanja neoporečna in strnjena, tako so zgodovinsko drzna, čeprav ne nemogoča.

Prof. Nahtigal si je stavil vprašanje: v kakšnem razmerju sta si sinajski evhologij in oni trije listi, ki sta jih 1853. l. prinesla s Sinaja arhimandrit P. Uspenskij in N. P. Krylov ter jih je 1866. l. izdal Sreznevskij. Med slavisti namreč ni soglasja v tem vprašanju.

Dočim trdijo Geitler (v svoji izdaji sin. evhol.), Jagić (Afsl. VII. 126, Encikloped. slav. fil. vyp. 3), Polivka, Lang, Sobolevskij i. dr., da so oni trije listi le del enega ter istega sinajskega kodeksa, trdi nasprotno Vondrák (Aksl. Gr.², str. 24), a tretji previdno molče o tem razmerju (Leskien, Kul'bakin in Jagić v drugi izdaji Entstehungsgeschichte 1913). Na podlagi dostopnih mu snimkov in opisov omenjenih rokopisnih originalov se je prof. Nahtigal odločil, da poskusi rešiti vprašanje. Najprej je pregledal in primerjal vse opise obeh rokopisov in ugotavlja, da sta si kljub malenkostnim nesoglasjem med opisi rokopisa zelo podobna. Na podlagi podrobnega paleografskega opisa in primerjanja grafike v obeh rokopisih trdi, da je oba rokopisa pisala ista roka, kakor sta to že izrazila tudi Geitler in Jagić; celo Vondrák je prisiljen priznati to sličnost. Dobro ponazarja izvajanja priložena preglednica grafičnih znakov v kijevskem odlomku, v sinaj. kodeksu in onih treh listih. V tej sodbi ga samo še potrjujejo podrobna raziskavanja naglasnih znamenj, krajšav, znakov za i, rabe reduciranih vokalov, morfologije in leksikona. Obenem se mu tu in tam nudi prilika, da opozarja na starost tega sinajskega kodeksa, ki je starejši, nego se običajno misli, a določnih trditev ne postavlja. Ob koncu skuša pisec podati celotno sliko kodeksa na podlagi grških in cirilskih trebnikov in služebnikov. Dodal je še tekst onih treh listov po snimkih ter ga opremil s seznamom v njih rabljenih besed. Prof. Nahtigal je z razpravo mnogo pripomogel k dokončni rešitvi vprašanja.

Prof. Oštir posega s svojo razpravo prav nazaj v dobo, ko so slovanski in baltski narodi še tvorili eno jezikovno skupino in raziskuje baltoslovansko metatonijo (menjavo intonacije). Obširna snov mu je pokazala za baltoslovanščino sledeči zakon: s padajoče poudarjenega zloga se glavni besedni naglas potegne na predhodni zlog in pri tem izpremeni intonacijo. Pisec potem zasleduje ta zakon v posameznih slovanskih in baltskih jezikih ter v posebnem odstavku obravnava premik besednega naglasa po Pedersenovem in Ferdinand de Saussurejevem zakonu. Kakor v vseh drugih razpravah nas tudi tu spravlja v začudenje obširno in temeljito poznanje jezikov; nihče ne bo dvomil o izredni pomembnosti tega dela za jezikoslovje. Zato pa se vprašamo, ali je stvari sami v prid, da podaja prof. Oštir svoje izsledke v tako nedostopni obliki. Besede razlage so v razpravi le redko sejane; avtor jih skuša nadomestiti z diakritičnimi znaki, ki imajo res nekak mednarodni matematični značaj; tu in tam za kak shematičen povzetek morejo služiti celo v ponazorilo; toda v pričujoči razpravi bo z obilico včasih ne malo kompliciranih znakov le težko komu ustrezno. Tako tehtne razprave bi zaslužile tak vnanji izraz, ki bi omogočal, da se okoristi z njimi vsaj večina primerjalnih in slovanskih jezikoslovcev.

Novo in razveseljivo je, da se je v »Razpravah« pokazala tudi romanska filologija. A. Baje razpravlja o stari obliki »li filz le rei« iz vulgarnolatinskega »filius regi« v romanskih jezikih. Kakor je romanistika že doznana, je avtor vendar dobil vprašanje, ki se

je zdelo rešeno, a mu ni nihče dosedaj posvetil dovolj podrobne skrbi; odtod v priročnih slovnicaх nejasne in netočne trditve. Bajec zasleduje našo obliko po najstarejših tekstih vseh romanskih jezikov (tudi provansalsčine in romunščine) in vse dotlej, da se pojavi in obvelja današnje stanje. Vulgarnolatiška raba dativa v posesivnem pomenu se je širila od zaimka na samostalniк, od Plavta pa tja do konca XV. stoletja. Razprava kaže obširno znanje romanskih jezikov in veliko potrpežljivega dela pri zbiranju gradiva; slednje je zlasti razvidno iz statističnih podatkov, ki so v tem slučaju zelo zgovorni dokazi za podane trditve. Pisana je v francoščini, kar je spričo sveta, ki mu je predvsem namenjena, razumljivo in hvalevredno; ima pa ob koncu slovenski posnetek. J. Š.

*

Odabrani spomenici srpskog prava (od XII. do kraja XV. veka). Prikupio i uredio Aleksandar V. Solovjev, honorarni profesor Univerziteta. Beograd. Izdavačka knjižarnica Gece Kona. 1926. — IV + 234 + XX str., in 8° (v cirilici).

Pri študiju pravne zgodovine je poznavanje in čitanje virov v originalni redakciji in jeziku neobhodno potrebno. Da zadoste tej potrebi, so nastale zbirke virov, namenjene v prvi vrsti profesorju in dijaku pri pravno-zgodovinskih seminarjskih vajah. V to vrsto spadajo na primer ruska zbirka Aristova in Vladimirskega-Budanova, nemška zbirka Urkunden zur Geschichte des deutschen Rechts od Loerscha in Schröderja ali pa zbirka za avstrijsko pravno in ustavno zgodovino Ausgewählte Urkunden zur Verfassungsgeschichte od Schwinda in Dopscha. Pri nas doslej takih zbirk nismo imeli. Pač sta pred nekaterimi leti začela izdajati St. Stanojević in Vl. Čorović zbirko zgodovinskih virov za seminarske vaje, toda izšel je do danes samo prvi zvezek. Pomanjkanju primerne zbirke za proučevanje srbske pravne zgodovine je odpomogel gospod A. V. Solovjev, kateri je pod zgoraj navedenim naslovom izbral 145 listin in aktov iz srbskega srednjega veka (od 12. do konca 15. stoletja). V koliko je g. Solovjev s svojo izbiro zadostil potrebi pravnega zgodovinarja, ne morem presoditi. Pokazala pa bo to v prvi vrsti praktična uporaba v seminarju. Sicer pa ne nudi g. Solovjev s svojo zbirko samo v kronološkem redu ponatisnjene dokumente, že znane iz drugih publikacij. Že deloma znane tekste nekaterih listin je izdal v popolnejši obliki z doslej neznanimi uvodnimi in sklepnimi formulami, kar je za diplomatika posebno važno. Semkaj prištevam hilendarske listine, katere je iz neizdane zbirke Lj. Kovačevića izdal Stojan Novaković v svojih Zakonskih spomenikih samo v odlomkih, a jih je v svoji zbirki izdal g. Solovjev po originalih in prepisih v Hilandaru, med drugimi štiri dosedaj pri nas neznane listine. Tudi je g. Solovjev objavil kot prvi nekatere doslej neznane listine iz dalmatinskih arhivov (Dubrovnik, Kotor). Novi teksti dajejo zbirki g. Solovjeva njeno veliko vrednost. Žal pa ni izdaja listin samih

povsem taka, kakor bi si jo želeli. Kronološko fiksiranje posameznih dokumentov je v mnogih slučajih pomanjkljivo, citiranje literature in izdaj bi bilo lahko popolnejše in tudi korektura bi bila lahko skrbnejša. V posameznosti se nočem spuščati, kajti storil sem to na drugem mestu. Vkljub pomanjkljivostem sem mnenja, da bo zbirka g. Solovjeva služila prav dobro praktičnim svrham seminarskih vaj, pa tudi znanstvenik, kateri sega po prvih virih, jo bo zaradi omejenih novih in popolnejših tekstov moral uporabljati. M. Kos.

*

Opis Kranjske iz leta 1811.

Generalni policijski komisar francoske Ilirije v Ljubljani, Tous-saint, zelo marljiv uradnik, je sestavil 9. julija 1811 kratek opis Kranjske z naslovom »Exposé statistique de la Carniole¹, čigar vsebina je v glavnem sledeča:

Kranjska obsega 400.214 nemških kvadratnih milj. Proizvodi dežele so: žito, rž, ječmen in oves, po čijih žetvi sejejo proso, koprjo, lan in predvsem ajdo (žetev te poslednje tvori bogastvo kmeta, kadar uspe, kar se dogaja 4 krat v šestih letih); sadje vseh vrst, iz katerega izdelujejo sadjevec (baron K. S. Zois je lansko leto izdelal iz neke vrste hrušk, ki je posebnost te dežele, sirup, ki je popolnoma uspel); krompir, sočivje, kostanji, priznani orehi, živina, divjačina, medvedje, neka vrsta podgan imenovane polhi, katere jedo in čijih obdelana koža da lep kožuh; čebele v izobilju, divja in udomačena perutnina, les za zgradbe, vino, premog, železo, marmor, mineralne vode v Toplicah, ki so last princa Auersperga, in ribe.

V Lipici na Krasu se nahaja cesarska žrebčarna za jezdne konje. Bogastvo dežele obstoja v izvozu železa, jekla, svinca, vin, premoğa, platna, polhovih kož, medu, voska, stavbnega lesa, raznih izdelkov iz lesa in železa.

Soli primanjkuje. V nekaterih krajih je voda tako redka, da je treba iti ponjo do 6 milj, posebno v ozemlju med Krškim in Novim mestom.

Ob cesti iz Postojne na Reko so 3 ali 4 graščinska posestva, čijih prebivalci se imenujejo Čiči; ti tvorijo poseben narod, imajo posebno obleko, so bili nekdaž oboroženi in so izvrševali poklic tatov iz bede. Sedanja vlada je s pametnimi ukrepi napravila konec temu tolovajstvu.

Iz Ljubljane vodijo 4 velike ceste na 7 raznih točk:

1. na Štajersko in na Dunaj; 2. na Koroško, cepi se v Kranju; en del gre čez Ljubelj v Celovec, drugi v Beljak; 3. v Italijo, cepi se v Postojni; en del gre v Razdrto, kjer se zopet cepi v dve cesti, katerih ena gre v Gorico, druga v Trst; cesta s Postojne gre na Reko; 4. čez Novo mesto v Karlovac.

Kranjska se ne more prehraniti. Uvozila je letno 2000 volov iz Štajerske in 1000 iz Koroške, svoje žito iz Ogrske, svinje iz Hrvatske in včasih po tihotapstvu iz Turčije, sol iz Trsta.

¹ Akt se nahaja v pariških Archives nationales, karton F²6553.

Glavno bogastvo so rudniki, ki pa so premalo izrabljeni. Pomanjkanje lesa in oglja so občutili že pod staro vlado. Premog se najde v izobilju med Savo in Štajersko. Njegov uvoz bi bil zelo potreben, da se obvarujejo gozdovi.

Pri Ljubljani je veliko močvirje v obsegu 40.000 juter. Pravijo, da ni nemogoče ga izsušiti. S tem bi bilo to ozemlje pridobljeno za poljedelstvo.

Dobra lastnost prebivalcev je njihova sprejemljivost za pouk. Sam od sebe ne bo ničesar podvzel, če pa vidi uspeh, bo delal z vsemi svojimi močmi. Duhovniki imajo največji vpliv. Kranjec je v splošnem zelo malomaren in zelo zaostal v vseh rokodelstvih, umetnostih in obrtih, prebivalci subdelegacije Postojna živijo — razen nekaterih lesnih delavcev — samo od prevoza blaga; odtod izvira beda, ki vlada navadno v tej subdelegaciji.

Prebivalci subdelegacije Novo mesto gojijo v nekaterih krajih vinsko trto, pa ne poskusijo je izboljšati. Največ med njimi jih živi samo od male trgovine, ki jo vsako leto opravijo v tujini. Več ko 3 ali 4000 teh prebivalcev, posebno Kočevarji, nosijo v Avstrijo, na Poljsko, v države renske konfederacije itd. citrone, oranže, fige, lavorjeve liste, suho grozdje, blago vseh vrst, in prinašajo nazaj v svojo deželo denar, ki ga potrebujejo za nakup žita in vzdrževanje svojih družin do prihodnjega leta.

Prebivalci Gorenjske so bolj olikani in živijo bolj v blagostanju. To prednost dolgujejo rudnikom in raznim tovarnam, ki dajejo zaslužek številnim osebam in obogačajo podjetnike.

Glavna napaka Kranjcev je odpor proti vojaški službi. Vzrok ni pomanjkanje poguma, ampak mržnja na vse, kar jih podvrže kakršnikoli nepriliki, in posebno na avstrijski sistem, ki jih je držal celo življenje pri vojakih.

Kranjski kmet je precej nemiren in odreče mnogokrat pokorščino svojim višjim. Kadar so se enkrat zbrali, postanejo nevarni in barbarski. To so dokazali leta 1809. Vojaški oddelek jih drži v pokorščini.

Najodličnejše rodbine Kranjske so: principi in grofi Auersperg, principi Porzia, grofi in baroni Lichtenberg, grofi Thurn, baroni Zois, baroni Hallenstein, grofi Blagay, baroni Taufferer, baroni Ellsner, baroni Codelli, baroni Schweigar in baroni Wolkersberg.

Toussaintov pregled je majhen, a zanimiv drobec k naši gospodarski in kulturni zgodovini.

Dr. M. Pivec.

*

Jevrejski almanah za g. 5686 (1925—1926), I. g. Vršac, 1925, 8°, 302. — Publikacija, ki jo je začel izdajati Savez rabina kraljevine SHS, vsebuje vrsto ritualnih in leposlovnih prispevkov, obširen pregled knjig in nekaj zgodovinskih člančičev: L. Šik, O potrebi povjesnice Jevreja u Jugoslaviji; G. Schulsinger, O pravnom i gospodarskom životu Jevreja u Štajerskoj, Koruškoj i Kranjskoj g. 1371.—1496. s osobitim obzirom na ondašnje prilike u području današnje Slovenije;

J. Diamant, Najstarija židovska bogoštovna općina u Hrvatskoj; B. Šik, Sličica iz 30 godišnjeg rata; L. Fischer, Statistika Jevrejstva u kraljevini SHS.

Schulsingerjeva razprava (106—117) je za nas najbolj zanimiva. Avtor izpopolnjuje sliko dobe 1371—1496, ki jo podajata J. E. Scherer (*Rechtsverhältnisse der Juden in deutschösterreichischen Ländern*) in Art. Rosenberg (*Beiträge zur Geschichte der Juden in Steiermark*) po nežidovskih virih, s podatki iz 2 del (Terumat-ha-dešen in Pesakim-u-Ketabim) rabija Izraela Isserleina (1390—1460), ki je bil 1427—1435 deželni rabi za Stajersko, Koroško in Kranjsko, s sedežem v Mariboru in pozneje v Wiener Neustadtu. Omenjeni deli sta sestavljeni iz njegovih respoz na vprašanja ritualne in pravne narave, in vsebujejo reminiscence na resnične dogodke o židovskih občinah omenjenih treh dežel, ki so, čeprav 1379 politično razdeljene, ostale vendar gospodarska enota.

Iz teh odgovorov vstaja sledeča slika položaja štajerskih, koroških in kranjskih židov: Trgovali so z vinom, s konji, z lesom, tudi z mlekom in sirom, ker so se tudi pečali z živinorejo. Ozke trgovske zveze so imeli z italijanskimi avstrijskimi deželami in z Benetkami, kamor se šli vsako leto enkrat kupovat za bogoslužje predpisana granatna jabolka. Trgovali so ne samo s kmeti in meščani, temveč tudi z dijaki in duhovniki, katerim so smeli prodajati knjige razen verskih židovskih. Obrtniki niso smeli biti, zato so trgovali z denarjem, v katero svrho so tvorili včasih finančne konzorcije tudi s plemstvom in klerom; ko pa koncem 14. stoletja ta dva stanova nista več rabila židovskega kapitala, so jim preostali le obrtniki in kmetje, in sledila je delna preselitev židov iz mest na vasi. V interesu knezov je bilo, dvigniti s privilegiji za trgovino davčno moč židov, in avstrijski vojvode so bili v tem oziru širokogrudni. L. 1244. je bila dovoljena obrestna mera 8 fenigov po funtu in tednu, l. 1338. so jo židje sami, v zahvalo za zaščito, znižali na 3 fenige. Kot jamstvo se je dolg vknjižil v posebno knjigo (Judenbuch). Od Friderika III. sem so Štajerska, Koroška in Kranjska v trajni posesti židovskega regala. Za pobiranje davkov so imenovali najbolj ugledne in bogate žide. Isserlein govori obširno o davčnem sistemu. Razen rednih in izrednih davkov so obstojale še druge dajatve, n. pr. izdatki za spremstvo pri obisku kneza v dotičnem mestu. Posebna institucija, židovski sodnik (Judenrichter), je reševal spore med kristjani in židi; bil je visok uradnik in navadno v zelo prijateljskih odnošajih z židi. Taka sodišča so bila le v večjih krajih, v našem slučaju v Judenburgu, Brucku, Grazu, Voitsbergu, Radgoni, Mariboru in Ptuju, ker so koroški in kranjski židje v gospodarskem oziru gravitirali k štajerskim. Za spore med židi samimi je še obstojalo »mojstrsko sodišče« (bel-din) z občinskim rabijem na čelu, če niso klicali posvetnega sodišča. Moglo je izreči denarno kazen, zapor in prokletstvo; glede tega slednjega je bila možna apelacija na deželnega kneza, zaradi možne zlorabe tega sredstva zoper osebne nasprotnike rabija. Doba, ki sicer ni bila popolnoma mirna

— dogajalo se je dosti preganjanj, čijih zelo tehten motiv so bile konfiskacije — v kateri se je pa židom, posebno pod Friderikom III., židovskim cesarjem, razmeroma dobro godilo, je zaključil l. 1496., pod Maksimilijanom I., izgon vseh židov iz Štajerske, Koroške in Kranjske. Preselili so se deloma v Turčijo, deloma v Gorico, Gradiško in Trst. Povratek je sledil šele po 300 letih, pod Jožefom II. M. P.

ZEMLJEPIS.

»**Geografski Vestnik**«. Časopis za geografijo in sorodne vede. Letnik I. 1925. Izdaja in zalaga Geografsko društvo v Ljubljani. Uredili: Dr. Valter Bohinec, dr. Roman Savnik, dr. Ivo Rubič.

Za »Časopisom za slov. jezik, književnost in zgodovino«, »Zbornikom juridičnih razprav«, »Zbornikom za umetnostno zgodovino«, »Bogoslovskim Vestnikom« — smo dobili zopet nov časopis kot sad naše univerze, tem pomembnejši, ker ga imamo zahvaliti inicijativnosti akademske mladine, ki je že l. 1922. ustanovila Geografsko društvo na univerzi v Ljubljani.

Geografija je zlasti danes aktualna veda, ki ima po klimatologiji, gospodarski in politični geografiji ter kartografiji vse polno stikov s praktičnim življenjem. Naša država zavzema po zaslugi Jovana Cvijića na tem polju dokaj častno mesto in Geografsko društvo v Beogradu s svojim Glasnikom je bilo gotovo ustanoviteljem ljubljanskega društva in časopisa kot vzor pred očmi. Da tudi Slovenci nismo novinci v geografiji, dokazuje razprava V. Bohinca: »Razvoj geografije v Slovenčih« (s sliko P. Kozlerja), ki stoji na uvodnem mestu »mesto predgovora« in govori o naših zemljepiscih od Herbertsteina in Valvazorja do sedaj delujočih mož. Kot nam je umetnostna zgodovina naravnost odkrila nov svet v naši preteklosti, tako čitamo tu začudeni n. pr. o zaslugah naših misijonarjev Knobleharja in Dovjaka pri rešitvi nilskega problema in odkritju notranje Afrike, o afriškem potovalcu Klančniku, oceanografu Čižmanu in drugih, ki jih — kot kartografa Kocena — pozna tuji svet bolje od nas (saj Dovjaka in Čižmana n. pr. zaman iščemo v Slov. biografskem leksikonu!). Vsa slov. geografija preteklosti — ugotavlja razprava — stoji pod nemškimi vplivom, edini J. Jesenko, avtor dveh »klasičnih knjig slov. geografije« (Občni zemljepis in Prirodoznanski zemljepis) uporablja tudi nemško slovstvo. Zato bo tudi naloga novega društva in časopisa obrniti našo pozornost na zapadno-evropsko in slovansko geografijo. »V domovini sami pa čaka nebroj geografskih problemov rešitve,« končuje razprava, »ali naj prepustimo tujcem njih reševanje? Ali naj venomer požiramo očitke, da smo kulturno zaostali, da naša znanost nič ne pomenja?« — V drugi razpravi »Geografija in etnologija« uvodoma L. Ehrlich brez potrebe dokazuje njeno upravičenost, kajti nihče ne trdi, da je geografija le »materialna« veda, ki »razpravlja o morfologiji zemeljske površine, o klimatologiji, o naravnih pogojih za živa bitja, kakor n. pr. o razdelitvi celine

in morja itd.,« ampak h geografiji spada od njenega početka že tudi človek in njegovo udejstvovanje na zemeljski površini, je torej tudi »duševna« veda. Ta dualizem je bistven geografiji, Strabo in Ptolomej, Ritter (ki je govoril o zemlji kot »Erziehungshaus der Menschheit«) in Humboldt pričajo o njem in če je nato naravoslovje prevladalo (Peschel, Richthofen) in je C. Gerland sploh hotel pregnati človeka iz geografije (a le on edini, ki se pa v svojih predavanjih tega ni držal!), je Ratzel z antropogeografijo in politično geografijo vpostavil zopet ravnotežje. Vpliv zemlje na človeka in njegov kulturni razvoj je torej davno priznano dejstvo, ki ga pisatelj v tej razpravi ponazoruje s številnimi primeri iz etnologije.

Pod naslovom »Morfogenetske skice iz notranjskih strani« (z 1 skico) nam J. Rus razlaga veliki Notranjski ravnik (površ, pénéplaine, Fastebene) med Prezidom in Vrhniko kot podolje preddiluvijalne Ljubljance, ki ga je ustvarila s pojačeno bočno erozivnostjo za mirovanja erozijske baze v dobi pontijskih jezer. Vprašanje, kateri fazi oziroma pribrežni terasi jezer naš ravnik časovno odgovarja, pušča pisatelj odprto. Ker je morfologija pri nas še malo obdelana, je razumljivo, da se zlasti tu občutijo jezikovne težkoče. Avtor je že v svoji »Slovenski zemlji« uvedel nekaj tovrstne terminologije, ki jo prav v tem Vestniku (3, 67) F. Seidl, pisatelj klasičnih »Kamniških Alp«, kritično motri in deloma odklanja. Tudi v tej razpravi se bravcu upirajo mnogi izrazi; vsekakor bo morala biti ena glavnih nalog Geograf. društva in Vestnika ureditev strokovne terminologije. A. Gavazzi je priobčil dve razpravi. V prvi »Geografski razpored največje in najmanjše povprečne mesečne množine padavin na Balkanskem polotoku« določa mejni liniji, ki ločita junijski maksimum padavin od oktobrskega, oziroma letni minimum od februarskega in kojih potek predočujeta priloženi karti. Druga razprava »O meteoroloških postajah v Sloveniji« (s karto) popisuje zgodovino meteoroloških opazovanj pri nas in njih organizacijo v novi državi, kot jo je kljub mnogim — zlasti finančnim — težavam izvedel avtor, ter končuje s pozivom na mesto Ljubljano, naj bi po zgledu Splita zgradilo ljublj. meteorol. zavodu primerno stavbo.

Poleg uvodne razprave bo širši krog čitateljev brez dvoma najbolj zanimal F. Bašev spis »Hmeljarstvo v Savinjski dolini« z zemljevidom hmeljarskega ozemlja, ki je naravnost vzorna gospodarsko-geografska razprava in prinaša mnogo zanimivih in za naše narodno gospodarstvo važnih rezultatov. Kratka Rubičeva razprava »Dužina obale, broj otoka i luka države S. H. S.« pa ugotavlja, da je naša kopnena obala dolga 1563·720 km, njeno členovitost dokazuje dejstvo, da meri ista obala v zračni črti le okoli 550 km in ima 363 luk. V naši oblasti je dalje 61 otokov (od teh 52 poseljenih), 540 otočkov in 381 grebenov in školjev. — Vse ljubitelje narave, zlasti lovce in turiste bo zanimal M. Hafnerjev opis »Alpskega varstvenega parka v Dolini sedmih jezer« (s karto), ki mu je Ministrstvo za

šume in rude lani odločilo nad 1400 ha sveta in ga bo upravljalo Muzejsko društvo za Slovenijo (odsek za varstvo prirode).

Takoj v drugi številki izpolnuje uredništvo svojo obljubo, da bo obračalo našo pozornost na zapadno-evropsko geografijo, z izvirno razpravo Y. Chataigneau-a: »Les tendances actuelles de l'école géographique française«. Franc. geografija pod vodstvom l. 1920. umrlega P. Vidal-a de la Blache in njegovega naslednika E. de Martonne-a enakomerno goji fizikalno in antropogeografijo in nudi zato zlasti dovršene monografije pokrajin; edini J. Brunhes se je posvetil le antropogeografiji, sledeč Ratzlovim stopinjam. Zanimivi so podatki o geografiji na francoskih univerzah, o strokovnih organizacijah in njihovih časopisih ter novejših kartografskih delih. — Jezikoslovca in turista bo enako zanimala H. Tumova »Toponomastika«, s katero uredništvo nekako odvarja diskusijo o problemih našega krajevnega imenoslovja. Pisatelj poudarja, da mora izhajati toponomastika iz krajevisja in folklorja ter se šele v drugi vrsti zatekati k zgodovini in jezikoslovju in nam pokaže na primerih zmote teoretičnega etimologiziranja. V drugem delu razprave navaja nekatera temeljna imena Julijskih Alp, ki jih je v 30 letnem raziskavanju ugotovil in zasleduje njih razširjenost daleč preko slov. ozemlja, kar ga včasih zavede k najbrž predalekosežnim sklepom. K. Hinterlechner objavlja svoj lanski svetosavski govor »Premoško bogastvo posameznih držav in njih medsebojno razmerje« ter poudarja, da zavisi od premoškega bogastva države tudi njen značaj kot velesila, kar velja zlasti za kokovit črni premož, ki je podlaga železni industriji. S tega stališča motri razvoj velesil pred vojno, predvsem pa razmerje Anglije, Francije in Nemčije v povojni politiki; obžalovati je le, da nudi razprava samo predvojne statistične podatke in da premalo vpoštevata dalekosežne kasnejše izpremembe.

J. Rus nadaljuje »Morfogenetske skice iz notranjskih strani« (z 1 kartico) ter razlaga, kako se je po denudirani flišni odeji začela na ravniku preddiluvijalne Ljubljaničke kraška erozija ter ustvarila vrsto Notranjskih polj, zvezanih s podzemskimi vodotoki. Ta razvoj je bil v ozki zvezi z geološko zgradbo; ob treh prelomnicah, predjamski, idrijski in logaški, se menjavata namreč apnenski in dolomitski svet. Ker je ta bolj dostopen povrhnji eroziji, apnenec pa bolj skrasovanju, je apnenska površina pretrgala s skrasovanjem rečni tok, dočim so na dolomitskih tleh ostali deli rek pojačeno erodirali in ustvarili široka kraška polja. Kot v prvi skici bodo tudi tu po nepotrebnem otežili čitanje in razumevanje nekateri izrazi, n. pr. zatršuljeno apnenčevo dno, višesnji-nižesnji (p. 106), žolti ilovak, solzaji, obdobjni kaliči (p. 110) i. dr. I. Horvat piše »O vegetaciji Plješevice u Lici« (s 7 slikami v prilogi po avtorjevih izvirnih posnetkih), ki je za geobotanika izredno zanimiva, kajti kultura še ni dosti vplivala nanjo in v gozdnem pasu se nahajajo celo ogromni pražozdi, kjer

še ni pela sekira. Tudi »N. Košeninova rastlinsko-geografska raziskavanja Južne Srbije v l. 1911. do l. 1925.«, o katerih poroča G. Tomažič, obsegajo zanimivo pokrajino, kjer se stikata srednjeevropska in mediteranska flora. Praktično važna je ugotovitev, da so klimatski faktorji v Južni Srbiji gozdu ugodni in da je pomanjkanje gozda le posledica človeškega vpliva; Južna Srbija bi se dala povsod pogozditi, in sicer je bodočnost njenih gozdov v jeli, moliki, muniki in gozdnem boru, v nižjih legah pa v črnem borovcu. — Širše kroge bo zanimal F. Bašev članek »Nove železnice v Jugoslaviji«, kjer izvemo, kako nastaja počasi enoten železniški sistem v naši državi. Po prevratu je bilo zgrajenih 853 km proge in danes znaša dolžina vseh naših železnic 9983,8 km ali na 24,94 km² površine in 1204 državljane pride 1 km železnic. — Šolnikom je predvsem namenjena razprava »Iz naše šolske geografije«, kjer S. Kranjec obravnava nove zemljepisne učbenike in učila ter novi enotni učni načrt za prve tri razrede srednjih šol, kolikor se tiče geografije. Končno nas informira še O. Reja »O potresnih opazovanjih v Sloveniji«, kojih organizacijo je prevzel po prevratu »Zavod za meteorologijo in geodinamiko« v Ljubljani.

Oba zvezka prinašata na koncu še zanimive »Geografske novice«, zlasti iz slovanskega sveta, ter poročila o geografskem slovstvu; posebno tehten je R. Savnikov »Pregled doslej izdanih jugoslovanskih zemljevidov države S. H. S. in Balkanskega polotoka«. V poročilih o Geograf. društvu čitamo, da je bilo ustanovljeno že 4. marca 1922 predvsem za slušatelje univerze, a je letošnje zimo razširilo svoj delokrog na vse prijatelje geografije. Živahno delovanje prenovljenega društva dokazujejo poleg Geograf. Vestnika javna znanstvena predavanja, ki so se vršila v tej sezoni že štiri, in dolžnost najširše slov. javnosti bodi, da z moralno in gmotno podporo omogoči društvu in njegovemu glasilu čim uspešnejši razvoj.

S. K.

IZ NAŠEGA MEDICINSKEGA SLOVSTVA.

Dr. Fran Göstl, **Misterij duše**. Poljudni pregled psihijatrije. V Ljubljani 1924. Zvezna tiskarna in knjigarna. Splošna knjižnica. Zvezek 47.

Naslov se ne sklada prav z vsebino knjige, zakaj o duši kot taki ni govora v nji, tudi izraz misterij ni prikladen za pomen bolezni. V knjigi je pač očrtana zgodovina poznanja duševnih bolezni, oskrbovanja umobolnih ljudi, simptomatologija (nauk o pojavih in znakih), etiologija (nauk o vzrokih) in profilaksa (nauk o preprečevanju) duševnih bolezni, o psihiatriji sami pa, t. j. o ozdravljenju duševnih bolezni, ni v knjigi mnogo, saj tudi v poljudno knjigo ne spada. Primernejši naslov bi bil morda: Poljuden pregled duševnih bolezni.

Knjiga obsega 21 poglavij, ki so očitvidno nastala v raznih dobah in iz različnih nagibov, zato je njih vrednost različna. Izvečine je nelahka snov obdelana spretno, bralec s splošno izobrazbo najde v knjigi nazoren opis, kar treba izobražencu vedeti o stroki, zato bo knjiga dobrodošel pripomoček, posebno onim, ki imajo opraviti z narodno prosveto po svojem poklicu ali ljubiteljstvu, pa tudi onim, ki jim je presojati duševne pojave kot spovednikom ali sodnikom, naposled vsem onim, ki jih zadeva javna naloga, da oskrbe umobolne neboljence tako, kakor velevata družabna dolžnost in krščanska usmiljenost.

Omeniti treba, da je v knjižici nekaj nepotrebnih stvari, ki po našem mnenju kvarijo vrednost in splošno uporabnost knjige. V prvem poglavju, kjer je zgodovinski pregled, in v devetem poglavju o epidemski blaznosti, trdi pisatelj, da »kristjanstvo ni bilo prijazno blaznikom«, da je zaustavilo razvoj psihiatrije in poslabšalo stanje umobolnih, ker jih je smatralo za obsedence. Res, da je to mnenje razširjeno po slovstvu kakor toliko »zgodovinskih laži« in neresnic, a zato še ni zgodovinsko utemeljeno. Vedeti treba, da so krščanski narodi dobili modroslovno, prirodoslovno in zdravniško znanje starega veka, ki je bilo najbolj razvito v egipčanski Aleksandriji, preko španskih - mohamedanskih Mavrov sredi in koncem srednjega veka. Tudi glede čarovništva so pisateljevi zgodovinski podatki zmotni. Kakor sem se poučil pri odličnem strokovnjaku cerkvene zgodovine, je papež Inocenc VIII. v svoji buli l. 1484. razsodil neki spor o pristojnosti in območju papeževih delegatov za zasledovanje krivoverstva, ni pa potrdil, kakor trdi pisatelj, vere v čarovnice ali pa zapovedal njihovega preganjanja.¹ Vera v čarovnice je germanskega izvora, čarovniški procesi so bili izza davnine običajni v nemškem drž. pravu, cerkev je vero v čarovnice že v temnem srednjem veku odklanjala, in prav jezuitje so dosegli, da so bili čarovniški procesi odpravljeni. — Ne strinjamo se s pisateljem, da označa za blaznost kako splošno navdušenje, kakor je bila otroška križarska vojna, ali kako splošno krivo mnenje ali lahkovernost, ki je danes mnogo več ko kdaj poprej.

Pisatelj našteva razne vrste umobolnosti, najbolj obširno opisuje motenja alkoholističnega izvora, omenja božjast in njene duševne motnje, ne pozablja celo morfinizma in kokainizma. Pogrešamo pa nevrastenije in histerije, sila važnih radi svojih duševnih pojavljanj, ker sta v vsakdanjem življenju zelo pogostni, bolj ko druga ravno kar omenjena motenja.

V oblikovnem pogledu dvoje pripomb. Bralec, ki ima splošno izobrazbo, bodo zelo motili premnogi strokovni izrazi, ki so znani samo medicincem, zato bi bil tolmač v poljudni knjigi vsekako zelo potreben. Bolezenskih primerov je v knjigi več ko dovolj; rajši manj, a tem bolj značilnih!

¹ Prim. L. Pastor, Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance. III. Bd. 3.—4. Aufl. Freiburg im Br. Herder 1899, str. 266—268.

Pisatelj poudarja željo, naj bi se tudi v naši domovini razširil smisel za oskrbovanje mirnih umobolnikov po kmetijah. Izkazano je, da je treba raznovrstnim umobolnikom primerneга zaposlenja, zlasti kmečko delo vpliva zelo ugodno v telesnem in duševnem pogledu. Ko nimamo v naši domovini tako urejenih oskrbovališč za umobolne, ko nam v prenapoljenih zavodih hirajo te vrste nesrečniki duševno in telesno, bi bilo vsekakor želeli, da se ta pisateljeva želja pri nas uresniči, ko se je predlagani način oskrbe tako lepo obnesel drugod.

Ko bo pisatelj pripravljaj drugo izdajo, ki bo v doglednem času potrebna, naj upošteva te pripombe, napisane sine ira et studio, z edinim namenom, da dobimo zanimivo in važno knjigo v neoporečni obliki.

Dr. A. B.

*

Prof. dr. Alojz Zalokar, **Pet let ginekologije in porodništva**. 1925. Tiskovna zadruga v Ljubljani. — Drobna, zelo lično opremljena knjižica, ki je tudi vsebinsko zelo bogata. Brez samohvale opisuje izredno agilni avtor lepe uspehe svojega organizacijskega in strokovno-zdravniškega prizadevanja; posrečilo se mu je pridobiti najlepše in najbolj higiensko poslopje za žensko bolnico, kjer dobivajo ženske v boleznih in težkih urah varno zatočišče. S slikami in skrižaljками opremljeno poročilo je namenjeno v prvi vrsti zdravnikom in vsem onim, ki se bavijo z zadevami javnega zdravstva. Tudi oni, ki ne pozna tega zavoda od bližje, se po poročilu prepriča, da je ženska bolnica na višku zdravniškega znanja in operativne tehnike. V primeri z drugimi je V. poglavje (abortus) nekoliko prepričilo z ozirom na etiologijo in indikacije. Želeli je, da bi posamezni oddelki splošne bolnice posamič ali skupno izdajali slična poročila, kakor so jih pred vojno običajno priobčevale večje bolnice v petletnih in desetletnih rokih. Ugled naših zavodov se tako povzdigne in razširi, tudi zanimanje praktičnih zdravnikov, ki si ne morejo več nabavljati tujih publikacij, se lažje ohrani na višini. Vivant sequentes!

Dr. A. B.

*

Dr. Mavricij Rus, **Prva pomoč**. Ljubljana 1925. Učiteljska tiskarna. — Ocena te čedne in priročne knjižice je lahko kratka. Ni blesteče znanstveno delo, ni duhovita razprava, pač pa je v prikupni obliki nekaj, kar mora vsakdo vsakčas ne samo znati, marveč tudi znati izvršiti! Ni ne slastna pečenka, ne okusna torta, marveč dobro pečen hleb domačega kruha, ki brez njega ne moreš živeti in bi ga težko pogrešil celo pri obilni pojedini! Zato »tolle in lege«, to je kupi in temeljito predelaj knjižico vsakdo, posebno pa vse naše prosvetne, telovadne, sportne organizacije in vsa vzgajališča, da preide vsebina našemu narodu v meso in kri!

Dr. A. B.

H KREKOVI ŠTEVILKI „ČASA“.

Krek in notranja ureditev jugoslovanske države.

Cenjenemu uredništvu »Časa«

v Ljubljani.

V zadnji številki »Časa« (1925/26, 176) omenja g. Ivan Dolenc v svoji razpravi o »Razvoju jugoslovanske misli pri Kreku« tudi članek Pera Rogulje, ki naj bi vseboval Krekove misli o notranji ureditvi jugoslovanske države.

Ne zamerite mi, če k temu pristavim, da nisem v Krekovo duševno avtorstvo onega Roguljinega članka nikoli verjel. Brez dvoma so nekatere misli v članku Krekove, tudi nekateri stavki so pristno njegovi; toda osnutek v celoti je, o tem sem prepričan, mešanica Krekovih nazorov in Roguljinih političnih načrtov, ki so bili docela taki, kakršni se tamkaj pripisujejo Kreku.

Rogulja je objavil članek o notranji ureditvi prihodnje jugoslovanske države po Krekovi smrti, ko se avtentičnost tega političnega načrta ni dala več dognati, in članek je pobudil takoj veliko pozornost prav zato, ker so se nepričakovane misli družile v njem s Krekovim imenom. Ko sem se nato prvič sešel z Roguljem, sem mu rekel: »Spretno si podtaknil Kreku, kar sam misliš.« Pero se je prebrisano nasmehnil in molčal.

Ker je dobil oni načrt že značaj zgodovinskega dokumenta, sem mislil, da Vam moram to svoje mnenje sporočiti.

V Ljubljani, 30. marca 1926.

Izidor Cankar.

*

Beseda k časopisni kritiki Krekove številke.

Krekova številka »Časa« je imela predvsem namen, da dá čim širši javnosti priliko, da objavi doslej neznano gradivo o Kreku. (Pr. str. 176!) Radi tega nam je dobrodošel vsak prispevek in vsaka poštena kritika objavljenih prispevkov. V Kmetskem listu (1926, št. 9, 12 in 13) je napisal nekaj pripomb h Krekovi številki g. Sorski. Ozirati se hočem samo na tisti del njegovega spisa, ki se nanaša na moj sestavek v Krekovi številki.

G. Sorski mi očita prav za prav samo to, da sem označil Šusteršiča kot turkofila: »Dolenc... pravi, da je bil Šusteršič turkofil. Zatrjuje, da je po zaslugi dr. Kreka in dr. Žitnika za časa prve balkanske vojne zmagalo časopisje SLS nad Šusteršičevim turkofilskim stališčem.« Takoj ko sem bral to trditev v Kmetskem listu, sem si bil na jasnem, da je g. Sorski moje besede malce — »popravil«. Poiskal sem v Času mesto, na katero se ta očitek nanaša, in sem bral na str. 163, da sta Krek in Žitnik zmagala »nad Šusteršičevim

avstrijskim turkofilskim stališčem«. G. Sorski je torej besedo »avstrijski« — izpustil. Ta beseda je pa tukaj važna! Oficialno stališče bivše monarhije je bilo v tej vojni res turkofilsko, in kdor je zastopal stališče dunajske diplomacije, je zastopal rad ali nerad tudi turkofilsko stališče. V izrazu »avstrijsko« turkofilsko stališče leži torej nekako opravičilo za Šusteršiča; Šusteršič po srcu brez dvoma ni bil turkofil, kakor menda ni bil niti en Slovenec, pač pa je šel z Avstrijo čez drn in strn in je bil pripravljen braniti avstrijsko stališče, tudi če bi radi mej na Balkanu prišlo do vojne s Srbijo. Tako je prišlo do tega, da je napisal v »Slovincu« dne 7. dec. 1912 (št. 282) dr. Šusteršič uvodnik z naslovom »Zunanji položaj« s svojim polnim podpisom. Tu pravi:

»Vsakdo, naj si bode kdor hoče, bi zgubil naše simpatije — naj si bodo še tako žive — ko bi zakrivil vojsko z našim cesarstvom. Kar se zlasti Srbije tiče, je treba pribiti, da ni res (podčrtal Šusteršič), da bi bila zanjo teritorijalna posest ob albanskem obrežju življenskega pomena... Če bi torej Srbija radi tega tirala do vojne z Avstrijo, bi zadel a vsa krivda Srbijo samo in zgubiti bi morala vse simpatije, koje si je znala pridobiti.

To treba v resnem trenutju odkrito izreči.«¹

Kakršnakoli vojna Avstrije proti Srbiji bi bila v tem času koristila predvsem Turčiji, kateri bi bila Avstrija tako rada ohranila njeno evropsko posest (glasovili »status quo«!); radi tega pač mislim, da se sme avstrijsko stališče imenovati turkofilno in da zastopajo tisti, ki branijo stališče avstrijske diplomacije, pač »avstrijsko turkofilsko stališče«.

Dalje trdi g. Sorski, da pripisujem v prvi vrsti Kreku zasluge za Žitnikove srbofilске članke v »Slovincu«. Debelo sem pogledal, ko sem bral to trditev. Prosim g. Sorskega, naj mi — poišče mesto, kjer jaz to trdim.

G. Sorski pravi, da imamo dokaze, da je Krek »prej in pozneje mislil o Srbiji precej drugače«. Seveda jih imamo; tudi v moji razpravi je takih dokazov navedenih precej. Saj nikdo ne namerava Kreka slikati drugačnega, nego je bil. To bi bila najhujša žalitev, ki bi jo kdo mogel Kreku storiti. In tako lažnivo slikanje bi imelo tudi kratke noge. S Kreckom se bo slovenska znanost bavila še slično kakor n. pr. s Prešernom. Če bi koga pri tem, ko piše o Kreku, tudi ne vodilo resnicoljubje in želja, da se uči od Kreka kot takšnega, kakor je bil v resnici, bi ga morala svariti pred po-

¹ Neko malenkostno pomoto v svojem spisu, ki je pa za vsebino brez-pomembna, pa moram vendar ob tej priliki popraviti. Kdor bi bil pazljivo bral moj sestavek, bi bil opazil, da na str. 164 proti svoji navadi ne citiram »Slovenčeve« številke, v kateri je objavil Š(ušteršič) svoj članek. Citiram je radi tega ne, ker mi je bil članek po vsebini dobro v spominu, motil sem se pa glede časa, kdaj je izšel: iskal sem ga v »Slovincu« iz prve polovice l. 1913, a seveda brez uspeha. Sedaj sem ga našel v citirani številki iz l. 1912. Šusteršič je podpisan s polnim imenom, ne samo z začetnico, kakor sem pomotoma mislil.

tvarjanjem resnice že zavest, da piše pod kontrolo ne samo sodobnikov, ampak tudi poznejših generacij. Če Vas zanima, g. Sorski, Vam lahko povem, kako je nastal moj sestavek v Krekovi številki. Napisal sem ga pred petimi leti in dal natipkati v treh izvodih. En izvod sem posodil znancem, ki se za Kreka zanimajo, da so pisali vanj svoje pripombe; v drugi izvod sem pisal sam v teku let svoje dostavke. Tretji izvod sem hranil za tiskarno. V teku petih let nisem izvedel prav ničesar, kar bi bilo moje nazore glede te stvari bistveno spremenilo. Zato sem bil mnenja, da je stvar godna, da se predloži v kritiko širši javnosti — ne morebiti radi tega, ker bi ne bilo notri nikake netočnosti, ampak radi tega, ker sam morebitnih netočnosti ne morem popraviti. Zato mi je vsaka stvarna pripomba dobro došla; vsakdo pač, ki se s kako stvarjo intenzivno bavi, je vesel, če mu kdo pripomore do pravilnejšega pojmovanja; saj ima od tega največjo korist baš raziskovalec sam. Za malo se mi pa zdi, če kdo brez potrebe hoče napraviti vtis, da Kreka »popravljamo«. In ta vtis je g. Sorski res dosegel. »Narodni dnevnik« (1. aprila 1926) je že prepričan, da je bil Sorskega dopis v Kmetškem listu potreben korektiv k mojemu članku.² Zato moram danes pribiti, da je članek g. Sorskega sicer prinesel nekaj izpopolnitve k mojemu članku, tako n. pr. k zgodovini majniške deklaracije, a da celotne slike o Krekovem jugoslovanstvu ni spremenil.

Končno bi želel, da bi g. Sorski prebral v Kritiki na str. 145 in 146 Vidmarjev spis, kdaj naj pisec svoj spis podpiše, — da ne bo kdo Sorskega po krivici istovetil z bivšim poslancem Demšarjem.

Za vse tiste pa, ki se bojijo, da bi »Čas« Kreka »popravljal«, naj povem tole zgodbico. V tistem izvodu mojega koncepta za ta spis, ki so ga pred objavo brali nekateri znanci, je napisal nekdo (po pisavi ga ne morem spoznati) h geslu, natisnjenemu na str. 151, kjer se Krek priznava za pristaša avstrijske ideje, te-le besede: »Je li oportuno?« Pod to pripombo je pa napisal dr. L.: »Čemu to vprašanje?« Znanost ne more vpraševati, ali je oportuno ali ne, ampak samo, ali je res ali ne. In če bo g. Sorski kaj prispeval za pravilno presojo Krekove dobe, nam je dobrodošel in mu bomo prav hvaležni ne glede na to, ali bodo njegove znanstvene ugotovitve »oportune« ali ne; želimo samo, da bi pri tem naših trditev brez potrebe ne »popravljal«.

I. Dolenc.

² Narodni dnevnik piše namreč: »O dr. Kreku je objavil v Kmet. listu 'Sorski' (bivši drž. posl. Demšar) zanimive spomine. Ti spomini so vredni tem več, ker se je iz strankarsko političnih ozirov od obeh naših predvojnih strank hotelo zgodovino popraviti tako, kakor bi ugajala 'jugoslovanskemu' ravnesju obeh strank. Zato je nadvse hvalevredno, da je 'Sorski' povedal resnico in preprečil nadaljnjo špekulacijo s spominom mrtvih.«

Naznanilo uprave »Časa«. Nekaj p. n. naročnikov »Časa« je, ki nam dolgujejo naročnino še za leto 1924/25, dà, celó za leto 1923/24. »Čas« se vzdržuje edinole z raznimi prispevki p. n. naročnikov. V tiskarni moramo za vsako številko tisk takoj plačati. Nujno potrebuje blagajnik zaostaline; kar so p. n. člani letos vplačali, je že vse porabljeno. Št. 6. že ne bomo mogli več plačati, če ne dobimo odziva na naše položnice, ki smo jih številki 5. priložili z rahlo prošnjo za poravnavo dolga. Če je v računih morebiti kakšna napaka — to se seveda vedno lahko pripeti — smo pripravljene, popraviti jo. Če bi bilo kateremu izmed p. n. naročnikov morda težko, ves dolg naenkrat poravnati, naj nam pošlje vsaj en del. Kdor se ne bo prav nič odzval, tistemu številke 6. (zadnje v tem letniku) ne bomo mogli poslati. Že vnaprej prosimo oproščenja.

»Čas«, znanstvena revija »Leonove družbe« v Ljubljani, bo izhajal v l. 1925/26 (XX. l.) kot dvomesečnik v letnem obsegu najmanj 20 pol.

Naročnina za XX. letnik znaša 60 Din, za dijake 40 Din, ako se jih naroči najmanj 10 pod skupnim naslovom. Ustanovnikom, ki to izrečno žele, se všteje v naročnino 10 Din. Naročnina naj se pošilja po priloženih položnicah ali po poštnih nakaznicah. Uprava »Časa« je v Ljubljani v Jugoslovanski tiskarni, kolportažnem oddelku. »Leonova družba« ima pri poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, račun št. 10.433.

Uredniki so: Dr. Fr. K. Lukman, univ. prof., Ljubljana, Marijanišče; dr. Jos. Mal, ravnatelj, Ljubljana, muzej; dr. Fr. Stelè, konservator, Ljubljana, muzej.

Za »Leonovo družbo« kot izdajateljico in za uredništvo je odgovoren prof. dr. F. K. Lukman, za Jugoslovansko tiskarno ravnatelj Karel Čeč.

Opomba; Ponatis razprav in člankov iz »Časa« je dovoljen samo z vednostjo in dovoljenjem uredništva ter navedbo vira.

Prejeli smo sledeče knjige:

Dr. Janko Kotnik, Slovensko-francoski slovar s seznamom nepravilnih glagolov. Ljubljana, Jugoslovanska knjigarna, 1925.

Orazio M. Premoli: Storia ecclesiastica contemporanea (1900—1925). Torino-Roma, Marietti 1925.

Albertus de Cipollini: De censuris latae sententiae iuxta codicem iuris canonici. Torino, Marietti, 1925.

Nicol. Sebastiani: Summarium theologiae moralis ad codicem iuris canonici accommodatum. Sedma pregledana izdaja. Turino, Marietti, 1924.

U. Talijski: Neumrlost čovječe duše u povijesti i u umovanju čovječanstva. 2. preradeno izdanje. Dubrovnik, »Jadran«, 1925.

J. Grdina, Štiri leta v ruskem ujetništvu. V dodatku: Pregled zgodovine ruskega naroda. Komis. zaloga Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani, 1925.

Roczniki katolickie za l. 1926. X. Nikodem Cieszyński. Poznań 1926.

M. Beer: Karl Marx. Njegovo življenje in njegov nauk. Slovensko izdajo priredil C. Štukelj. Socialno politična knjižnica II. Zadržna založba, Ljubljana 1926.

Nedelja pravoslavija (cir.). Izdanje Glav. odbora svešt. udruženja, knj. 3. Beograd, »Sv. Sava«, 1926.

M. Abramić: Poetovio. Vodnik po muzeju in stavbnih ostankih rimskega mesta. Slovensko izdajo priredil Anton Sovrè. Ptuj 1925. Izdalo in založilo Muzejsko društvo.

Franjo Šuklje: Iz mojih spominov. I. del. Zal. Katol. tiskovno društvo v Ljubljani 1926.

Henrik Podkrajšek: Obrtna, trgovinska, tvorniška in železniška terminologija. Nemško-slovenski del. Prevalje, Družba sv. Mohorja, 1926.

Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo letnik 4., 5. in 6. A. Zgodovinski del. B. Prirodoslovni del. Ljubljana 1924/5.

J. Šarić, Katolička akcija. Sarajevo 1926. — Za katoličku akciju. Sarajevo 1926.